

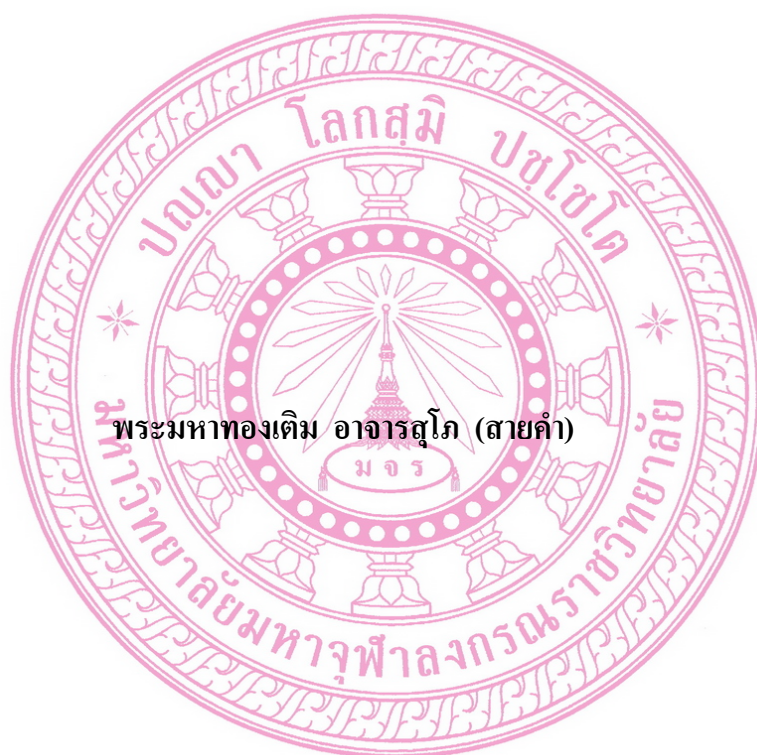
ทัศนคติของสามเณรผู้เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษา
วัดบูรพาภิราม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีต่อการศึกษบาลี
ATTITUDE OF PALI ECCLESIASTICAL LEARNING BUDDHIST NOVICES
AT WATBURAPAPIRAM, AMPHOE MUEANG, CHANGWAT
ROI – ET TOWARDS PALI LEARNIING

พระมหาทองเต็ม อาจารย์สุโ (สายคำ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

ทัศนคติของสามเณรผู้เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม
อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีต่อการศึกษาบาลี

พระมหาทองเต็ม อาจารย์สุโก (สายคำ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๕

(ลิขสิทธิ์นี้เป็นของมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**ATTITUDE OF PALI ECCLESIASTICAL LEARNING BUDDHIST NOVICES
AT WATBURAPAPIRAM, AMPHOE MUEANG, CHANGWAT
ROI – ET TOWARDS PALI LEARNIING**

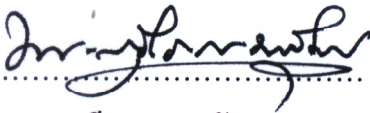
PHRAMAHA THONGTERM ĀCĀRASUBHO (SAIKHAM)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)
Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand
C.E. 2012

(Copyright by Mahachulalongkornrajaviyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ
วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระสุธีธรรมานุวัตร,ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ประธานกรรมการ

(พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต,ดร.)

.....กรรมการ

(พระมหาประมวธ ฐานทตฺโต,ดร.)

.....กรรมการ

(ดร.ประยูร แสงใส)

.....กรรมการ

(ดร.ประจัญ จันเดิบ)

.....กรรมการ

(รศ.ดร.ประจิตร มหาหิง)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระมหาประมวธ ฐานทตฺโต,ดร. ประธานกรรมการ

ดร.ประยูร แสงใส กรรมการ

ดร.ประจัญ จันเดิบ กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ทศนคติของสามเณรผู้เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษา
วัดบูรพาภิราม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีต่อการศึกษบาลี

ผู้วิจัย : พระมหาทองเต็ม อาจารย์สุโข (สายคำ)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาประมวล ฐานทตโต, ดร. ป.ธ. ๖, พธ.บ.(ภาษาไทย),

M.A.(Ling), M.A., Ph.D.(Pali & Bud).

: ดร.ประยูร แสงใส ป.ธ. ๔, พ.ม., พธ.บ., P.G. Dip. In

Journalism., M.A. (Ed), Ph.D. (Ed).

: ดร.ประจัญ จันเฑิบ ป.ธ. ๔, พ.ม., ศน.บ. (ภาษาไทย), ศศ.ม. (วรรณคดี),

Ph.D. (Bud.)

วันที่สำเร็จการศึกษา : ๔ มกราคม ๒๕๕๕

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อคือ (๑) เพื่อศึกษาพัฒนาการการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน (๒) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม และ (๓) เพื่อศึกษาทัศนคติต่อการเรียนบาลีของเจ้าสำนักศาสนศึกษา ครูสอนและสามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม

ผลการศึกษาพบว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมสมัยกรุงสุโขทัย เป็นการศึกษาจากพระไตรปิฎก ยังไม่มีระบบการจัดการศึกษาที่ชัดเจน ต่างจากสมัยอยุธยาที่มีระบบการจัดการศึกษาที่ชัดเจน สมัยล้านนาถือว่าเป็นยุคทองของการเรียนบาลี เพราะมีผลงานวรรณคดีบาลีหลายเล่ม สมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ เป็นต้นมา มีการปรับเปลี่ยนระบบมาเรียนมาเป็นประโยค ๑ ถึง ๕ ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้เปลี่ยนการสอบปากเปล่ามาเป็นแบบข้อเขียน การจัดการศึกษบาลีในปัจจุบัน มีการเปลี่ยนระบบการประเมินผลใหม่ โดยให้ผู้สอบประโยค ๑ – ๒ ถึง ๕ ได้บางวิชา มีการสอบซ่อมภายในปีนั้นได้

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม พบปัญหาหลัก ๒ ประการ คือ ๑) การหาเด็กและเยาวชนเข้ามาบวชเรียนได้ยาก ๒) สามเณรนักเรียนขาดความเพียรที่จะเรียนบาลี ซึ่งต่อมาสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม ใช้วิธีประชาสัมพันธ์และสร้างแรงจูงใจจนได้เด็กเข้ามาบวชเรียนและจัดการเรียนการสอนประโยค ๑-๒-ป.ธ.๔ ส่วนครูสอนจัดนิเทศภัยถวายประจำ ด้านสวัสดิการของนักเรียน เจ้าสำนักเรียน และชาวพุทธได้อุปถัมภ์ปัจจัย ๔ คูณเวลาอาหาร

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติของผู้บริหาร ครูและสามเณรที่มีต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

ด้านหลักสูตร พบว่า หลักสูตรมีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๗ สามารถนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต และมีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอน คิดเป็นร้อยละ ๒.๘, **ด้านครูสอน** พบว่า ครูตรงต่อเวลาสอน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ ควรมีโครงการพัฒนาครูสอนบาลี และมีการนำเข้าสู่บทเรียนที่เหมาะสม คิดเป็นร้อยละ ๒.๘, **ด้านการจัดการเรียนรู้** พบว่า ความเหมาะสมของอาคารสถานที่ คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ การเรียนแต่ละหัวข้อมีการแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ทุกครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๕.๖, **ด้านกิจกรรมการเรียนรู้** พบว่า นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๔ ควรจัดการศึกษาเป็น ๒ ภาคเรียน นักเรียนมีส่วนร่วมกิจกรรมน่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนา คิดเป็นร้อยละ ๒.๘, **ด้านการวัดผลและประเมินผล** พบว่า ควร มีการทดสอบความรู้พื้นฐานก่อนเรียน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ **ด้านสื่อการเรียนการสอน** พบว่า สื่อการเรียนมีความสำคัญต่อการเรียนการสอน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ สื่อที่ใช้ไม่มีความทันสมัย และสอดคล้องกับเรื่องที่สอน และการเรียนบาลีไม่เหมาะสมกับการใช้สื่อ คิดเป็นร้อยละ ๒.๘, **ด้านคุณค่าของการศึกษา** พบว่า การศึกษาบาลีทำให้รักษาพระพุทธศาสนาไว้ ได้คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๑ การศึกษาบาลีทำให้มีความรู้ในหลักภาษาไทยได้ดี มีการส่งเสริมให้เห็นคุณค่าการเรียนบาลี และทำให้มีความรอบคอบ คิดเป็นร้อยละ ๒.๘

ส่วนผลการวิเคราะห์เชิงพรรณนาวิธีความคิดเห็นและเสนอแนะของผู้บริหาร ครู และสามเณรนักเรียนต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกของบาลีนั่น ดังนี้

ด้านหลักสูตร พบว่า หลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบันควรมีการปรับภาษา มีเนื้อหา กระชับและมีภาพประกอบ มีสื่อการสอนทุกระดับชั้น, **ด้านครูสอน** พบว่า ครูต้องมีความรู้ดีมีวิธีการสอนที่จะทำให้ให้นักเรียนเข้าใจมากกว่านี้สามารถประยุกต์การสอนกับศาสตร์สมัยใหม่

เช่น มีจิตวิทยาในการสอน ด้านการจัดการเรียนรู้ พบว่า มีบรรยากาศดีเป็นกันเอง แต่ควรให้มีการทำกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ที่หลากหลาย คณะสงฆ์ผู้ดูแลในส่วนนี้ควรส่งเสริมให้มีการผลิตสื่อการสอน ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า ต้องการให้มีการกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ ทุกครั้งทั้งก่อนและหลังการเรียน ด้านการประเมินผล พบว่า ควรมีการปรับปรุง ข้อสอบเป็นแบบปรนัยและมีคะแนนเก็บ สามารถนำไปรวมผลข้อสอบสนามหลวงได้, ด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่าควรมีการจัดงบประมาณส่งเสริมการผลิตสื่อที่เหมาะสม ด้านคุณค่าของการศึกษาบาลี พบว่า การเรียนบาลีเป็นการรักษาพระพุทธพจน์ ทำให้ผู้เรียนมีจิตใจมั่นคง เกิดความซาบซึ้งในหลักธรรม สามารถนำไปปฏิบัติและเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป

Thesis Title : Attitude of Pāli Ecclesiastical Learning Buddhist Novices at Wat Buraparima, Amphoe Mueang, Changwat Roi-et towards Pāli Learning

Researcher : Phramahathongterm Ācārasubho (Saikham)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committees

: Phramaha Pramuan Thānadatto, Pali VI, B.A. (Thai), P.G. Dip. in I.P.R. (Phi.&Religion), M.A.(Ling.), M.A.(Pali&Bud.), Ph.D.(Pali&Bud.)

: Dr. Prayoon Saengsai (Pali IV, B.A., M.A. (Ed.), P.G. Dip. (Journalism), Ph.D.), (Ed.)

: Dr. Prachan Chanterb, Pali IV, B.A. (Thai), M.A. (Thai Lit.), Ph.D. (Bud.)

Date of Graduation : 4 January 2012

ABSTRACT

The main purposes of this thesis were to study the development of Thai Sangha's Pāli ecclesiastical management from a Sukhothai age to the present time, problematic conditions of Pāli ecclesiastical management at Wat Buraparima, and attitudes of the Pāli ecclesiastical learning master, teachers and Buddhist novices on Pāli learning at Wat Buraparima.

A result of the present study was found that the ecclesiastical education in the Sukhothai age was done with the use of Tipitaka as a text. It was not clear about a system of the ecclesiastical, and educational management. However, in the Ayutthaya age it was done clearly. The Lanna region was the golden age of Pāli ecclesiastical management because the learned monks wrote many Pāli literary books. From the Ram II of the Ratnakosin age, there was the reformation of the Pāli ecclesiastical education as Pāli I to Pāli IX. In the Rama VI, there was a change of the examinational system from oral examination to writing

examination. In the present time, the Pāli ecclesiastical management had some change of a system of assessment that the Pāli I to Pāli V allowed students to take the examination again within that year if they failed.

Two great problems of the Pāli ecclesiastical management at Wat Buraparima were to search difficultly the youths for ordination and a learning course, and the learners' little effort to study Pāli. Later, the Pāli ecclesiastical management at Wat Buraparima had good propagation to encourage the youths to study with Buddhist ordination in a Pāli I-IV course. All teachers were given properly a monthly salary. The abbot and Buddhists gave students a welfare service including the time when the students got some disease.

An analytical result of the Pāli ecclesiastical-learning manager's, teachers' and novices' views on the Pāli ecclesiastical management was found in the following aspects.

The importance of the Pāli curriculum for a learning-and-teaching process had the average of 41.7. The applied knowledge to the daily life and the importance of knowledge for the learning-and-teaching process had the average of 2.8. The Pāli teachers who came to work in time were in the average of 50.0. The possibility of the Pāli teachers training projects and the proper lesson-introducing project had the average of 2.8. The learning-and-teaching management was found that the propriety of learning buildings had the average of 50.0. The purposes of learning told before teaching had the average of 5.6. The leaning-and-teaching activities were found that the association of students in activities had the average of 44.4. There was the division of an academic year into two terms. The students' participation in interesting activities had the average of 2.8. The assessment was found that the requirement of a test before learning and teaching had the average of 50.0. The outdated media and the improper use of media in the learning-and-teaching process had the average of 2.8. The value of education was found that to learn Pāli for preserving Buddhism had the average of 58.3. To learn Pāli that had contributed greatly to a study of Thai, promotion of Pāli learning, and promotion of carefulness had the average of 2.8.

A descriptive result of an analysis of the Pāli ecclesiastical-learning manager's, teachers' and novices' views on the Pāli ecclesiastical management were found in the following aspects.

The Pāli curriculum was found that the present curriculum was edited with well-fitting content, picture and media in all levels. The Pāli teachers were found that they had to be a learned man to make students more understanding and to get knowledge applied to the modern sciences such as the teaching psychology. The learning-and-teaching management was found that there was a friendly atmosphere of learning. The wanted things were the additional organized activities. The Buddhist Order who was responsible for this education should have the promotion to invent the teaching media. A learning and teaching process was found that there should be the activities relating to a lesson before and after a learning class. The assessment was found that there should be the multiple-choices examination and a small test. A result of this test could be added in the Pāli royal examination. The learning-and-teaching media was found that there should be the budget for making the learning media. Value of a Pāli study was found that to study Pāli was a good way to conserve the Buddha's teachings, make a student strongly believe in Buddhism, and help a student to understand clearly the Buddhist principle with practicing and spreading Buddhism further.

:

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จได้ด้วยความช่วยเหลือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายท่าน ดังนี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณ พระมหาประมวล ฐานทุโต,ดร. ประธานควบคุมวิทยานิพนธ์ ดร.ประยูร แสงใส และดร. ประจัญ จันต๊ะบิณฑิต กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำ ปรีกษา ชี้แนะแนวทางการทำวิทยานิพนธ์ และตรวจสอบงาน โดยไม่เห็นแก่ความเหน็ดเหนื่อย แม้งานสอนจะมามาก แต่ก็เสียสละเวลาตรวจสอบให้ จนเป็นปัจจัยสำคัญให้งานสำเร็จได้รวดเร็ว

ขอขอบคุณพระมหาพิสิฐ วิสิฏฐปญโญ ป.ธ. ๘, พธ.ม. เจ้าหน้าที่ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น รวมทั้งเจ้าหน้าที่หอสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้องเรียนจังหวัดร้อยเอ็ด ที่ได้อำนวยความสะดวกในการติดต่องานและให้ยืมเอกสาร ตำรา และงานวิจัย ตลอดจนเจ้าของผลงานวิชาการทุกเล่มที่ได้นำมาอ้างอิง เป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้ และขอขอบคุณอาจารย์สนั่น ประเสริฐ อาจารย์ประจำห้องเรียน จังหวัดร้อยเอ็ด และคุณเรืองยศ วรรณวิจิตร ที่ได้ให้คำปรึกษาและช่วยพิมพ์งานจนสำเร็จด้วยดี

ขอขอบคุณพระเดชพระคุณพระสุเมวาทเวที เจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม และรองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด พระครูศรีปริยัติวรารท อาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ครูสอนบาลีทุกท่าน และสามเณรผู้เรียนบาลี ของสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิรามทุกรูป ที่ได้กรุณาให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์ เพื่อให้งานวิจัยนี้สมบูรณ์

ขอมอบงานวิจัยให้เป็นวิทยาทาน ตอบแทนอุปการคุณของคุณพ่อเสริม คุณแม่ มะลย์ สายคำ โยมบิดามารดาผู้ให้กำเนิดอัฐภาพร่างกายจนมีโอกาสดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนาและศึกษาพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และขออุทิศงานวิจัยนี้แด่พระอุปัชฌาย์ อาจารย์ ผู้ให้กำเนิดทางพระพุทธศาสนา ของงานวิจัยนี้จึงสำเร็จประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษาโดยทั่วกันเทอญ

พระมหาทองเดิม อาจารย์สุโก (สายคำ)

๒๗ มกราคม ๒๕๕๕

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฅ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฅ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๖
๑.๔ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๕
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๕
บทที่ ๒ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัตนโกสินทร์	๑๖
๒.๑ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์สมัยสุโขทัย	๑๖
๒.๒ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์สมัยอยุธยา	๑๕
๒.๓ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ สมัยล้านนา	๒๒
๒.๔ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์	๒๓
๒.๕ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน	๓๕
๒.๖ ทิศนคติของคณะสงฆ์ผู้จัดการศึกษาที่มีต่อการศึกษา	๔๖
พระปริยัติธรรมแผนกธรรม – บาลี และสามัญศึกษา	

บทที่ ๓	การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี	๕๔
	ของสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม	
๓.๑	สภาพทั่วไปของวัดบูรพาภิราม พระอารามหลวง	๕๔
๓.๑.๑	ประวัติความเป็นมาของวัดบูรพาภิรามพระอารามหลวง	๕๔
๓.๑.๒	การบริหารและการปกครองวัดบูรพาภิรามพระอารามหลวง	๕๘
๓.๒	สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี	๖๑
	ของสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม	
๓.๒.๑	การประชาสัมพันธ์หานักเรียน	๖๒
๓.๒.๒	การจัดการเรียนการสอน	๖๒
	๑) การบริหารจัดการ	๖๒
	๒) หลักสูตร	๖๓
	๓) ครูและนักเรียน	๖๕
	๔) งบประมาณ	๖๕
	๕) อาคารสถานที่	๖๖
	๖) วิธีการจัดการเรียนรู้	๖๗
	๗) การประเมินผล	๖๘
	๘) ผลกระทบ	๗๒
	๙) ผลผลิต	๗๓
๓.๒.๓	วิธีการส่งเสริมการศึกษาของเจ้าสำนักศาสนศึกษา	๗๕
	วัดบูรพาภิราม	
	๑) สวัสดิการครูและนักเรียน	๗๕
	๒) โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนกับการ	๗๕
	สร้างศาสนทายาท	
	๓)ทุนการศึกษา	๗๕
	๔) อุปถัมภ์ปัจจัย ๔ แก่พระภิกษุสามเณร	๗๖
	ผู้ศึกษาภาษาบาลี	
๓.๒.๔	แนวโน้มการพัฒนาการเรียนการสอน	๗๖
	ภาษาบาลีในอนาคต	

๓.๒.๕ แนวโน้มการจัดการศาสนศึกษาในทัศนะ ของพระนักวิชาการ	๗๗
บทที่ ๔ ทศนคติของเจ้าสำนักศาสนศึกษา อาจารย์ใหญ่ ครูสอนบาลี และสามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ที่มีต่อการศึกษาบาลี	๗๘
๔.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม	๗๘
๔.๒ ผลทศนคติที่มีต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จำแนกตามรายด้าน	๘๑
๔.๓ ผลความคิดเห็นและเสนอแนะต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี	๘๕
๔.๓.๑ ด้านหลักสูตร	๘๕
๔.๓.๒ ด้านครูสอน	๘๑
๔.๓.๔ ด้านการจัดการเรียนรู้	๘๓
๔.๓.๕ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้	๘๕
๔.๓.๕ ด้านการวัดผลและประเมินผล	๘๖
๔.๓.๖ ด้านสื่อการเรียนการสอน	๘๕
๔.๓.๗ ด้านคุณค่าของการศึกษาภาษาบาลี	๑๐๑
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๑๐๖
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๖
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๑๓
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๑๓
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	๑๑๓
บรรณานุกรม	๑๑๕
ภาคผนวก	๑๒๑
ก. หนังสือขออนุญาตแจกแบบสอบถาม	๑๒๑
ข. แบบสอบถาม	๑๒๒
ค. ภาพผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๓๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๕๔

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
ตารางที่ ๑	จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ	๗๕
ตารางที่ ๒	จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกวุฒิทางการศึกษาทางธรรม	๘๐
ตารางที่ ๓	จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกวุฒิทางการศึกษาทางโลก	๘๐
ตารางที่ ๔	ผลทัศนคติต่อการจัดการศึกษาด้านหลักสูตร	๘๑
ตารางที่ ๕	ผลทัศนคติที่มีต่อการจัดการศึกษาด้านครูสอน	๘๒
ตารางที่ ๖	ผลทัศนคติที่มีต่อการจัดการศึกษาด้านการจัดการเรียนรู้	๘๓
ตารางที่ ๗	ผลทัศนคติที่มีต่อการจัดการศึกษาด้านกิจกรรมการเรียนรู้	๘๔
ตารางที่ ๘	ผลทัศนคติที่มีต่อการจัดการศึกษาด้านการวัดผลและประเมินผล	๘๕
ตารางที่ ๙	ผลทัศนคติที่มีต่อการจัดการศึกษาด้านสื่อการเรียนการสอน	๘๖
ตารางที่ ๑๐	ผลทัศนคติที่มีต่อการจัดการศึกษาด้านคุณค่าของการศึกษาภาษาบาลี	๘๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ อ้างอิงจากอักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ อ้างอิงจากพระไตรปิฎก ฉบับภาษาบาลีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยได้กล่าวแหล่งที่มา/เล่ม/ข้อ และหน้า ตามลำดับ เช่น ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๕๖ หมายถึง ที่มณิกาย ปาฐกถาคุปาลิ พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๑๑ ข้อที่ ๓๐๕ หน้า ๑๕๖, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๑/๓๒๐ หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๕๑ หน้า ๓๒๐

พระสูตรตันตปิฎก

ที.ปา.	(บาลี) =	สูตรตันตปิฎก	ที่มณิกาย	ปาฐกถาคุปาลิ	(ภาษาบาลี)
ส.ส.	(บาลี) =	สูตรตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สทาวคคุปาลิ	(ภาษาบาลี)
อัง.ติก.	(ไทย) =	สูตรตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ	ช
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฅ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฅ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๖
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๖
๑.๔ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย	๑๕
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๕
บทที่ ๒ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัตนโกสินทร์	๑๖
๒.๑ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์สมัยสุโขทัย	๑๖
๒.๒ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์สมัยอยุธยา	๑๙
๒.๓ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ สมัยล้านนา	๒๒
๒.๔ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์	๒๓
๒.๕ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน	๓๙
๒.๖ ทิศนคติของคณะสงฆ์ผู้จัดการศึกษาที่มีต่อการศึกษา	๔๖
พระปริยัติธรรมแผนกธรรม – บาลี และสามัญศึกษา	

บทที่ ๓	การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี	๕๔
	ของสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม	
๓.๑	สภาพทั่วไปของวัดบูรพาภิราม พระอารามหลวง	๕๔
๓.๑.๑	ประวัติความเป็นมาของวัดบูรพาภิรามพระอารามหลวง	๕๔
๓.๑.๒	การบริหารและการปกครองวัดบูรพาภิรามพระอารามหลวง	๕๘
๓.๒	สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี	๖๑
	ของสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม	
๓.๒.๑	การประชาสัมพันธ์หานักเรียน	๖๒
๓.๒.๒	การจัดการเรียนการสอน	๖๒
	๑) การบริหารจัดการ	๖๒
	๒) หลักสูตร	๖๓
	๓) ครูและนักเรียน	๖๕
	๔) งบประมาณ	๖๕
	๕) อาคารสถานที่	๖๖
	๖) วิธีการจัดการเรียนรู้	๖๗
	๗) การประเมินผล	๖๘
	๘) ผลกระทบ	๗๒
	๙) ผลผลิต	๗๓
๓.๒.๓	วิธีการส่งเสริมการศึกษาของเจ้าสำนักศาสนศึกษา	๗๕
	วัดบูรพาภิราม	
	๑) สวัสดิการครูและนักเรียน	๗๕
	๒) โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนกับการ	๗๕
	สร้างศาสนทายาท	
	๓) ทุนการศึกษา	๗๕
	๔) อุปถัมภ์ปัจจัย ๔ แก่พระภิกษุสามเณร	๗๖
	ผู้ศึกษาภาษาบาลี	
๓.๒.๔	แนวโน้มการพัฒนาการเรียนการสอน	๗๖
	ภาษาบาลีในอนาคต	

๓.๒.๕ แนวโน้มการจัดการศาสนศึกษาในทัศนะ ของพระนักวิชาการ	๗๗
บทที่ ๔ ทศนคติของเจ้าสำนักศาสนศึกษา อาจารย์ใหญ่ ครูสอนบาลี และสามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ที่มีต่อการศึกษาบาลี	๗๘
๔.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม	๗๘
๔.๒ ผลทศนคติที่มีต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จำแนกตามรายด้าน	๘๑
๔.๓ ผลความคิดเห็นและเสนอแนะต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี	๘๘
๔.๓.๑ ด้านหลักสูตร	๘๘
๔.๓.๒ ด้านครูสอน	๙๐
๔.๓.๔ ด้านการจัดการเรียนรู้	๙๓
๔.๓.๕ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้	๙๔
๔.๓.๕ ด้านการวัดผลและประเมินผล	๙๖
๔.๓.๖ ด้านสื่อการเรียนการสอน	๙๙
๔.๓.๗ ด้านคุณค่าของการศึกษาภาษาบาลี	๑๐๑
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ	๑๐๓
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๐๓
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๑๑๓
๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๑๑๓
๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป	๑๑๔
บรรณานุกรม	๑๑๕
ภาคผนวก	
ก. หนังสือขออนุญาตแจกแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์	๑๒๑
ข. ภาพผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๓๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๕๔

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
ตารางที่ ๑	จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ	๗๕
ตารางที่ ๒	จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกวุฒิทางการศึกษาทางธรรม	๘๐
ตารางที่ ๓	จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกวุฒิทางการศึกษาทางโลก	๘๐
ตารางที่ ๔	ผลทัศนคติต่อการจัดการศึกษาด้านหลักสูตร	๘๑
ตารางที่ ๕	ผลทัศนคติที่มีต่อการจัดการศึกษาด้านครูสอน	๘๒
ตารางที่ ๖	ผลทัศนคติที่มีต่อการจัดการศึกษาด้านการจัดการเรียนรู้	๘๓
ตารางที่ ๗	ผลทัศนคติที่มีต่อการจัดการศึกษาด้านกิจกรรมการเรียนรู้	๘๔
ตารางที่ ๘	ผลทัศนคติที่มีต่อการจัดการศึกษาด้านการวัดผลและประเมินผล	๘๕
ตารางที่ ๙	ผลทัศนคติที่มีต่อการจัดการศึกษาด้านสื่อการเรียนการสอน	๘๖
ตารางที่ ๑๐	ผลทัศนคติที่มีต่อการจัดการศึกษาด้านคุณค่าของการศึกษาภาษาบาลี	๘๗

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ อ้างอิงจากอักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ อ้างอิงจากพระไตรปิฎก ฉบับภาษาบาลีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๐๐ พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยได้กล่าวแหล่งที่มา/เล่ม/ข้อ และหน้า ตามลำดับ เช่น ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๕๖ หมายถึง ที่มณิกาย ปาฐกถาคุปาลิ พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๑๑ ข้อที่ ๓๐๕ หน้า ๑๕๖, อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๑/๓๒๐ หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๒๐ ข้อที่ ๕๑ หน้า ๓๒๐

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก	ที่มณิกาย	ปาฐกถาคุปาลิ	(ภาษาบาลี)
ส.ส.	(บาลี) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สทาวคคุปาลิ	(ภาษาบาลี)
อัง.ติก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กระบวนการศึกษาทางพระพุทธศาสนาไม่ได้มีความหมายเพียงแค่การเรียนรู้ตามหลักทฤษฎีเหมือนกับการศึกษาทั่วไปเท่านั้น แต่หมายถึงการฝึกอบรมกาย วาจา ใจ เพื่อเข้าถึงปัญญาญาณ อันเป็นที่สุดแห่งทุกข์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การศึกษาตามหลักไตรสิกษาดังนี้^๑

๑. อริสัณสีศึกษา ศึกษาในศีลอันยิ่ง

๒. อริจิตตศึกษา ศึกษาในจิตอันยิ่ง

๓. อริปัญญศึกษา ศึกษาในปัญญาอันยิ่ง^๒

การศึกษาตามหลักไตรสิกษานี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การอบรม” หรือ “เจริญ” ดังนี้

๑. กายภาวนา อบรมกายหรือพฤติกรรม

๒. จิตตภาวนา อบรมจิต

๓. ปัญญาภาวนา อบรมปัญญา^๓

ผู้ปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็นบัณฑิต และสามารถทำที่สุดแห่งทุกข์ได้ ดังพระพุทธพจน์ว่า

ภิกษุผู้มีความเพียร มีความเข้มแข็ง เพ่งพินิจ มีสติ คຸ້ມครองอินทริย์ ครอบงำ
ทุกทิสด้วยอัปปมาณสมาธิ ประพฤติอริสัณสีศึกษา อริจิตตศึกษา อริปัญญศึกษา
เมื่อก่อนฉันใดภายหลังก็ฉันนั้น ภายหลังฉันใด เมื่อก่อนก็ฉันนั้น เบื้องต่ำฉันใด
เบื้องบนก็ฉันนั้น เบื้องบนฉันใด เบื้องต่ำก็ฉันนั้น กลางวันฉันใด กลางคืนก็ฉัน
นั้น กลางคืนฉันใด กลางวันก็ฉันนั้น

^๑ พระมหาเสกสรวร จิรภาโส, “การศึกษาวิเคราะห์หลักไตรสิกขาที่มีต่อการจัดการศึกษาไทย”,
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

^๒ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๕๖.

^๓ ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๕๖.

ภิกษุเช่นนั้น บัณฑิตกล่าวว่า เป็นนักศึกษา เป็นนักปฏิบัติ และมีความ
ประพจน์บริสุทธิ ภิกษุเช่นนั้น บัณฑิตกล่าวว่า เป็นผู้ตรัสรู้ชอบ เป็นนักปราชญ์
เป็นผู้ถึงซึ่งที่สุดแห่งการประพจน์ในโลก^๔

เราอบรมมรรค คือ สิล สมาธิ และปัญญา เพื่อตรัสรู้ แล้วได้บรรลุความบริสุทธิ์
ยอดเยี่ยม เหนือมารดาผู้ทำซึ่งที่สุด เราจัดเข้าได้แล้ว^๕

รูปแบบของการศึกษาปฏิบัติธรรมและปฏิบัติในสมัยพุทธกาลเป็นการรับฟังคำสั่ง
สอนจากพระพุทธเจ้าโดยตรงบ้าง รับฟังโอวาทจากพระเถระ เช่น พระสารีบุตรเถระ เป็นต้น
บ้าง หลังพุทธปรินิพพาน มีการศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยในสำนักของพระเถระที่มี
ชื่อเสียง เช่น เรียนพระวินัยจากสำนักที่สืบทอดมาจากพระอุบาลี เป็นต้น เมื่อพระพุทธศาสนา
เสื่อมจากอินเดีย ก็มาเจริญรุ่งเรืองที่ลังกา พม่า และไทยโดยลำดับ ปัจจุบันรูปแบบของ
การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยมีความเปลี่ยนแปลงไปมาก เพราะมีหลักสูตร การเรียนการ
สอน และการประเมินผลที่ชัดเจน ไม่ได้เรียนในสำนักพระวินัย หรือสำนักพระสูตรเหมือน
ในอดีต ที่ยังเหลือเค้าของรูปแบบเดิมก็คือการเรียนในสำนักพระอภิธรรม อนึ่ง ปฏิบัติธรรมใน
ปัจจุบัน โดยเฉพาะการเรียนบาลี ไม่ได้เรียนในลักษณะของการวิเคราะห์หรือตีความพระ
ธรรมวินัย แต่เป็นการเรียนในลักษณะของการเรียนภาษา คือเรียนไวยากรณ์ หลักสัมพันธ
บุรพภาค แปลมคธเป็นไทย แปลไทยเป็นมคธ จันท์ลักษณะ และแต่งไทยเป็นมคธ นักเรียนจึง
มุ่งการจดจำและทำความเข้าใจในหลักของวิชาเหล่านี้เพื่อการสอบเลื่อนชั้นประโยคเท่านั้น
ไม่ได้มุ่งที่การทำความเข้าใจพระพุทธรพจน์ เพราะไม่ใช่รูปแบบของการวัดผลและประเมินผล
ดังนั้น พระสงฆ์ที่เข้าใจพระพุทธรพจน์อย่างแตกฉานจึงมีน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษา
พระธรรมวินัยในอดีต

การศึกษาปฏิบัติธรรมของคณะสงฆ์ไทยในสมัยล้านนา สถานที่ศึกษาคือวัด
ผู้บริหารและผู้จัดการศึกษาคือพระ ในยุคนี้ถือว่าเป็นยุคทองของการศึกษาบาลี เพราะมี
พระเถระที่แตกฉานในพระไตรปิฎกหลายรูป มีผลงานคือการแต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา
หลายเล่ม เช่น พระสิริมังคลาจารย์ แต่งคัมภีร์มั่งคัลลตทีปนี เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันคณะสงฆ์ไทย
ได้ใช้เป็นหลักสูตรวิชาแปลมคธเป็นไทย ของประโยค ป.ธ. ๔ – ๕ และหลักสูตรวิชาแปล
ไทยเป็นมคธ ของประโยค ป.ธ. ๖

^๔ อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๑/๑๒๐.

^๕ ส.ส. (บาลี) ๑๕/๑๓๗/๑๒๔.

การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทยในสมัยสุโขทัย เป็นการเรียนพระไตรปิฎกโดยแยกเป็นตอน ๆ คือ ในเบื้องต้นเรียนพระสูตรก่อน หลังจากนั้นก็เรียนพระวินัย และเรียนพระอภิธรรมโดยลำดับ นอกจากนี้ก็เรียนศิลปศาสตร์อื่น ๆ ด้วย การเรียนการสอนนั้นมีพระมหากษัตริย์ พระ และราชบัณฑิตเป็นผู้สอน สถานที่เรียนได้แก่วัด และวัง คือพระรูปที่คงแก่เรียนและแตกฉานในพระไตรปิฎกเป็นผู้สอนพระเณรและชาวบ้านในวัด ส่วนราชบัณฑิตสอนบุตร - ธิดา ของเจ้านายที่ศึกษาพระพุทธศาสนาและวิชาอื่น ๆ ภายในวัง การวัดผลการศึกษายังไม่มีรูปแบบที่แน่นอน วัดจากความทรงจำเป็นพื้นฐาน ในสมัยอยุธยา เนื่องจากบ้านเมืองมีความเดือดร้อนวุ่นวายจากภัยสงคราม การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยจึงไม่มีความเจริญรุ่งเรืองสม่ำเสมอเหมือนกับยุคล้านนาและยุคสุโขทัยแต่เจริญรุ่งเรืองเป็นบางสมัยเท่านั้น เช่น สมัยพระนารายณ์มหาราช เป็นต้น คือในสมัยของพระองค์มีการกำหนดหลักสูตร เวลาเรียน การประเมินผล และวิทยฐานะไว้อย่างชัดเจน เช่น แปลพระสูตรจบ มีวิทยฐานะเป็นบาเรียนตรี แปลพระสูตรและพระวินัยจบ มีวิทยฐานะเป็นบาเรียนโท แปลจบทั้งพระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม มีวิทยฐานะเป็นบาเรียนเอก เป็นต้น ครูผู้สอน ได้แก่ พระมหากษัตริย์ พระเณรที่แตกฉานในพระไตรปิฎก และราชบัณฑิต สถานที่เรียน ได้แก่ พระบรมมหาราชวังและวัดต่าง ๆ สมัยกรุงธนบุรี ได้ยึดรูปแบบการเรียนการสอนพระธรรมวินัยเหมือนกับสมัยอยุธยา^๖

ในสมัยปัจจุบัน การศึกษาพระปริยัติธรรมแบ่งเป็น ๓ แผนก คือ แผนกธรรม แผนกบาลี และแผนกสามัญศึกษา ซึ่งในที่นี้จะได้กล่าวเฉพาะการศึกษาแผนกบาลี กล่าวคือ กำหนดวิทยฐานะเป็นเปรียญตรี (ประโยค ๑ – ๒ ถึง ป.ธ. ๓) เปรียญโท (ป.ธ. ๔ – ป.ธ. ๖) และเปรียญเอก (ป.ธ. ๗ – ป.ธ. ๘) หลักสูตรของประโยค ๑ – ๒ ได้แก่ วิชาบาลีไวยากรณ์ และวิชาแปลมคธเป็นไทย เฉพาะวิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้คัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๑ – ๔ เป็นหลักสูตร, หลักสูตรของ ป.ธ. ๓ ได้แก่ วิชาบาลีไวยากรณ์ นรพภาค วากยสัมพันธ์ และแปลมคธเป็นไทย เฉพาะวิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้คัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๕ – ๘ เป็นหลักสูตร, หลักสูตรของประโยค ๔ ได้แก่ วิชาแปลไทยเป็นมคธ และแปลมคธเป็นไทย วิชาแปลไทยเป็นมคธ ใช้คัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา ภาค ๑ เป็นหลักสูตร ส่วนวิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้คัมภีร์มัจจลัตถปิณี ภาค ๑ เป็นหลักสูตร, หลักสูตรของประโยค ๕ ได้แก่ วิชาแปลไทยเป็นมคธ

^๖ มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : หจก. ชูติมาการพิมพ์, มปป.), หน้า ๑๕๕ – ๑๖๕.

และแปลมคธเป็นไทย วิชาแปลไทยเป็นมคธ ใช้คัมภีร์มัณฑนพิธีภูฏกถา ภาค ๒ - ๔ เป็นหลักสูตร ส่วนวิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้คัมภีร์มัณฑนพิธีภูฏกถา ภาค ๒ เป็นหลักสูตร, หลักสูตรของประโยค ๖ ได้แก่ วิชาแปลไทยเป็นมคธ และแปลมคธเป็นไทย วิชาแปลไทยเป็นมคธ ใช้คัมภีร์มัณฑนพิธีภูฏกถา ภาค ๕ - ๘ เป็นหลักสูตร ส่วนวิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้คัมภีร์สมันตปาสาทิกา ภาค ๓ - ๕ เป็นหลักสูตร, หลักสูตรของประโยค ๗ ได้แก่ วิชาแปลไทยเป็นมคธ และแปลมคธเป็นไทย วิชาแปลไทยเป็นมคธ ใช้คัมภีร์มัณฑนพิธีภูฏกถา ภาค ๑ เป็นหลักสูตร ส่วนวิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้คัมภีร์สมันตปาสาทิกา ภาค ๑ - ๒ เป็นหลักสูตร, หลักสูตรของประโยค ๘ ได้แก่ วิชาแต่งฉันท์ภาษามคธ วิชาแปลไทยเป็นมคธ และแปลมคธเป็นไทย วิชาแปลไทยเป็นมคธ ใช้คัมภีร์สมันตปาสาทิกา ภาค ๑ เป็นหลักสูตร ส่วนวิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้คัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นหลักสูตร, หลักสูตรของประโยค ๙ ได้แก่ วิชาแต่งไทยเป็นมคธ วิชาแปลไทยเป็นมคธ และแปลมคธเป็นไทย วิชาแต่งไทยเป็นมคธ ข้อความแล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้ วิชาแปลไทยเป็นมคธ ใช้คัมภีร์วิสุทธิมรรคเป็นหลักสูตร ส่วนวิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้คัมภีร์อภิธรรมมัตถก-วิภาวินี เป็นหลักสูตร, จะเห็นว่าหลักสูตรที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ไม่ใช่คัมภีร์พระไตรปิฎก แต่เป็นคัมภีร์ในระดับอรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสส

การประเมินผลแต่ก่อนใช้วิธีสอบสนามหลวงปีการศึกษาละหนึ่งครั้ง หากสอบผ่าน ก็จะได้เรียนในชั้นประโยคที่สูงขึ้นไป แต่ถ้าสอบตก ก็จะต้องเสียเวลาเรียนซ้ำชั้นใหม่ ทำให้เกิดความล่าช้าในการเรียน บางรายที่สอบตกบ่อย ๆ ถึงกับเลิกเรียนไปก็มี ทำให้สถิติผู้ขาดสอบ และสอบตกมีจำนวนมากขึ้น เมื่อเทียบกับจำนวนผู้มีสิทธิ์สอบ เช่น ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ มีสถิติของผู้มีสิทธิ์สอบ จำนวน ๔๓,๔๘๐ แต่ขาดสอบถึง ๑๗,๒๐๐ และสอบได้เพียง ๖,๑๒๐ รูปเท่านั้น คิดเป็นร้อยละ ๑๕ ของจำนวนผู้เข้าสอบทั้งหมด^๑ กองบาลีสนามหลวงพิจารณาเห็นปัญหาดังกล่าว ดังนั้น จึงปรับวิธีการประเมินผลใหม่ คือ ตั้งแต่ ประโยค ๑ - ๒ ถึง ป.ธ. ๕ หากนักเรียนสอบผ่านเพียง ๑ วิชา เช่น ประโยค ๑ - ๒ สอบผ่านเฉพาะวิชาบาลี ไวยากรณ์ สอบตกวิชาแปลมคธเป็นไทย ก็สามารถที่จะสอบซ่อมภายในปีการศึกษานั้นได้ เป็นต้น ซึ่งก็ทำให้นักเรียนบาลีมีกำลังใจในการสอบมากขึ้น การเปลี่ยนระบบการสอบสนามหลวงใหม่นี้เกิดขึ้นตามมติมหาเถรสมาคม ครั้งที่ ๒๖ /๒๕๔๗ ดังนี้

^๑ พระไพศาล วิสาโล, พระพุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี - สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๘๖.

...คณะกรรมการฝ่ายศาสนศึกษาของมหาเถรสมาคมได้ประชุม เมื่อวันพุธที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๔๗ ณ ห้องประชุมพระสังฆาธิการ ตึกเมตตาปฐพี วัดปากน้ำ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เพื่อร่วมกันพิจารณาเรื่องการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ และมีมติเห็นชอบ ๒ เรื่อง คือ

๑. การยกเลิกการเก็บวิชาที่สอบผ่านแล้ว เป็นเวลา ๒ ปี ชั้นประโยค ๑ – ๒
๒. การสอบครั้งที่ ๒ สำหรับผู้สอบผ่านแล้ว ๑ วิชา ในปีนั้น ตั้งแต่ชั้นประโยค ๑ - ๒ ถึงป.ธ. ๕ โดยกำหนดให้มีการสอบตามปกติ ๑ ครั้ง และมีการสอบครั้งที่ ๒ ในวิชาที่ไม่ผ่านในปีเดียวกันนั้น^๔

การจัดการศึกษาบาลีของคณะสงฆ์ไทย หากจะใช้มาตรฐานการประเมินผลการศึกษาเป็นเกณฑ์ประเมิน ถือว่าประสบความสำเร็จล้มเหลวในการจัดการศึกษา คือหลักสูตรที่ไม่เปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสมของสภาพการณ์ปัจจุบัน บรรยายการสอนก็ไม่มี ความหลากหลาย กิจกรรมการเรียนการสอนก็ไม่มี หรือมีก็น้อยมาก ส่วนการประเมินผล มีการปรับเพื่อให้เกิดความเหมาะสมบ้าง โดยภาพรวมการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ยังไม่ เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้เพราะผู้จัดสอนคือสำนักเรียนต่าง ๆ ไม่ได้เป็นผู้ออกข้อสอบ เอง ส่วนผู้ออกข้อสอบคือกองบาลีสนามหลวงก็ไม่ได้เป็นผู้ดำเนินการสอนเองทั้งหมด

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่าการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของคณะสงฆ์ไทยประสบปัญหาในการจัดการศึกษา ซึ่งจะเป็นสาเหตุสำคัญให้ได้สาธยายหาที่ขาด คุณภาพและทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมไปจากประเทศไทยได้ด้วย ปัจจุบันสำนักศาสนศึกษา วัดบูรพาภิรามก็จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ตามนโยบายของกองบาลี สนามหลวง และคณะสงฆ์ภาค ๙ โดยแต่งตั้งให้วัดบูรพาภิราม พระอารามหลวง เป็นสำนัก เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งเป็นที่ที่นิยมในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีใน ปัจจุบัน แต่ก็ปรากฏว่าประสบปัญหาในการจัดการศึกษาอยู่หลายด้านด้วยกัน นั่นคือผู้เรียนยัง ขาดแรงจูงใจในการเรียน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาทัศนคติต่อการเรียนบาลีของ สามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยไปเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาใน การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

^๔ สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๘.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาพัฒนาการการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน

๒. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

๓. เพื่อศึกษาทัศนคติต่อการเรียนบาลีของเจ้าสำนักศาสนศึกษาครูสอนและสามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

(๑) ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาทัศนคติของสามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิรามรวมทั้งทัศนคติของเจ้าสำนักศาสนศึกษา ผู้บริหาร อาจารย์ใหญ่แผนกบาลีและครูสอน ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วยหลักสูตร การจัดการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผลปีการศึกษา ๒๕๕๔

(๒) ขอบเขตด้านพื้นที่การศึกษา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีขอบเขตการวิจัยคือสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

(๓) ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูล

ประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยพิจารณาและให้ความสำคัญกับกลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มเจ้าสำนักเรียนและครูผู้สอน และกลุ่มสามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ๓๓ รูป โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling)

๑.๔ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ทัศนคติ หมายถึง ความรู้สึก ความคิดเห็นทั้งเชิงบวกและลบที่มีต่อการศึกษาวาดิ
การจัดการศึกษา หมายถึง การจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ของสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

สอบบาลีสนามหลวง หมายถึง การสอบประเมินผลในการเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งกองบาลีสนามหลวงเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดสอบในแต่ละปีการศึกษา

หลักสูตร หมายถึง หนังสือหรือคัมภีร์ที่กองบาลีสนามหลวงกำหนดให้ใช้เรียนในการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ตั้งแต่ ประโยค ๑ – ๒ ถึง ป.ธ. ๕

การจัดการเรียนรู้ หมายถึง รูปแบบการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักเรียนต่าง ๆ แต่ในงานวิจัยนี้เน้นเฉพาะสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิรามเท่านั้น

การประเมินผล หมายถึง การสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสนามหลวงในแต่ละปีการศึกษา

สามเณร หมายถึง สามเณรที่เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษา วัดบูรพาภิราม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ปีการศึกษา ๒๕๕๔

สภาพปัญหา หมายถึง สิ่งที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอนภาษาบาลีในรูปแบบต่าง ๆ ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น ๓ ด้าน คือ (๑) ด้านหลักสูตร (๒) ด้านการสอน (๓) ด้านการจัดการเรียนรู้ (๔) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ (๕) ด้านการวัดผลและประเมินผล (๖) ด้านสื่อการเรียนการสอน (๗) ด้านคุณค่าของการศึกษาภาษาบาลี

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

(๑) หนังสือ

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) กล่าวถึงแนวโน้มการประกันคุณภาพการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม – บาลี ว่า ถ้าโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณจากรัฐเท่าเทียมกันกับการที่รัฐสนับสนุนการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนปกติของรัฐ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษาที่ต้องเข้ามาตรวจสอบและประเมินคุณภาพ...

พระไพศาล วิสาโล กล่าวถึงปัญหาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ในปัจจุบันว่า ปัญหาของปริยัติศึกษาในปัจจุบันก็คือแยกขาดจากการปฏิบัติแทบสิ้นเชิง

^๕ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ขอบฟ้าแห่งความรู้กับผลงานด้านการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : หจก. สามลดดา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๑.

นอกจากจะไม่มีการบรรจุการเรียนสมาธิภาวนาไว้ในหลักสูตรแล้ว (ยกเว้นในมหาวิทยาลัยสงฆ์ แต่ก็ให้ความสำคัญน้อยมาก) การเรียนการสอนด้านปริยัติก็เน้นการท่องจำเป็นหลัก ไม่มีการฝึกฝนให้นักเรียนคิดเป็นหรือรู้จักประยุกต์ใช้ธรรมให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน พระเถระจึงไม่เห็นประโยชน์จากการเรียนเหล่านี้ ได้แต่ท่องจำเพียงเพื่อให้สอบผ่านเท่านั้น^{๑๐}

พระมหาจรรยา สุทธิญาณ ได้ให้ความเห็นไว้ในหนังสือบทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการปฏิรูปการศึกษาแห่งชาติว่า สถาบันพระพุทธศาสนา มีบทบาทในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาชนในชาติให้มีความรู้ ความสามารถ มีคุณธรรมจริยธรรม สามารถประกอบอาชีพและดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่น อย่างสงบสุขมาช้านานอย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอน บทบาทดังกล่าวมีทั้งบทบาทนำ บทบาทตาม และสนับสนุนส่งเสริม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยที่ดำรงอยู่การจัดการศึกษาที่สถาบันพระพุทธศาสนาจัดมาตั้งแต่อดีต ถือเป็นบทบาทนำเป็นเวลายาวนาน คือ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลีให้มีวัตถุประสงค์หลักคือเป็นการจัดการศึกษาเพื่อมุ่งเน้นให้ผู้ศึกษามีทักษะการอ่านและเขียนภาษาไทยได้คล่องแคล่วและชำนาญ และมีความรู้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยอย่างลึกซึ้ง^{๑๑}

พิณสุดา วิริขรังศรี กล่าวถึงแนวทางการพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม – บาลี ของคณะสงฆ์ไทยว่า วัดอื่น ๆ ที่จัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม – บาลี สามารถนำยุทธศาสตร์ของวัดจงบ่งใช้ในการจัดการศึกษา ไปประยุกต์ใช้ตามบริบทและภูมิประเทศของวัดนั้นๆ ที่สำคัญภาครัฐจะต้องให้การสนับสนุนการจัดการศึกษาของสงฆ์อย่างชัดเจนและเร่งด่วนในฐานะที่คณะสงฆ์ร่วมรับภาระแบ่งเบาการจัดการศึกษาของรัฐและพัฒนาคุณภาพพลเมืองของไทยด้วย^{๑๒}

ฟิชไบน์และแอจเซน (Fishbein and Ajzen) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติกับพฤติกรรมทางศาสนา เพื่อที่จะทราบว่าคะแนนทัศนคติต่อศาสนาของบุคคลนั้นจะสอดคล้องกับพฤติกรรมทางศาสนาของเขาในลักษณะใดบ้าง โดยผู้วิจัยได้วัดทัศนคติของ

^{๑๐} พระไพศาล วิสาโล, พระพุทธศาสนาในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ, หน้า ๓๑๐.

^{๑๑} พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๔.

^{๑๒} พิณสุดา วิริขรังศรี, การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๕๕-๕๖.

นักเรียน ๖๒ คนโดยใช้วิธีการวัดถึง ๕ วิธีด้วยกัน คือวิธีการของลิเคิร์ท วิธีการของเทอร์สโตน วิธีการของกัตเมน วิธีการของออกุส และพบวิธีการประเมินตนเองบนมาตรเดี่ยวนี ๑๑ หน่วย ส่วนพฤติกรรมทางศาสนานั้นได้วัดไว้ถึง ๑๐๐ พฤติกรรมอันแสดงถึงปริมาณความใกล้ชิดศาสนา และการปฏิบัติทางศาสนาด้วยความเลื่อมใสศรัทธาในด้านต่าง ๆ^{๑๓}

(๒) งานวิจัย

สุภาพร มากแจ้ง และ สมปอง มากแจ้ง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์” ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีที่มีระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอนแตกต่างกัน ความสัมพันธ์ระหว่าง พฤติกรรมการบริหารงานทางวิชาการกับระดับสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนการสอนมีความสัมพันธ์กันน้อยมาก และยังพบว่ารูปแบบการบริหารงานทางวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีประกอบด้วย (๑) บุคลากร สถานที่เรียน งบประมาณ และหลักสูตร (๒) การบริหารสำนักเรียน การเรียนการสอน การบรรจุครู การกำหนดเวลาเรียนและสอน การเข้าชั้นเรียน การเรียนและการประเมินผล^{๑๔}

พระมหาทะเปียน ธีรรสี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความศรัทธา และการปฏิบัติทางพุทธศาสนา ของสามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีในสำนักเรียนวัดหนองกุงจังหวัดขอนแก่น” พบว่า สภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีพบว่า หลักสูตรมีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน มีองค์ความรู้ที่ทำให้สามเณรเกิดความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐานทางสังคมสงฆ์ ถึงมีความยากลำบากในการศึกษาเล่าเรียน แต่เป็นจุดดีที่ส่งผลให้สามเณรเกิดความพากเพียร เกิดความศรัทธาและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาที่เหมาะสม ด้วยมีการเรียนการสอนที่เน้นระเบียบวินัยข้อวัตรปฏิบัติ เน้นการฝึกฝนทางด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม โดยมีครูผู้สอนเป็นผู้อบรมถ่ายทอดหลักธรรม มีการสอนแบบกัลยาณมิตร สร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างครูผู้สอนและศิษย์ ประกอบกับมีสภาพห้องเรียนเหมาะสมที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้และ

^{๑๓} Fishhbein & Ajze, “Understanding attitudes and predicting social behavior”, Englewood Cliff. New Jersey: Prentice-Hal, Inc.

^{๑๔} สุภาพร มากแจ้ง และ สมปอง มากแจ้ง, “การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒).

การปฏิบัติทางพุทธศาสนาของสามเณร^{๑๕}

พระมหาสุข สุวีโร ได้ศึกษาเรื่อง “ความสนใจต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ กรณีศึกษาพระนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ผลการวิจัยพบว่า ระดับความสนใจต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม โดยจำนวนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความสนใจ ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๗๑.๔ และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ ร้อยละ ๖๘.๗ มองเห็นคุณค่าหรือประโยชน์ของการศึกษา พระปริยัติธรรมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนปัจจัยที่ผู้วิจัยต้องการวิเคราะห์ว่าจะมีความสัมพันธ์กันกับความสนใจต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมของกลุ่มตัวอย่างหรือไม่ ๗ ตัวแปร ซึ่งมีการควบคุมจากเจ้าอาวาสหรือผู้ปกครองสงฆ์และการกระตุ้นทางการศึกษาพระปริยัติธรรมของบุคคลสำคัญรวมอยู่ด้วย และพบผลที่น่าสนใจต่อไปคือระดับความสนใจต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมมีความสอดคล้องกับปัจจัยด้านการควบคุมจากเจ้าอาวาสหรือผู้ปกครองสงฆ์ ในการดูแลเข้มงวดกวดขันในพระภิกษุสามเณรในวัดของตนได้ศึกษาเล่าเรียนหรือปฏิบัติตามกฎระเบียบ^{๑๖}

พระมหาเทวัญ วิสุทธิจารี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการสำเร็จการศึกษาระดับเปรียญตรี” ผลการวิจัยพบว่า (๑) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางวัดด้านการสนับสนุนของเจ้าอาวาสหรือผู้ปกครองของวัด ซึ่งผู้เรียนเห็นว่า เจ้าอาวาสหรือผู้ปกครองของวัดได้สนับสนุนการให้รางวัลเมื่อสอบผ่าน เป็นปัจจัยสำคัญลำดับแรก ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนมีผลการเรียนที่ดีขึ้นตรงกันข้ามถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนหรือได้รับการสนับสนุนน้อย ก็อาจส่งผลให้ผู้เรียนมีผลการเรียนที่ต่ำลงได้ เมื่อพิจารณาความสอดคล้องของปัจจัยที่มีผลต่อการจัดการศึกษาตามหลักของพระพุทธศาสนาจะเห็นได้ว่า ปัจจัยดังกล่าวสอดคล้องกับกลวิธีและอุปายประกอบการสอนของพระพุทธเจ้า ได้แก่การลงโทษ และการให้รางวัล เมื่อมีพระภิกษุหรือผู้ฟังตั้งใจจริง ก็ทรงยกย่องชมเชย กล่าวชมโดยธรรม ซึ่งถือว่าเป็นการให้รางวัล (๒) ปัจจัยด้านหลักสูตร ผู้เรียนมีความเห็นว่าเนื้อหาหลักสูตรมีความเหมาะสมเป็นปัจจัยสำคัญลำดับแรก แสดงว่า เนื้อหาหลักสูตรที่ใช้ในปัจจุบันมีความ

^{๑๕} พระมหาทะเปียน ชีรวิสิ (ภูมิประเสริฐ), “ความศรัทธาและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาของสามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสำนักเรียนวัดหนองกุ้ง จังหวัดขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๒).

^{๑๖} พระมหาสุข สุวีโร, “ความสนใจต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ ศึกษากรณีพระนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (สาขาวิชาศาสนาเปรียบเทียบ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๘).

เหมาะสมอยู่แล้ว ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการของการศึกษา คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ส่วนครูผู้สอน มีความเห็นว่า การวัดผลและการประเมินผลควรได้รับการปรับปรุง (๓) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครูผู้สอน ผู้เรียนเห็นว่า ครูผู้สอนมีความเป็นกันเองกับผู้เรียน มีความสำคัญอยู่ในลำดับแรก ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนประสบผลสำเร็จในการศึกษาเล่าเรียน (๔) ผลลัพธ์ทำให้ผู้เรียนมีผลการเรียนดีขึ้นปัจจัยดังกล่าวสอดคล้องกับหลักการเข้าถึงความรู้ขั้นสูงสุด^{๓๓}

พระสวัสดิ์ เจริญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของสามเณรในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นตัวแปรที่ได้รับเลือกเข้าสมการเป็นลำดับที่ ๑ โดยมีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อบุคคลที่ประสงค์เข้ามาใช้ชีวิตสมณเพศ ผู้ประสงค์จะบรรพชาต้องมีความศรัทธาก่อน จึงกล้าตัดสินใจเข้ามาใช้ชีวิตสมณเพศโดยไม่กลัวความยากลำบาก และเมื่อได้ศึกษาประวัติและหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งสาวกผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบที่สืบต่อพุทธศาสนาจนถึงปัจจุบัน สามเณรจึงมีความเชื่อความซาบซึ้งในความเสียสละส่วนพระองค์ และมีความมั่นใจในพระพุทธเจ้า กอปรกับสามเณรได้สัมผัสกับจริยวัตรอันดีงามของพระเถระที่มีเมตตาได้พยายามพร่ำสอนอบรมแนะนำให้สามเณรเชื่อมั่นนำหลักธรรมคำสอนมาปฏิบัติ กระทั่งสามเณรได้ประจักษ์แก่ใจว่าหลักธรรมเหล่านั้นเมื่อปฏิบัติตามแล้วได้ผลจริงสามารถนำมาพัฒนาตนให้เจริญงอกงามขึ้นได้โดยใช้สติปัญญาและความเพียรพยายามเกิดมั่นใจในธรรม โดยมีประจักษ์พยานที่สามเณรมองเห็นได้ ความศรัทธาในพระพุทธศาสนาจึงเต็มเปี่ยมอยู่ในจิตใจของสามเณรกระทั้งมีความตั้งใจจะอุปสมบทเป็น ภิกษุ^{๓๔}

กรมการศาสนา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ (๑) สำนักพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มีอยู่กระจายทุกภูมิภาคของประเทศ จำนวนสำนักเรียนและผู้เรียนแผนกบาลี สูงสุดได้แก่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้มีจำนวนน้อยที่สุด (๒) จำนวนผู้เรียนในชั้นประโยค ๑-๒ มี

^{๓๓} พระมหาเทวัญ วิสุทธิจาริ, “ปัจจัยที่มีผลต่อการสำเร็จการศึกษาบาลีระดับเปรียญตรี”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

^{๓๔} พระสวัสดิ์ เจริญ, “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของสามเณรในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘).

มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๕ ผู้เรียนมีช่วงอายุตั้งแต่ ๑๐-๓๕ ปีขึ้นไป สัดส่วนครูต่อผู้เรียน เท่ากับ ๑.๑๐ (๓) โครงสร้างการบริหารของสำนักเรียน มีรูปแบบที่หลากหลายขึ้นอยู่กับขนาด และความพร้อมของแต่ละสำนักเรียน การจัดการเรียนการสอน การบริหาร การกำหนด กฎเกณฑ์ระเบียบต่าง ๆ ในการดำเนินงานการศึกษาขึ้นอยู่กับผู้บริหารของแต่ละสำนักเรียน ยกเว้นในเรื่อง หลักสูตรการวัดผลการศึกษา มีแม่กองสนามหลวงเป็นผู้รับผิดชอบ (๔) คุณภาพการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ผู้เรียนที่ผ่านการสอบในแต่ละระดับสังคม ยอมรับว่าเป็นบุคคลที่มีคุณภาพโดยเฉพาะผู้สำเร็จเปรียญธรรม ๙ ประโยค มีวิถีสอนชั้น ปริญญาตรีตามพระราชกำหนดวิถีสอนผู้สำเร็จวิชาการศึกษาพระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๒๗ แต่ อย่างไรก็ตามยังต้องปรับปรุงในเรื่องประสิทธิภาพการจัดการศึกษาเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทาง การศึกษา เพราะพบว่าในแต่ละปีมีจำนวนผู้ขาดสอบค่อนข้างสูง คิดเป็นร้อยละ ๓๓-๔๐ และผู้เรียนสอบตกในแต่ละชั้นมีจำนวนสูงมาก (๕) ปัญหาอุปสรรคการจัดการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ที่สำคัญได้แก่ การขาดแคลนงบประมาณ บุคลากร (ครูผู้สอน) เอกสาร ตำรา คู่มือครู เทคนิคการสอนของครู การนิเทศตรวจเยี่ยม การประสานความร่วมมือ ช่วยเหลือระหว่างสำนักเรียน รวมไปถึงระบบการวัดผลการศึกษาการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างความมั่นคงต่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา และ เป็นระบบการศึกษาของ คณะสงฆ์โดยเฉพาะ ซึ่งรัฐและคณะสงฆ์ต้องให้ความสนใจและ สนับสนุนอย่างต่อเนื่องและจริงจัง จะเป็นการพัฒนาประชากรที่มีคุณภาพ อันเป็นกำลังสำคัญ ในการสร้างความมั่นคงแก่ประเทศชาติต่อไป^{๑๕}

ฉกาจ ช่วยโต และดวงเดือน พันธมนาวิน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ลักษณะทางจิต สังคมที่เกี่ยวกับการบวชในพุทธศาสนาของชายไทยภาคใต้” ผลการวิจัยพบว่า ถ้าพระสงฆ์ ได้รับการศึกษาอบรมจากพระอุปัชฌาย์อาจารย์ในวัดนั้นมากจะเกี่ยวข้องกับการที่พระบวช ใหม่เหล่านี้ปฏิบัติตนตามมรรคมาก มีบทบาทหน้าที่ของพระภิกษุที่เหมาะสมมาก และ พระภิกษุสงฆ์เหล่านี้จะตระหนักถึงผลดีจากการบวชที่ได้บวชเรียนมา ด้วยส่วนพระภิกษุสงฆ์ ที่ตระหนักถึงผลดีที่ได้จากการบวชเรียนครั้งนี้มาก เป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาอบรมจากทางวัด มาก มีการสำรวมทางศีล สมาธิ ภาวนามาก และมีบทบาทหน้าที่เหมาะสมแก่สมณเพศอีกด้วย ส่วนทางด้านสามเณรนั้น ถ้าได้รับการศึกษาอบรมจากทางวัดมาก จะเป็นผู้ที่มีการสำรวมตน

^{๑๕} กรมการศาสนา, “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”, รายงานการ วิจัย, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๔๒).

ด้านศีลและสมาธิมาก มีการปฏิบัติตามมรรคามาก มีบทบาทหน้าที่ของสามเณรอย่างเหมาะสมมาก และการมีประสบการณ์หลายด้านอย่างเหมาะสมบวชของสามเณรเหล่านี้ ทำให้ท่านตระหนักถึงผลดีที่ได้รับจากการบวชเรียนด้วย นอกจากนั้นปริมาณการสำรวมตนและการปฏิบัติตามมรรคนั้น สัมพันธ์กันอย่างมากในสามเณรด้วย^{๒๐} (คำว่า “มาก” ในที่นี้ หมายถึงระดับมาก เพราะเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ)

เดชศักดิ์ แดงเดช ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการศึกษาต่อเนื่องเพื่อความสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒” ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๑. โครงสร้างการดำเนินงานหน่วยงานการศึกษาต่อเนื่องควรเป็นหน่วยงานหารายได้ในรูปแบบวิสาหกิจ มีการบริหารแบบโครงการพึ่งตนเอง มีกำไรเหลือที่จะสนับสนุนโครงการบริการสังคมและผู้ด้อยโอกาสสำรวจความต้องการสังคมสม่ำเสมอ ใช้เทคโนโลยีช่วยเสริมระบบงาน

๒. การบริการวิชาการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตแก่ประชาชนทุกกลุ่มเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนมีหลักสูตรหลากหลายตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจของผู้ใช้บริการใช้เทคนิคการเรียนรู้ทางไกลและการใช้สื่อสารมวลชนขยายโอกาสพัฒนาคุณภาพมาตรฐานประเมินผลที่มีการติดตามผลพัฒนาสื่อการเรียนการสอนเน้นการศึกษาเป็นเรื่องสนุก

๓. เครือข่ายในการบริการร่วมมือกับองค์กรการศึกษาอื่น ๆ เพื่อขยายการให้บริการ ระดมทรัพยากรจากทุกองคาพยพในสังคมร่วมจัดการศึกษาร่วมกับแหล่งการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดเครือข่ายการเข้าถึงความรู้อย่างไม่มีขอบเขตตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อม และโอกาสของแต่ละบุคคลเพื่อก่อให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้^{๒๑}

ธนู ศรีทอง และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาแนวทางการพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม และแผนกบาลี ของคณะสงฆ์ ภาค ๑๑” ผลการวิจัยพบว่า ด้านการเรียนการสอนพบว่า ในด้านการวัดและประเมินผลการเรียน คณะสงฆ์หรือผู้เกี่ยวข้อง

^{๒๐} ฉกาจ ช่วยโต และ ดวงเดือน พันธุมนาวิน, “ลักษณะทางจิตสังคมที่เกี่ยวกับการบวชในพุทธศาสนาของชายไทยภาคใต้”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๓).

^{๒๑} เดชศักดิ์ แดงเดช, “การพัฒนารูปแบบการศึกษาต่อเนื่องเพื่อความสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

ควรดำเนินการให้มีการวัดผลประเมินผลให้ครอบคลุมทั้งด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา โดยอาจประยุกต์หลักทฤษฎี ๔ เป็นเกณฑ์ในการวัดผลประเมินผล^{๒๒}

มาซและเบลลี ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การประเมินมิติต่าง ๆ ของประสิทธิภาพในการสอนของอาจารย์ : การศึกษาด้วยการวิเคราะห์สภาพความเป็นไปจากภายนอก” ผลการวิจัยพบว่า ผู้สอนแต่ละคนมีจุดเน้นแตกต่างกันไป เช่น บางคนเน้นความเอาใจใส่กระตือรือร้น แต่ไม่ค่อยเน้นในเรื่องขั้นตอนของการเสนอความคิดแก้ปัญหา จึงมีข้อเสนอแนะว่าควรจะมีการกำหนดน้ำหนักให้แก่คุณสมบัติอันเป็นองค์ประกอบที่ส่งผลต่อการเรียน^{๒๓}

สมิธ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ค่าความตรงของการพิจารณาให้เกรดของอาจารย์ต่อการแสดงออกของนักศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า ความตรงและความเที่ยงของการให้เกรดและเกรดที่นักศึกษาได้รับมีค่าสหสัมพันธ์อย่างสูงกับการปฏิบัติตน เมื่อพิจารณาจากเกณฑ์ภายนอกและการปฏิบัติตนของนักศึกษา^{๒๔}

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีหลักสูตรมีความเหมาะสมกับสภาพปัจจุบัน มีองค์ความรู้ที่ทำให้สามเณรเกิดความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐานทางสังคมสูง จึงมีความยากลำบากในการศึกษาเล่าเรียน แต่เป็นจุดดีที่ส่งผลให้สามเณรเกิดความพากเพียร เกิดความศรัทธาและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาที่เหมาะสมด้วย มีการเรียนการสอนที่เน้นระเบียบวินัยข้อวัตรปฏิบัติ เน้นการฝึกฝนทางด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม การปฏิบัติทางพุทธศาสนาของสามเณร และทัศนคติ หมายถึงความรู้สึก ความคิดเห็นทั้งเชิงบวกและลบที่มีต่อสิ่งนั้น จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติของสามเณรผู้เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม ที่มีต่อการศึกษบาลี ซึ่งผลแห่งการวิจัยจักเป็นประโยชน์ในการส่งเสริมพัฒนาการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีสืบไป

^{๒๒} ธนู ศรีทอง และคณะ, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และแผนกบาลี ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

^{๒๓} Marsh, Herbert W., and Bailey, Multidimensional Students Evaluation of Teaching Effectiveness, A Profile Analysis, Journal of Higher Education, (September – October, 1994).

^{๒๔} Smith, Dwight L., Validity of Faculty Judgment of Student Performance : Relationship between Grades and Credits Eamed and External Criterion Measure, Journal of Higher Education, (May-June, 1992)

๑.๖ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก และเชิงปริมาณเป็นส่วนย่อย มีขั้นตอนในการดำเนินงานดังต่อไปนี้

๑. สำรวจและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการแจกแบบสอบถาม

๒. เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

๓. กลุ่มเป้าหมาย ใช้วิธีแบบเจาะจง (Purposive Sampling) และ การสุ่มอย่างง่าย (sample random sampling) ด้วยการกำหนดลำดับให้เท่ากับประชากรหลังจากนั้นก็ใส่สลากลงไป ๕ ๕ รูป แล้วเลือกจับสลากให้ได้จำนวน ๓๐ รูป (เฉพาะกลุ่มตัวอย่างสามเณรผู้ศึกษาบาลีในข้อ ๓.๔) ประกอบด้วย

๓.๑. เจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม ๑ รูป

๓.๒. อาจารย์ใหญ่ ๑ รูป

๓.๓. ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จำนวน ๕ รูป

๓.๔. สามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี จำนวน ๓๐ รูป

๔. สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าร้อยละ และการพรรณนาวิเคราะห์

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้ทราบพัฒนาการการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน

๒. ได้ทราบปัญหาการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด

๓. ได้ทราบองค์ความรู้ในด้านทัศนคติของเจ้าสำนักศาสนศึกษา ครูสอน และสามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรม ที่มีต่อการศึกษาแผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ดและสามารถนำผลการศึกษาไปพัฒนาการเรียนการสอนภาษาบาลีต่อไป

บทที่ ๒

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยถึงรัตนโกสินทร์

๒.๑ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์สมัยสุโขทัย

การศึกษาสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี เมื่อพ่อขุนรามคำแหง ได้ขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาต่อพระเถระรูปหนึ่งที่เมืองนครศรีธรรมราชซึ่งมีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก จึงทรงโปรดให้ไปอาราธนามายังเมืองสุโขทัย ทรงแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าสงฆ์แล้วทรงโปรดให้แบ่งการปกครองคณะสงฆ์ออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายคามวาสี และอรัญวาสี และทรงส่งเสริมให้มีการศึกษาคัมภีร์พระพุทธศาสนาจากคัมภีร์พระไตรปิฎก แม้พระองค์เองก็ทรงสั่งสอนประชาชนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ส่วนที่เกี่ยวกับการได้เอกราชของไทยนั้น พระภิกษุสงฆ์ได้มีส่วนช่วยเหลือเป็นอย่างมากเพราะพระสงฆ์เหล่านั้นส่วนมากเป็นคนไทยนับถือพระพุทธศาสนา พ่อขุนรามคำแหงผู้นำไทยสมัยนั้น ก็ทรงพัฒนาประเทศเป็นการใหญ่ โดยโปรดให้พระภิกษุสงฆ์ได้ช่วยเหลือสั่งสอน อบรมประชาชน และได้ทรงคิดอักษรขึ้นใหม่เรียกว่า “อักษรแบบพ่อขุนรามคำแหง” แทนอักษรขอม เพราะตอนนั้นคนไทยตกอยู่ภายใต้การปกครองของเขมรและยังได้ถูกบังคับให้เรียนเขียนเป็นอักษรเขมร ดังที่ปรากฏตามคัมภีร์ใบลานต่าง ๆ เป็นอักษรขอมโดยมาก และที่เป็นภาษาไทยก็มีบ้างในสมัยที่ได้เอกราชกลับคืนมาแล้ว

ในสมัยสุโขทัยนี้ ผู้วิจัยจะได้ศึกษาประวัติการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทยตั้งแต่รัชสมัยของพ่อขุนรามคำแหงเป็นต้นมา เพราะพระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีความโดดเด่นกว่าพระองค์อื่นในด้านการปกครองบ้านเมืองและการส่งเสริมพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ที่ทรงมีบทบาทด้านการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาโดดเด่นอีกพระองค์หนึ่ง ได้แก่ พระเจ้าลิไท การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยนี้ประมวลได้ดังนี้

การศึกษาพระปริยัติธรรมสมัยนี้ เป็นการศึกษาจากพระไตรปิฎก โดยแยกออกเป็นตอน ๆ กล่าวคือ เบื้องต้นให้ศึกษาพระสูตรตันตปิฎก เมื่อเรียนจบพระสูตรแล้วศึกษาพระวินยปิฎกต่อไปเมื่อศึกษาพระวินยปิฎกจบแล้ว ก็ให้ศึกษาพระอภิธรรมปิฎก

การศึกษาสมัยนี้ มีวัดและวังเป็นศูนย์กลาง กล่าวคือวัดเป็นสำนักเรียน ของบรรดา บุตรหลานขุนนาง และราษฎรทั่วไป โดยมีพระภิกษุเป็นครูสอนและจัดการศึกษา และวังเป็น สำนักราชบัณฑิตซึ่งสอนแต่เฉพาะเจ้านายและบุตรหลานข้าราชการ และเป็นที่ยืนธรรมของ พระสงฆ์เท่านั้น ดังคำว่า “เมื่อพระมหาธรรมราชาสร้างปราสาทราชมนเฑียรแล้ว ได้จัดให้มี พระสงฆ์เรียนพระไตรปิฎก และให้มีพวกพราหมณ์เรียนศิลปศาสตร์ในบริเวณพระมหา ปราสาท

เกี่ยวกับหลักสูตรการเรียน การสอนพระปริยัติธรรมในสมัยนี้ ไม่ปรากฏชัด แต่คง ได้แก่ภาษาบาลีพระไตรปิฎกและศิลปศาสตร์ต่าง ๆ สำหรับครูผู้สอนก็คงเป็นพระมหาเถระ พระมหาคณะและราชบัณฑิตผู้คงแก่เรียนนั่นเอง

การวัดผลการศึกษาในสมัยนี้ยังไม่มีระบบหรือระเบียบวิธีการวัดผลที่แน่นอน มักจะ วัดผลจากความทรงจำและความสามารถเป็นพื้น

บุคคลที่เข้ารับการศึกษาล่าเรียน มีทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ สมัยนี้เน้นตั้งใจเล่าเรียน กันอยู่อย่างจริงจังและแต่งชาดกสอนศีลธรรมแก่ประชาชน ดังเช่นไตรภูมิพระร่วงเป็นต้น เพราะทางราชการให้ การส่งเสริมผู้คงแก่เรียนในทางพระพุทธศาสนา และยกย่องให้เป็น บัณฑิตเป็นผู้นำทางวิชาการในหมู่ประชาชน^๑

การศึกษาในสมัยสุโขทัยก็เป็นไปในรูปแบบ ๒ อย่าง คือ ฝ่ายมหายานและเถรวาท และอักษรที่ใช้ในพระพุทธศาสนาก็เป็นเทวนาครี ส่วนภาษาที่ใช้ทั้งภาษาบาลีและสันสกฤต

เมื่อพ่อขุนรามคำแหงทรงประดิษฐ์อักษรไทยขึ้นใช้แล้ว ก็ได้ถ่ายทอดอักษรขอม เดิมมาเป็นอักษรไทย ทำให้คนไทยสนใจในการศึกษาเล่าเรียนมากขึ้นประชาชนชาวสุโขทัย นอกจากจะสนใจในการศึกษาเล่าเรียนบวชเรียนแล้ว ยังคงมีความสนใจในทาง พระพุทธศาสนาศิลปะและวัฒนธรรมต่าง ๆ อีกด้วย^๒

^๑ พิชุร มลิวัดย์, อ้างใน มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร : หจก. ชูติมาการพิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๑๖๐ -๑๖๑.

^๒ สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง และกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, การประชุมสัมมนา ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ประจำปี ๒๕๕๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน เลขาธิการแม่กองบาลีสนามหลวง, ๒๕๕๓) (อัดสำเนา).

คุณค่าและค่านิยมของการศึกษารวม การเล่าเรียนศึกษาหลักธรรมในสมัยสุโขทัย นั้นนิยมเล่าเรียนกันอย่างจริงจัง ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ เมื่อเรียนรู้แตกฉาน มีความรู้ความสามารถแล้ว ก็ได้ยกย่องให้เป็นครูอาจารย์สั่งสอนผู้อื่นให้รู้และนำไปปฏิบัติได้^๓

จึงกล่าวได้ว่า พระผู้ทำหน้าที่สอนมี ๒ ประเภท คือ (๑) ผู้นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาพระปริยัติธรรมไปเผยแผ่สั่งสอนชาวบ้าน (๒) ผู้จัดการศึกษาคณะสงฆ์

พระพุทธศาสนาซึ่งเริ่มเจริญครั้งแรกในสมัยพ่อขุนรามคำแหงนั้น มาเจริญถึงขีดสุดในสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท พระองค์ทรงเป็นปราชญ์และเลื่อมใสมากในศาสนา ทรงศึกษาพระพุทธศาสนามาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ โดยทรงมีอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระไตรปิฎก เช่น พระอโนมทัสสี พระสารีบุตร และราชบัณฑิตอุปเสน เป็นต้น เป็นผู้สอน เมื่อเสด็จขึ้นเสวยราชย์ จึงเป็นกษัตริย์ไทยพระองค์แรกที่ทรงรอบรู้พระไตรปิฎก และภาษามคธ...

การเล่าเรียน โรงเรียนแห่งแรกของไทยเกิดขึ้นในสมัยนี้ โดยที่พระองค์ได้ทรงอุทิศพระราชมณเฑียรเป็นโรงเรียนสอนปริยัติธรรม (ไตรปิฎก) แก่ภิกษุ สามเณร ซึ่งต่อมาสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ก็ได้เอาอย่าง คือหวังให้เป็นทีสอนหนังสือ

ในประเทศลังกา ได้มีการปรับปรุงพระศาสนาอีกครั้ง ประมาณหลังรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหง ต่อมา พระภิกษุชาวสิงหลรูปหนึ่งชื่อ พระมติมา ซึ่งเป็นพระบวชเรียนอยู่ในสำนักท่านอุทุมพร ต่อมาได้เดินทางจากลังกาจากคณะ ๕ รูป ไปนครพิน และตั้งนิกลังกาวงศ์ขึ้นที่นั่น ประชาชนเห็นว่าท่านมติมามีความรู้และปฏิบัติดี เกิดความเลื่อมใส จึงทำพิธีอุษยภิเษกท่านพระมติมาขึ้นเป็น “พระอุทุมพรปุพผมหาสวามี” ตามแบบอย่างในลังกา ขาวนี้เลื่องลือไปถึงกรุงสุโขทัย ๒ รูป คือ พระสุมนะ และพระอโนมทัสสี ซึ่งเป็นศิษย์ของพระสังฆราชปัพพะ ได้เดินทางไปหาท่านมหาสวามี ท่านแนะนำให้สึกแล้วบวชใหม่ ต่อมาอีก ๕ ปี ท่านสุมนะกับท่านอโนมทัสสี พาพระไทย ๘ รูป ไปหาท่านอีก เพื่อขอบวชใหม่ แต่ท่านกลับมอบหมายให้พระสุมนะกับพระอโนมทัสสีเป็นพระอุปัชฌาย์แทน เพราะทั้งสองท่านนี้มีพรรษาครบ ๑๐ ซึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์ได้แล้ว ยิ่งกว่านั้น ท่านยังสั่งอีกว่า “ดูก่อนสุทั้งหลาย ศาสนาอันกูนำมาแต่ลังกาทวีปนั้น จักไม่มั่นคงในเมืองเมื่อนี้ จักไปตั้งมั่นอยู่ในเมืองสุโขทัย ๕ พันปี...

ต่อมา พ.ศ. ๑๕๑๒ พระเจ้าเกือนา แห่งนครเชียงใหม่ ได้แต่งทูตมาเจริญสัมพันธไมตรีในกรณีเดียวกันนี้อีก และได้ทูลขอพระสุมนเถระ พระอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๐.

พระไตรปิฎกแห่งกรุงสุโขทัยขึ้นไปเผยแผ่ศาสนาทางเหนือด้วย พระมหาธรรมราชาลิไทก็โปรดประทานอนุญาต พร้อมทั้งทรงมอบพระไตรปิฎก และพระบรมสารีริกธาตุ ให้ท่านสุนนเถระนำขึ้นไปเชียงใหม่ด้วย^๔

๒.๒ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์สมัยอยุธยา

ตลอดระยะเวลา ๔๑๗ ปี ที่กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี และมีพระมหากษัตริย์ครองราชย์ถึง ๓๓ พระองค์นั้น ไม่มีพระมหากษัตริย์พระองค์ใดเลยที่ไม่เป็นพุทธศาสนิกชน กษัตริย์ทุกพระองค์ล้วนเป็นพุทธศาสนิกชนทั้งสิ้น บางพระองค์นอกจากจะทรงเลื่อมใสในพุทธศาสนาแล้ว ยังสนพระทัยเป็นพิเศษด้านการศึกษา และปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนา

ทางฝ่ายประชาชนทั่วไปก็เลื่อมใสและสนใจพระพุทธศาสนามาก อุปถัมภ์บำรุงวัดวาอารามกันอย่างจริงจัง วัดและพระสงฆ์เป็นที่รวมใจของชาวอยุธยา วัดเป็นสโมสร เป็นโรงพยาบาล เป็นศาล และเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของประชาชน วัดเป็นโรงเรียน ที่ศึกษาศิลปะศาสตร์สาขาต่าง ๆ เป็นแหล่งศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ มากมาย การบวชเป็นพระชั่วคราวหนึ่งถือเป็นการกิจสำคัญของชายไทยทุกคน เมื่ออายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ทั้งนี้เพื่อศึกษาเล่าเรียนพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และนำไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตการครองเรือน และเพื่อทดแทนพระคุณของมารดาบิดา เพราะถือกันว่าการได้บวชเป็นการทดแทนพระคุณของมารดาบิดา^๕

สมัยกรุงศรีอยุธยา ในยุคแรก ๆ นั้น กษัตริย์ผู้ครองกรุงศรีอยุธยา มิได้สนพระทัยเอาใจใส่ในการพระศาสนา นัก การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระก็ถูกปล่อยปละละเลย โดยปล่อยให้การศึกษาเล่าเรียนเป็นไปตามอัธยาศัย ฝ่ายคามวาสีซึ่งเคยมีอำนาจในราชสำนัก และหมู่ประชาชนในกรุงสุโขทัย พอมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาทั้งหมดอำนาจลง ทั้งนี้เพราะทางราชการมิได้เอาใจใส่ในเรื่องการพระศาสนา ตรงกันข้ามกับฝ่ายอรัญวาสีกลับเริ่มมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นมาโดยลำดับโดยใช้วิธีแบบของตน คือ เรียนไสยศาสตร์ เวทมนต์คาถา ทำให้ประชาชนหลงใหลและสนใจในวิธีการเช่นนั้น ผู้เข้ามาบวชเรียนก็ศึกษาคาถาอาคมอันเป็นสาเหตุที่ทำให้พระศาสนาเสื่อมลง และเป็นที่ติฉินนินทาของเหล่าบัณฑิตผู้รู้ทั่วไป

^๔ วิโรจน์ อินทนนท์, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑ – ๒๓.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

จนกระทั่งถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชขึ้นครองราชย์พระองค์ทรงเห็นว่า พระพุทธศาสนาได้ถูกกลัทธิภายนอกเข้ามายุ่งและคลุกเคล้ากับสิ่งที่มัวเมาหลงใหลมอมเมาให้ ประชาชนหลงผิดเป็นชอบ ซึ่งเป็นสิ่งที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไม่พึงประสงค์และ โดยเฉพาะสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนั้น พระองค์เองทรงพระปรีชาสามารถและมีความสัมพันธ์กับทางบาทหลวงในคริสตศาสนาฝรั่งเศสเป็นอย่างดี และทรงเห็นว่าพระหรือ บาทหลวงในคริสตศาสนานั้นมีความรอบรู้มีใช้เฉพาะ แต่ด้านศาสนาคริสต์เพียงอย่างเดียว เท่านั้นแต่หาก มีความรู้และความสามารถในการเผยแผ่ศาสนาและวิชาการอื่น ๆ อีกด้วย เป็นเหตุทำให้เจ้านายในราชสำนักเกิดความเลื่อมใสศรัทธาพระองค์จึงดำริว่า หากจะปล่อยให้ พระพุทธศาสนา เป็นไปในรูปที่เป็นอยู่ในขณะนี้แล้วพระพุทธศาสนาก็จะต้องถึงการอวสาน ไปในที่สุดเป็นแน่แท้ พระองค์จึงรับอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา โดยโปรดให้มีการฟื้นฟูการ จัดการเล่าเรียนศึกษา พระปริยัติธรรมเหมือนครั้งกรุงสุโขทัย และจัดให้มีการสอบพระปริยัติ ธรรมขึ้นซึ่งถือว่าเป็นปฐมเหตุให้มีการสอบไล่พระปริยัติธรรมครั้งแรก^๖

หลักสูตรในการศึกษาเล่าเรียน การเรียน การสอนพระปริยัติธรรมแม้จะมีมาก่อน รัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็ตาม แต่การเรียน การสอน ก็ยังไม่ถือว่าจัดทำกัน อย่างจริงจัง เพราะไม่มีการวัดผลและประเมินผลการเรียน การสอนแต่อย่างใด การเรียนการ สอน มักเป็นไปตามอัธยาศัยของผู้สอนและผู้เรียน ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ ทรงโปรดให้คณะสงฆ์เอภากรฐะในการเรียนการสอนอย่างจริงจัง โดยให้กำหนดตาม หลักสูตร เวลาเรียน การประเมินผล และกำหนดฐานะของผู้สอบได้ไว้เป็นการแน่นอน กล่าวคือใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี จำนวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นเป็นผูกใบลานเป็น หลักสูตรในการกำหนดชั้นเรียน โดยแยกเป็นปิฎก ดังนี้

พระสุตตันตปิฎก	จำนวน ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้น
พระวินัยปิฎก	จำนวน ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้น
พระอภิธรรมปิฎก	จำนวน ๔๒,๐๐๐ พระธรรมชั้น

และแบ่งชั้นเรียนออกเป็น ๓ ชั้น ๓ ประโยค ตามปิฎกทั้ง ๓ นั้น คือ

๑. บาเรียนตรี	ต้องแปลจบพระสุตร
๒. บาเรียนโท	ต้องแปลจบพระสุตรและพระวินัย
๓. บาเรียนเอก	ต้องแปลจบพระสุตร พระวินัย และพระอภิธรรม

^๖ มาณพ พลไพรินทร์, การบริหารกิจการคณะสงฆ์, หน้า ๑๖๓.

ผู้ที่เรียนจบบาเรียนตรี – โท – เอก เรียกว่า “มหาบาเรียนบาลี” โดยใช้อักษรย่อว่า บ.บ.

สถานที่ศึกษา ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ได้ทรงโปรดให้จัดการเรียน การสอน พระปริยัติธรรมอยู่ในบริเวณพระบรมมหาราชวังเป็นหลัก ส่วนตามวัดต่าง ๆ ก็มีการเรียน การสอนบ้างเป็นแห่งย่อย

สำหรับครูผู้สอนนั้น ได้แก่องค์พระมหากษัตริย์ ผู้เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกเอง บ้างราชบัณฑิตทั้งหลายบ้าง พระเถระผู้ทรงความรู้พระไตรปิฎกบ้าง เป็นครูสอน

ขบวนการเรียนการสอน สำหรับขบวนการเรียนการสอนนั้น กำหนดเอา พระไตรปิฎกที่จารึกลงในใบลานเป็นหนังสือแบบเรียน และหนังสือขึ้นมูลฐานในการเรียน คือมูลกัจจายน์ เพื่อให้รู้เรื่องอักขรวิธีก่อนการเรียนพระไตรปิฎก

สำหรับผู้เรียนนั้น เริ่มแรกจะต้องเรียนหนังสือมูลกัจจายน์ เพื่อให้รู้อักขรวิธี เสียก่อน อย่างน้อยเป็นเวลา ๒ ปี แล้วจึงเรียนแปลพระไตรปิฎกได้ โดยปกติแล้วผู้เรียนต้อง ใช้เวลาในการเรียนตั้งแต่มูลกัจจายน์จบ แล้วแปลพระไตรปิฎกได้อย่างน้อยต้องใช้เวลา ๓ ปี เมื่อเห็นว่า ความรู้ความสามารถในการแปลได้ดีแล้ว ก็จะแจ้งให้ครูบาอาจารย์ให้ทราบ และ ให้เจ้าสำนักเรียน กราบทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้ทรงทราบ เพื่อได้โปรดให้ ประกาศการสอบไล่วัดความรู้ของพระภิกษุสามเณรขึ้น เรียกว่า “สอบสนามหลวง” แปลว่า เป็นการสอบในพระบรมราชูปถัมภ์ ทรงยกย่องผู้สอบได้ให้มีศักดิ์เป็น “มหา” นำหน้าชื่อและ ทรงยกย่อง พระราชทานสมณศักดิ์ให้เป็นพระราชอาคันตุกะผู้สอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้ เป็นผู้มีความดีสืบไป

การวัดผลประเมินผลการเรียนการสอน เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง ประกาศให้มีการสอบพระปริยัติธรรมขึ้นแล้วพระมหาเถระและราชบัณฑิตทั้งหลาย ก็จะ จัดตั้งคณะกรรมการขึ้น โดยมีพระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นประธาน ในการสอบ ในการสอบแปล นั้น ใช้การแปลปากเปล่าต่อหน้าคณะกรรมการอย่างน้อย ๓ ท่าน

วิธีการในการดำเนินการสอบ เมื่อถึงเวลาที่กำหนดไว้ กรรมการทุกท่านจะเข้า ประจําที่ โดยมีพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเป็นองค์ประธาน การสอบจะเริ่มต้นด้วยการสอบพระสูตรก่อนซึ่งมีจำนวน ๒๑,๐๐๐ พระธรรมขันธ์ ผู้สอบจะจับฉลากตามที่ กรรมการกำหนดให้ ถ้าจับได้ผูกใดก็แปลผูกนั้น กรรมการจะให้โอกาสแก่ผู้สอบซึ่งแปลปาก เเปล่านั้นแก้ตัว เมื่อแปลผิดศัพท์หรือประโยคได้เพียง ๓ ครั้ง ถ้ากรรมการทักเกิน ๓ ครั้ง ถือว่า

ตกในประโยชน์นั้น ๆ ถ้านักเรียนรูปใดแปลได้คล่องเป็นที่พอใจของกรรมการ โดยไม่มีการหัก ก็ถือว่าผ่านได้คือ สอบได้ประโยชน์นั้น ๆ เช่นเมื่อสอบได้พระสูตรก็ให้เกียรติคุณเป็นบาเรียนตรีถ้านักเรียนยังมีความสามารถที่จะต่อไป ก็ให้เรียนพระวินัยปิฎกซึ่งมีจำนวน ๒๑,๐๐๐ พระธรรมชั้นต่อไปอีก ๓ ปี ถ้าสอบได้ ก็ให้ได้รับเกียรติคุณเป็นบาเรียนโทและถ้าหากจะคิดสอบต่อไปก็เรียนพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งมีจำนวน ๔๒,๐๐๐ พระธรรมชั้นต่อไปอีก ๓ ปี ถ้าสอบได้ ได้รับเกียรติคุณเป็นบาเรียนเอก

การสอบแต่ละครั้งนั้นจะใช้เวลาเรียน ๓ ปี และมีการวัดผล ๑ ครั้ง และการเรียน การสอบตลอดถึงการวัดผลในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ดำเนินมาด้วยวิธีการดังกล่าวจนสิ้นสมัย^๖

การทรงเอาธุระในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างจริงจังของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชนี้สอดคล้องกับหลักฐานประวัติการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทยที่มีกล่าวไว้ในที่อื่น ดังนี้

ถึงแม้ว่าการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมจะมีมาก่อนรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชก็ตาม การเรียนการสอนยังไม่ถือว่าเป็นเรื่องจริงจัง เพราะไม่มีการวัดผล ประเมินผลการเรียนการสอนแต่อย่างใด การเรียนการสอนเป็นไปตามอัธยาศัยของผู้สอนและผู้เรียน ในรัชสมัยนี้ พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้คณะสงฆ์เอาเป็นธุระในการเรียนการสอนอย่างจริงจัง โดยกำหนดหลักสูตร เวลาเรียน การวัดผลและประเมินผล ตลอดทั้งกำหนดฐานะของผู้สอบไล่ได้ไว้เป็นการแน่นอน^๗

พระองค์ทรงให้จัดการศึกษาอย่างจริงจัง มีผลการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นที่ประจักษ์ การวัดผลประเมินผลอาจเป็นรูปแบบการจัดการศึกษาที่พระองค์ได้ทรงประยุกต์จากชาวตะวันตกก็เป็นได้ เพราะในยุคของพระองค์นี้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมและเทคโนโลยีกับชาวตะวันตกหลาย ๆ อย่าง

๒.๓ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์สมัยล้านนา

หลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยล้านนามีความเจริญรุ่งเรือง คือมีผลงานการแต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาหลายเล่ม เช่น มังคลัตถทีปนี,

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๔ – ๑๖๕.

^๗ เฉลิมพล โสมอินทร์, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และการปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุทรไพศาล, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๑.

เวสตันทรทีปนี เป็นต้น ซึ่งเป็นผลงานของพระสิริมงคลจารย์ มีผู้กล่าวถึงความสำคัญของ คัมภีร์มังคลัตถทีปนีไว้ ดังนี้

มังคลัตถทีปนี นับเป็นผลงานชิ้นเอก และรู้จักแพร่หลายมากที่สุด โดยเฉพาะเมื่อ คณะสงฆ์ไทย นับตั้งแต่ต้นรัตนโกสินทร์จนถึงปัจจุบันได้กำหนดให้มังคลัตถทีปนีเป็นคัมภีร์ หนึ่งในหลักสูตรปริยัติธรรม แผนกบาลี ที่พระภิกษุสามเณรต้องศึกษา ทำให้ผลงานชิ้นนี้ ได้รับการแพร่หลายอย่างกว้างขวางในหมู่พุทธบริษัท^๕

การศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยล้านนา มีวัดเป็นสถานที่ศึกษา มีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารจัดการศึกษา แม้จะมีผลงานวิชาการทางพระพุทธศาสนาจำนวนมาก แต่ หลักฐานการจัดการศึกษาก็มีปรากฏน้อยมาก พอรวบรวมได้ดังนี้

ครูที่สอนในสมัยนี้มี ๓ ประเภท คือเจ้าอาวาสทำหน้าที่เป็นครูใหญ่ พระที่มีพรรษา สูงกว่า ๕ พรรษาขึ้นไปสอนพระภิกษุและพระที่มีพรรษาน้อยสอนเด็กวัด^๖

ผู้ที่เข้ามาบวชต้องศึกษาอักษรวิธี ท่องสวดมนต์ให้คล่องเสียก่อนจึงจะบวชได้ พระภิกษุสามเณรทั้งหลายเมื่อบวชมาแล้วต้องศึกษาพระธรรมวินัย เรียน ท่อง และภาษาบาลี เช่น วันทาเครื่องบวช, ศีล ๑๐, ปฏิสังขยา โยนิโส, ขลา ปัจจัย, อชช มยา และบทสวดมนต์ อื่น ๆ ต้องศึกษาคัมภีร์ปริยัติธรรมต่าง ๆ เช่น มูลสิกขา, ปาฏิโมกข์ สันธิ, สัททา, วินัยทั้ง ๕ และคาถาพัน เป็นต้น^๗

๒.๔ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์

การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทยในยุครัตนโกสินทร์นี้มีพัฒนาการมา โดยลำดับ อาจกล่าวได้ว่า มีลักษณะ ๓ ประการ คือ

(๑) ในรัชสมัยของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รูปแบบการจัดการศึกษายังคง ได้รับอิทธิพลมาจากสมัยกรุงศรีอยุธยาอยู่

(๒) ตั้งแต่รัชสมัยของพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นต้นมา มีการปรับเปลี่ยน ระดับชั้นของการศึกษาใหม่ คือเปลี่ยนจากระบบบาเรียนมาเป็นเปรียญธรรม ๑-๒ ประโยค ถึง

^๕ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, วรรณคดีบาลี, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๕.

^๖ กิติมา ปริดีดิลก, อ่างใน มาณพ พลไพรินทร์, คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์, หน้า ๑๖๓.

^๗ วิโรจน์ อินทนนท์, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า ๔๕.

๕ ประโยค ส่วนหลักสูตรมีการเปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อย

(๓) รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระภูมิพลอดุลยเดช มีการเปลี่ยนการวัดผลประเมินผลใหม่ คือมีการให้สอบซ่อมได้ภายในปีการศึกษานั้น ๆ รายละเอียดของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ มีดังนี้

๒.๔.๑ รัชกาลที่ ๑ : สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พ.ศ. ๒๓๒๕ – ๒๓๕๒)

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก “ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์” ครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ โดยได้ยึดการวางผังเมืองตามแบบของกรุงศรีอยุธยา ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะพระองค์เองและข้าราชการ ตลอดจนประชาราษฎร์ ส่วนแต่เจริญเติบโตมาจากกรุงศรีอยุธยาทั้งสิ้น พระองค์ทรงสนพระทัยในการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา มาก โดยเฉพาะการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร พระองค์ก็ทรงทำนุบำรุงเป็นอย่างดี เข้าใจว่า หลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนและการวัดผล คงดำเนินตามแบบสมัยกรุงศรีอยุธยา เนื้อหาที่ใช้เรียนยังคงใช้พระไตรปิฎกเป็นหลักโดยมีการแบ่งชั้นเรียนออกเป็น ๓ ชั้น

๑. บาเรียนตรี ใช้พระสูตรเป็นหลักสูตรในการใช้เรียนและสอบ ซึ่งในการสอบนั้น คณะกรรมการจะกำหนดให้ผู้สอบแปลตามความเหมาะสม เมื่อแปลได้ก็จะเป็นบาเรียนตรี

๒. บาเรียนโท ใช้พระสูตรกับพระวินัยเป็นหลักสูตร เมื่อสอบได้แล้วจะได้เป็นบาเรียนโท

๓. บาเรียนเอก ใช้พระสูตร พระวินัย และพระปรมัตถ์เป็นหลักสูตรตามแต่ คณะกรรมการจะเลือกให้แปล เมื่อแปลได้หมดก็จะได้เป็นบาเรียนเอก

สถานศึกษา พระองค์ทรงโปรดให้ใช้หอมนเทียรธรรมในวัดพระศรีรัตนศาสดารามทั้งยังทรงแนะนำให้พระบรมวงศานุวงศ์สงเสริมด้วย โดยได้มีการจ้างอาจารย์ไปบอกหนังสือพระ ณ ท้องพระโรงบ้าง วังเจ้านายบ้าง ทรงสร้างศาลา เป็นที่เรียนต่างหากบ้าง ตามบ้านขุนนางผู้ใหญ่บ้างส่วนข้าราชการชั้นผู้น้อยลงมา หากมีความศรัทธาก็จ้างไปสอนตามวัดต่าง ๆ

การสอบไล่ในสมัยรัชกาลที่ ๑ คงดำเนินตามแบบอยุธยาตอนปลาย คือ ผู้เรียนเรียนพระไตรปิฎกเฉพาะพระสูตรต้นตปิฎก ครอบ ๓ ปี แล้วจึงมีการสอบ เรียกว่า ๓ ปี ต่อการสอบ ๑ ครั้ง การสอบไล่ครั้ง ๑ นั้นจะต้องมีการประชุมพระสงฆ์ทรงคันถธุระ และโปรดให้

สอบในวัดที่สถิตของสมเด็จพระสังฆราช ดังนั้นในสมัยนี้ที่ประชุมสอบไล่ คือ วัดระฆังโฆสิตาราม เพราะสมเด็จพระสังฆราช (ศรี) ประทับอยู่ที่นั่นส่วนการสอบนั้นเป็นการสอบด้วยปากเปล่า^{๑๒}

๒.๔.๒ สมัยรัชกาลที่ ๒ : พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ. ๒๓๕๒ – ๒๓๖๗)

พระองค์ได้ทรงปฏิรูปการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมขึ้นใหม่ โดยการถวายพระพรให้ทรงแก้ไขของสมเด็จพระสังฆราช (มี) เพื่อเป็นการกวัดข้นให้พระภิกษุสามเณรได้เล่าเรียนพระปริยัติธรรมมากขึ้น และมีความรู้ยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน ซึ่งพระองค์ก็โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระสังฆราช (มี) เป็นประธานจัดการปฏิรูปการเรียนการสอนเสียใหม่ โดยกำหนดลำดับชั้นใหม่เป็นประโยค ๑-๒ ถึง ประโยค ๕ หลักสูตรการเรียนการสอนนั้น ดังนี้

๑) หนังสือที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนแผนกบาลีประโยค ๑ – ๒ – ๓ ใช้คัมภีร์อรรถกถาธรรมบทและการสอบต้องแปลคราวเดียวให้ผ่านทั้ง ๓ ประโยค จึงจะได้เป็นบาเรียน

๒. ประโยค ๔ ใช้คัมภีร์มัจฉกัตถปิณีสันตน์ ต่อมาเลยใช้ทั้งสันตน์บันปลายสอบได้ นับเป็นเปรียญตรี เปรียญชั้นสูง นับตั้งแต่ประโยค ๔ นี้ เป็นต้นไป

๓. ประโยค ๕ เดิมใช้บาลีมุตตะกะ ต่อมาเปลี่ยนเป็นคัมภีร์สารัตถสังคหะแล้วก็ประกาศวิเศษภายหลังจึงกลับไปใช้บาลีมุตตะกะอีก เมื่อสอบได้จึงเป็นเปรียญโท

๔. ประโยค ๖ ใช้มัจฉกัตถปิณีสันตน์ปลาย สอบได้คงเป็นเปรียญโทอยู่เหมือนเปรียญ ๕ ประโยคดังนั้น นักเรียน จึงกล่าวกันว่า เป็นประโยคแปลนุชาพระ

๕. ประโยค ๗ ใช้คำภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย หรือที่เรียกกันโดยย่อว่า “ สามนต์”

๖. ประโยค ๘ ใช้คัมภีร์ประภววิเสสวิสุทธิมรรค

๗. ประโยค ๙ ใช้คัมภีร์สารัตถปิณีกา ต่อมาเปลี่ยนไปใช้อภิธัมมัตถวิภาวินีทุกชั้นดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ ๓ ชั้น ตามแบบบาเรียนเก่า ดังนี้

๑. บาเรียน ๓ ประโยค จัดเป็น บาเรียนตรี

๒. บาเรียน ๔ – ๖ ประโยค จัดเป็น บาเรียนโท

^{๑๒} สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง และกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, (อัคราณา).

๓. บาเรียน ๓ – ๕ ประโยค จัดเป็น บาเรียนเอก

ส่วนชั้นบาเรียนเอก ยังจำแนกรายละเอียดออกเป็น ๓ ชั้น ดังนี้

๑. ประโยค ๓ เรียก เอกสามัญ (เอก ส.)

๒. ประโยค ๔ เรียก เอกมัธยม (เอก ม.)

๓. ประโยค ๕ เรียก เอกอุดม (เอก อ.)

ข้อสังเกตเกี่ยวกับคำว่า “ประโยค” นี้ น่าจะมาจากการแปลบาลีนั่นเอง คือ ผู้แปลต้องรู้จักประโยคกัตตฺวาจาก กัมมวาทก ประโยคนาม ประโยคอาชยาต เป็นต้น การแปลครั้งหนึ่ง ๆ จะใช้กี่ประโยคก็แล้วแต่กรรมการจะกำหนด แต่เดิมนั้นประโยค ๓ ต้องแปล ๓๐ บรรทัด คือ ๓ ใบลาน (ใบละ ๑๐ บรรทัด) ต่อมาก็ตกลงเหลือ ๒ ใบบ้าง เป็นต้น ดังนั้นผู้แปลได้ผ่าน ๓ ใบ จึงกำหนดให้เป็นบาเรียน ๓ ประโยค แต่ผู้สอบได้ ๕ ประโยค ก็มีใช้ว่าจะให้แปล ๕ ใบ บางครั้งแปลใบเดียว เมื่อผ่านได้ก็ถือว่าเป็นบาเรียน ๕ ประโยค

อนึ่ง มีเรื่องน่าสนใจอยู่อย่างหนึ่ง คือ ในครั้งนั้นพระมอญที่เข้ามาอยู่เมืองไทยก็อนุญาตให้สอบบาเรียนด้วย แต่หลักสูตรใช้พระวินัยปิฎกอย่างเดียวกำหนดไว้ ๓ ประโยค ผู้ที่ผ่าน ๒ ประโยคแล้วจึงได้เป็นบาเรียน ภายหลังเพิ่มเป็น ๔ ประโยค ผู้ผ่านประโยค ๒ เรียก บาเรียนจัตวา ผู้ผ่านประโยค ๓ บาเรียนตรี ผู้ผ่านประโยค ๔ เรียกว่าบาเรียนโท และหลักสูตรบาเรียนโทนี้ ก็เทียบเท่าประโยค ๕ ของไทยนั่นเอง ต่อมาเมื่อการสอบปากเปล่าสิ้นสุดลง เปลี่ยนมาใช้ในการสอบข้อเขียนแทน หลักสูตรของมอญก็ยกเลิกให้มาสอบหลักสูตรเดียวกันกับพระไทย คือ ๓ ถึง ๕ ประโยคดังทุกวันนี้

หลักสูตรที่ใช้ในรัชกาลที่ ๒ เน้น “การใช้วรรรถกถาแทนพระไตรปิฎก” และการจัดชั้นเรียนและหนังสือเรียนตามแบบที่คณะสงฆ์ได้ยึดถือปฏิบัติสืบต่อมา จะมีเปลี่ยนแปลงบ้าง เกี่ยวกับหนังสือเรียนเท่านั้น

การเรียน ได้อาศัยเรียนตามวัดต่าง ๆ แต่การสอบนั้น สอบที่วัดมหาธาตุบ้าง สอบใน พระอุโบสถวัดพระแก้วบ้าง วันเวลาไม่แน่นอน แล้วแต่กรรมการจะกำหนด บางปีก็ไม่มีสอบ สมเด็จพระสังฆราชจะทรงเป็นประธานในการสอบทุกครั้ง ยกเว้นกรณีมีเหตุสุดวิสัย เวลาสอบจะเริ่ม ๑๕.๐๐ น. ทุกวัน เว้นวันโกนและวันพระ ไม่มีกำหนดเวลาให้สอบขึ้นอยู่กับว่าผู้สอบแปลได้ช้าหรือเร็ว นักเรียนจะต้องแปลด้วยปากเปล่าทีละรูปต่อหน้ากรรมการ ๓ – ๔ รูป มีครูเข้าฟังเป็น พยาน ๒๐ - ๓๐ รูป แปลครั้งเดียวให้ผ่านถึง ๓ ประโยค จึงนับเป็นบาเรียน ถ้าผ่านเพียง ๒ ประโยค ถือว่าตก สอบโดยใช้เทียนไขจุดตั้งไว้เมื่อนักเรียนแปลจบ

เทียนไขยังไม่หมด ถือว่าสอบได้ แต่ถ้าเทียนไขหมดถือว่าสอบตก การสอบคือให้นักเรียนแปลคัมภีร์ต่อหน้ากรรมการ ถ้านักเรียนแปลเก่ง ๆ อาจจะผ่านประโยค ๑ – ๒ – ๓ ถึง ๕ ในวันเดียวก็ได้แล้วแต่ความสามารถ สอบประโยค ๓ ได้ เรียกว่า “มหาเปรียญ” แต่วังหน้า คือ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ (ร. ๓) ในครั้งนั้น ทรงประสงค์จะสนับสนุนการศึกษาจึงให้ผู้ที่สอบประโยค ๒ มาเป็น “เปรียญวังหน้า” เมื่อสอบได้ประโยค ๓ จึงให้ไปเป็น “เปรียญวังหลวง”^{๓๓}

๒.๔.๓ รัชกาลที่ ๓ : พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๖๗ - ๒๓๙๔)

พระองค์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาตั้งแต่ครั้งยังเป็นสมเด็จกรมพระราชวังบวรประทับที่วังท่าพระ (บริเวณที่ตั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรในปัจจุบัน) ทรงบาตรและบริจาคทานเป็นประจำพระภิกษุสามเณรที่สอบได้เปรียญ ๒ ประโยค ทางวังหลวงยังมีได้โปรดให้สมณศักดิ์ “มหาเปรียญ” พระองค์ก็ขอรับมาเป็น “บาเรียนวังหน้า” ไปก่อนเพื่อเป็นการบำรุงน้ำใจ และทรงส่งเสริมให้เล่าเรียนต่อจนได้เป็นบาเรียนวังหลวงต่อไป

นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงถือเป็นพระราชภาระ ที่จะบำรุงการศึกษาพระไตรปิฎก แก่พระภิกษุสามเณร เช่น ทรงจ้างอาจารย์บอกพระปริยัติธรรมแก่พระภิกษุสามเณรในหลายอาราม โดยเฉพาะทุกพระอารามหลวง ในพระบรมมหาราชวัง ก็โปรดให้สร้างแท่นขึ้นที่ริมหอพระปริตร ในบริเวณพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยเพื่อให้พระภิกษุสามเณรเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ทั้งได้ถวายภัตตาหารเพลและให้รางวัลแก่พระภิกษุสามเณรเหล่านั้นด้วย

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๓๘๓ เก่งไม่พอจำนวนพระ จึงโปรดเกล้าฯ ให้บอกหนังสือในพระที่นั่งดุสิตปราสาทมีอาจารย์บอกที่ मुख ทั้ง ๔ मुख ๆ ละ ๑ คน ครั้นเมื่อเสด็จสวรรคต ต้องใช้ปราสาท เป็นที่ประดิษฐานพระบรมศพ จึงย้ายไปเรียนที่ระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดารามชั่วคราว

ต่อมามีผู้เรียนมากขึ้น ก็โปรดให้ย้ายไปบอกพระปริยัติธรรมที่พระที่นั่งดุสิตปราสาท และยังทรงอุปถัมภ์แก่ผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น ถ้าใครสอบบาลีได้ก็จะพระราชทานรางวัล ถ้าเป็นพระก็จะได้เลื่อนเป็นพระราชคณะ และถ้าโยมบิดามารดาตกทุกข์ได้ก็จะทรงเลี้ยงดู ถ้าเป็นทาสผู้อื่นก็จะโปรดให้จ่ายพระราชทานทรัพย์ไปไถ่ถอนให้เป็นอิสระ

^{๓๓} อ้างแล้ว.

ถ้าพระภิกษุสามเณรนั้น ลาสิกขาออก ก็จะโปรดให้เข้ารับราชการในกรมกองตามที่สมัครใจ ด้วยพระราชอุปถัมภ์ดังกล่าว พระภิกษุสามเณรในรัชกาลที่ ๓ จึงมีวิริยะอุตสาหะเล่าเรียน ทั้งในกรุง และหัวเมือง ทำให้มีนักปราชญ์ด้านพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้นกว่าที่แล้มาโดยเฉพาะ พระภิกษุสามเณร ก็เพิ่มมากขึ้น ตามบันทึกของชาวยุโรปว่า ในกรุงเทพ ฯ มีประมาณ ๑๐,๐๐๐ รูป ทั่วราชอาณาจักรมีประมาณแสนรูป พระเถรานุเถระต่างก็สนับสนุนการศึกษา ของสงฆ์เพื่อสนองพระราชศรัทธาของพระองค์ และพระสงฆ์เองไม่เคยเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับ กิจการ บ้านเมืองต่างทำหน้าที่ของตน นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างสูง

การสอบในสมัยรัชกาลที่ ๓ สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้า ฯ ให้ อาราธนาสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส แต่ครั้งยังทรงกรมหมื่นให้ทรงรับภาระในการสอบ ไล่โดยจัดแบ่งออกเป็น ๓ หลักสูตรคือ พระธรรมบท ๑ มงคลดลทีปนี ๑ สารัตถสังคหะ ๑ ซึ่ง ถือว่าเป็นหลักสูตรขั้นต้น ก่อนแปลธรรมบทต้องเรียนสนธิและนามก่อน เรียกกันเป็นพื้นว่า มูลกัจจายน์ ขณะที่รัชกาลที่ ๔ ทรงผนวชได้ทรงเข้าแปลตามรับสั่งของรัชกาลที่ ๓ สอบรวด เดียว ๕ ประโยคสำเร็จเป็นบาเรียน และเป็นเจ้านายองค์แรกที่เป็นบาเรียน ภายหลังได้ อาราธนาให้เสด็จเข้าทรงเป็นองค์กรรมการสอบ จนได้รับแต่งตั้งให้เป็นประธานในการสอบ ของพระสงฆ์สามเณรทั่วไป และได้แก้ไขวิธีสอบเสียใหม่ โดยให้พระภิกษุสามเณรที่จะสอบ จับฉลากหนังสือผูกใบลานที่จะเข้าสอบก่อน ส่วนข้อสอบสมเด็จพระสังฆราชจะกำหนด ประโยคเองหรือให้พระราชกณะช่วยออกข้อสอบแล้วใส่ไว้ในซองนักเรียนคนใดจะสอบก็ ไปจับฉลากเองเมื่อจับฉลากได้หนังสือ ในหลักสูตรของประโยคใด ก็นำหนังสือที่จับฉลากได้ เข้าแปลโดยผ่านกรรมการทั้ง ๓ กอง แต่ก่อนแปลกรรมการจะให้เวลาเล็กน้อย ตรวจดูข้อสอบ ก่อนเมื่อหายตื่นตื่นแล้วจึงเรียกเข้าไปแปล ต่อหน้ากรรมการ ถ้าสอบผ่านจัดว่าได้ประโยค ๑ ในปีนั้นเมื่อถึงปีที่ ๒ หากสอบผ่านได้อีก ก็เท่ากับได้ประโยค ๒ โดยทำนองนี้เมื่อถึงปีที่ ๓ จึงนับเป็นบาเรียน ๓ ประโยค พระสงฆ์สามเณรบางรูปที่เก่งและเชี่ยวชาญในการแปลเข้า สอบปีเดียวก็สามารถผ่านตั้งแต่ประโยค ๑ ถึงประโยค ๖ ก็มี ตั้งแต่ประโยค ๑ ถึงประโยค ๗ ก็มี และบางรูปก็สามารถสอบผ่านตั้งแต่ประโยค ๑ ถึง ประโยค ๕

การแปลต้องแปลครั้งเดียวให้ผ่านถึง ๓ ประโยค จึงจะเป็นบาเรียน ถ้าผ่าน ๒ ประโยค ก็ยังไม่ได้เป็นบาเรียน ถือว่าตกหมด แต่ต่อมา ถ้าสอบได้ ๒ ประโยค ก็จะได้เป็น บาเรียนวังหน้า ตกลงว่า ผู้สอบแต่ละคนจะไม่ได้สอบข้อสอบเดียวกันเลย การสอบแต่ละ คราวสมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นประธาน เว้นแต่เหตุสุดวิสัยจึงทรงมอบให้พระเถรานุเถระ

อาวุธโสแทน กรรมการจะมีประมาณ ๒๕ – ๓๐ รูป วิธีตัดสินของกรรมการ คือ ทักท้วงการแปล โดยทอดระยะให้แก่ผู้เข้าสอบแก้ตัว ๓ ครั้ง หากทักท้วงครบ ๓ ครั้ง ยังยักย้ายแก้ไขแปลให้ถูกต้องไม่ได้นับว่าเป็นตก วิธีการนี้ได้สืบทอดมาจนถึงรัชกาลที่ ๔ การดำเนินการสอบนั้นจะจัดขึ้นโดยพระราชคณะ ผู้อำนวยการรูปหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการก็ได้ แต่จะเป็นตำแหน่งใดไม่ปรากฏ^{๙๔}

ในการส่งเสริมผู้สอบได้เปรียญธรรมนั้น มีหลักฐานกล่าวไว้ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ทรงบาตรเป็นประจำ ทรงบริจาคทานแก่คนยากคนจน พระองค์ที่สอบได้เปรียญ ๒ ประโยคทางวังหลวงยังมีได้โปรดให้สมณศักดิ์เป็น “มหาบวเรียน” พระองค์ก็ขอรับมาเป็น “บวเรียนวังหน้า” ไปก่อน เพื่อเป็นการบำรุงน้ำใจ และทรงส่งเสริมให้เล่าเรียนต่อจนได้เป็นบวเรียนวังหน้าต่อไป (ผู้ที่สอบได้ตั้งแต่ ๓ ประโยคขึ้นไป พระเจ้าอยู่หัวจะพระราชทานพัดยศและถวายนิยัตยภัตประจำทุกเดือน แตกต่างตามประโยค “มหา” จึงเป็นสมณศักดิ์ตามพระราชประเพณีสืบต่อมา)^{๙๕}

พระองค์ทรงถือเป็นพระราชธุระที่จะบำรุงการศึกษาพระไตรปิฎกแก่พระภิกษุสามเณร เช่น ทรงจ้างอาจารย์บอกพระปริยัติธรรมแก่ภิกษุสามเณรทุกพระอารามหลวง ในพระบรมมหาราชวังก็โปรดให้สร้างเก๋งขึ้น เพื่อให้พระภิกษุสามเณรเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ทั้งยังได้ถวายภัตตาหารเพลแก่ภิกษุสามเณรเหล่านั้นด้วย ต่อมาเมื่อมีผู้มาเรียนมากขึ้นก็โปรดให้ย้ายไปบอกพระปริยัติธรรมที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท นอกจากนี้ยังทรงอุปถัมภ์แก่ผู้เรียนโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น ถ้าใครสอบบาลีได้ก็จะพระราชทานรางวัล ถ้าเป็นพระก็จะได้เลื่อนเป็นพระราชคณะ (ได้กล่าวมาแล้วว่า มหาเป็นสมณศักดิ์) และถ้าหากโยมบิดามารดาตกทุกข์ก็จะทรงเลี้ยงดู ถ้าเป็นทาสผู้อื่น ก็จะโปรดให้จ่ายพระราชทานทรัพย์ไปไถ่ถอนให้เป็นอิสระ ถ้าพระภิกษุนั้นลาสิกขาออกมา ก็จะโปรดให้เข้ารับราชการในกรม กอง ตามที่สมัครใจ^{๙๖}

^{๙๔} อ้างแล้ว.

^{๙๕} วิโรจน์ อินทนนท์, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า ๘๐.

^{๙๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕.

๒.๔.๔ รัชกาลที่ ๔ : พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๕๔ – ๒๔๑๑)

เมื่อมีพระชันษาได้ ๑๔ ปี พระองค์ออกผนวกเป็นสามเณร เพื่อศึกษาพระธรรมวินัยครั้งหนึ่งก่อนต่อมาเมื่อเจริญพระชันษาถึง ๒๑ ปี จึงได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ เมื่อทำอุปัชฌาย์วัตรครบ ๓ วันแล้วจึงได้เสด็จไปทรงศึกษาวิปัสสนาธุระ วัดสมอราย (วัดราชาธิวาส) ภายหลังได้กลับไปประทับที่วัดมหาธาตุ ตั้งต้นเรียนคันถธุระอย่างจริงจัง และได้พระวิเชียรปรีชา (ภู) เจ้ากรมราชบัณฑิต ซึ่งมีความเชี่ยวชาญเป็นอย่างยิ่งในขณะนั้นเป็นอาจารย์สอนภาษามคธ ทรงศึกษาอยู่ ๓ ปี ก็ทรงรอบรู้ภาษามคธเป็นอย่างดีจนได้เข้าสอบแปลบาลีได้เป็นเปรียญ ๕ ประโยค

พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างแท่น ๕ หลัง ที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามสำหรับราชบัณฑิตบอกหนังสือพระดำเนียงผู้อำนวยการสอบเป็นหน้าที่ของสมเด็จพระสังฆราช วัดราชประดิษฐ์ซึ่งท่าน ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ท่านเป็นพระสาสนโสภณ เป็นผู้กะประโยค สอบเข้าปริยัติธรรมในคัมภีร์หนึ่งจะเอาความตอนไหนเป็นประโยคสอบบ้าง ท่านเรียกแล้วให้เขียนในสลากบอกว่าคัมภีร์นั้น วรรคไหน ขึ้นตรงนั้นจบประโยคตรงนั้น แล้วพับใส่ซองผนึกไว้ จัดสลากเหล่านี้ไว้เป็นประโยค ๆ เช่น สลากคัมภีร์พระธรรมบทจัดเป็นประโยคหนึ่ง ประโยคสองส่วนหนึ่ง ประโยคสามส่วนหนึ่ง วันไหนถึงกำหนดพระภิกษุสามเณรรูปใดแปลจะแปลประโยคใด เวลาเช้าวันนั้น ก็ไปจับสลากประโยค จับสลากได้ประโยคแล้ว ก็ถือสลากของตนเข้ามายังสถานที่แปลพระปริยัติธรรม ในสถานที่สอบนั้น มีเจ้าคณะสงฆ์ผู้เป็นนายด้านกับพนักงานกรมสังฆการี สำหรับกำกับ และราชบัณฑิตสังฆการีอยู่พร้อมกับราชบัณฑิตพร้อมกันเปิดผนึกสลากดูประโยคที่จะแปล จดลงบัญชีเสร็จแล้ว ก็เอาหนังสือฉบับหลวงในหอพระมณเฑียรธรรม มามอบให้นักเรียน สำหรับที่จะแปล และเจ้าคณะนายด้านกับสังฆการีก็จะควบคุมนักเรียนตั้งแต่เวลานั้นเป็นต้นไปจนกว่าจะสอบเสร็จ โดยมีให้ผู้ใดผู้หนึ่ง ลอบเข้ามาบอกให้หรือให้เลศนัย อย่างใดอย่างหนึ่ง ให้นักเรียนดูหนังสือ เตรียมแปลแต่โดยลำพัง ครั้นถึงเวลาเพลมีตำรับของหลวงเลี้ยงทั้งนายด้านและผู้แปลด้วยกัน

ฤดูแห่งการสอบเมื่อออกพรรษาแล้ว บางครั้งจึงจะมีการสอบในพรรษาบ้าง โดยปกติปีใดมีการสอบ เจ้ากระทรวงธรรมการก็จะออกหนังสือบอกไปยังเจ้าคณะตั้งแต่ต้นปีว่า ปีนี้ เมื่อกาลออกพรรษาแล้วจะมีการสอบพระภิกษุสามเณร ฝ่ายเจ้าคณะ ทั้งคณะเหนือ คณะใต้ คณะกลาง คณะธรรมยุต และคณะรามัญ เมื่อได้ทราบหนังสือก็บอกไปยังเจ้าอาวาสตาม

พระอารามต่าง ๆ อันขึ้นอยู่กับในขณะนั้นให้ทราบทั่วกัน เพื่อจะได้สอบซ่อมเอาไว้เข้าสอบต่อไป

วิธีสอบพระปริยัติธรรม วิธีสอบพระปริยัติธรรมนั้น ให้นักเรียนเข้าไปแปลในที่ประชุมพระราชาคณะที่ละรูป ชั้นนักเรียนแปลคัมภีร์พระธรรมบท แต่เดิมกำหนดให้แปลหนังสือ ๓ ลาน คือ ๓๐ บรรทัด ภายหลังเห็นว่ายากไป ถ้าสอบอย่างกวัดจัน นักเรียนไม่สามารถที่จะแปลให้จบประโยคได้ทันกำหนดเวลา ในรัชกาลที่ ๕ จึงลดลง ๑๐ บรรทัด คงให้แปลแค่ ๒๐ บรรทัด เป็นจบประโยค แปลคัมภีร์อื่นตั้งแต่ประโยค ๔ ขึ้นไป คงให้แปล ๒๐ บรรทัด และประโยค ๘ แปล ๑๐ บรรทัดตามเดิม การแปลนั้น นักเรียนบางรูป เข้าไปแปลพักเดียวจบประโยคก็มี แต่บางรูปเข้าไปแปล ไปติดคำศัพท์แปลไม่ถูกบ้าง เรียงความเข้าประโยคไม่ถูกบ้าง แก้ไขไม่ไหวเห็นว่าเหลือกำลังของตนไม่แปลต่อไป เช่นนี้เรียกว่า “หนี” ก็มี บางรูปพยายามแก้ไขอยู่จนหมดเวลากำหนดก็ไม่จบประโยค เช่นนี้เรียกว่า “ตก” ก็มีทั้ง ๒ พวกนี้ แปลไม่สำเร็จ แต่ท่านผู้ควบคุมการสอบไล่ มักสังเคราะห์นักเรียนเป็นต้นว่า ถ้าเห็นนักเรียนติดคำศัพท์แปลไม่ถูกท่านมักให้วิเคราะห์ คือบอกนัยให้เป็นภาษาบาลีว่า ศัพท์นั้นคือ กิริยาอาการอย่างนั้น ๆ หรือเป็นชื่อของอย่างนั้น ๆ ถ้านักเรียนรู้ภาษาบาลีก็อาจจะแปลศัพท์นั้นถูกได้ แต่ถ้าความรู้ไม่พอจะเข้าใจคำอธิบายในภาษาบาลีก็ตกไป ถ้ารูปใดติดทางประโยคแปลไม่ถูกความ เห็นจะแก้ไขให้ตลอดไปในขณะนั้นไม่ได้ ท่านก็ยอมให้กลับออกมาพักเพื่อพิจารณาเสียคราวหนึ่ง แม้รูปที่ท่านให้วิเคราะห์แปลศัพท์ ถ้าเห็นสบนึงอยู่ก็ยอมให้ออกมาพักเพื่อพิจารณาเสียคราวหนึ่งเหมือนกัน ในระหว่างนั้นก็ให้นักเรียนรูปอื่นที่เป็นเวรแปลวันเดียวกันเข้าแปลได้ ถ้านักเรียนรูปนั้นแปลจบหรือเข้าไปติดต้องกลับออกมาแก้เรียกนักเรียนอื่นเข้าไปแปลจนบรรจบ ถึงวาระของนักเรียนที่ออกมาแก้ที่แรกต้องกลับเข้าไปแปลอีก นี่เป็นทางที่ท่านผู้ควบคุมการสอบไล่ผ่อนผันให้นักเรียนมีเวลาพักคิดตรองได้บ้าง

ส่วนเวลาซึ่งกำหนดให้นักเรียนแปลหนังสือ นั้น ใช้เทียบเป็นสัญญาณกำหนด กล่าวคือ ลงมือแปลประมาณ ๑๕.๐๐ น. ทุกวัน เว้นวันพระวันโกน ไม่มีกำหนดเวลาให้ ทั้งนี้แล้วแต่ผู้แปลจะแปลได้เร็วหรือช้าโดยปกติให้เลิกสอบเวลา ๑๘.๐๐ หรือ ๒๐.๐๐ น. (การสอบพระปริยัติธรรมในครั้งหนึ่ง ๆ เริ่มต้นสอบจนเสร็จก็ใช้เวลาประมาณ ๒ เดือนเศษไป) แต่ถ้ามีอื่อกำก็จุดเทียนสัญญาณตั้งไว้ในสนาม พอเทียนหมดเป็นอันเลิกการสอบในวัน

นั้นถ้ายังมีพระภิกษุสามเณรแปลค้ำอยู่ก็รูปก็เป็นอันตกหมด^{๑๓}

๒.๔.๕ รัชกาลที่ ๕ : พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๓๙๔ – ๒๔๑๑)

สมัยนี้ถือว่าเป็นยุคปฏิรูปประเทศ เพราะสยามประเทศได้มีการนำความเจริญก้าวหน้าของชาวตะวันตกหลาย ๆ ด้าน เช่น การศึกษา เทคโนโลยีสมัยใหม่ เป็นต้น มาปรับปรุงประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานารายประเทศ กล่าวเฉพาะการปฏิรูปการศึกษา สมศักดิ์ บุญบุ กล่าวถึงภาพรวมของการศึกษาไว้ดังนี้

สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถือว่าเป็นยุคใหม่แห่งการศึกษาของสงฆ์ ทรงเห็นว่า การศึกษาเป็นสิ่งสำคัญ จึงทรงสนับสนุนการศึกษาทั้งทางโลกและการศึกษาสงฆ์ด้วย เพราะพระองค์ทรงประสงค์ให้พระภิกษุสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งด้านพระปริยัติธรรม และวิชาการสมัยใหม่ควบคู่กันไป เพื่อให้พระสงฆ์ในฐานะผู้มีความรอบรู้ทั้งวิชาการทางโลกและทางธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปเผยแผ่แก่ประชาชนของไทย^{๑๔}

ส่วนรายละเอียดของการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยนี้ มีดังนี้

การศึกษาคณะสงฆ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงขึ้นครองราชย์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑ พระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศของพระองค์ ดังนั้น พระองค์จึงทรงสนับสนุนการศึกษาทางโลกทั่วไป และการศึกษาฝ่ายสงฆ์ด้วย

ด้านการศึกษา พระองค์มีพระราชประสงค์ที่จะบำรุงการศึกษาที่สืบทอดแต่เดิมมา และทรงประสงค์จะให้พระสงฆ์ได้ศึกษาเล่าเรียนทั้งทางปริยัติธรรมและวิชาการทางโลกควบคู่กันไป ดังนั้นพระราชปรารภในการก่อตั้งราชวิทยาลัยสำหรับพระสงฆ์ว่าเพื่อเป็นที่เล่าเรียนพระปริยัติธรรมและวิชาการชั้นสูง คือให้เล่าเรียนพระไตรปิฎกและวิชาการสมัยใหม่ควบคู่กันไป อนึ่ง เพื่อเป็นกำลังใจในการช่วยจัดการศึกษาทั้งในระดับภาคบังคับและระดับอุดมศึกษา ดังประกาศจัดการศึกษาในหัวเมือง พ.ศ. ๒๔๑๑ ทรงเผด็จให้เล่าเรียน

^{๑๓} สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง และกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, (อัคราณา).

^{๑๔} คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ประจำปี ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : นวสาส์นการพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๔๓ – ๑๔๔.

พระสงฆ์ทั่วราชอาณาจักรเอาใจใส่ สักสอนธรรมแก่ ประชาชนและฝึกสอนวิชาความรู้ต่างๆ นอกจากนั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ทรงมีพระบรมราชโองการประกาศพระราชบัญญัติการปกครองคณะสงฆ์และมีบทบัญญัติให้พระผู้เป็นเจ้าอาวาสมีหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่กุลบุตรซึ่งทำให้วัดกับบ้านมีความสัมพันธ์กันเป็นอันดี แม้โครงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๔๑ ก็ทรงรวมสถาบันการศึกษาของสงฆ์เข้าไว้ในโครงการศึกษาของชาติ

การสอบพระปริยัติธรรมแผนกบาลี คงใช้วิธีสอบแบบเก่าโดยวิธีแปลด้วยปากเรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงมีการเปลี่ยนแปลงมาสอบด้วยวิธีเขียนในบางประโยค กล่าวคือกำหนดให้สอบความรู้บาลีประโยค ๑ ด้วยประโยค ๒ ด้วยวิธีเขียน ส่วนการสอบความรู้บาลีตั้งแต่ประโยค ๓ ขึ้นไป ส่วนการสอบความรู้บาลีตั้งแต่ประโยค ๓ ขึ้นไป คงสอบแปลด้วยปากตามแบบเดิม จนกระทั่ง “ปี พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงให้ยกเลิกการสอบความรู้ด้วยวิธีแปลด้วยปากเปล่า มาใช้สอบด้วยวิธี เขียนแทนทุกประโยค” สำหรับการสอบความรู้บาลีที่กำหนดให้สอบทุก ๆ ปี ๆ ละ ๑ ครั้งนั้น ได้เริ่มสอบมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๓๖ เป็นต้นมา^๙

ในการส่งเสริมด้านหน้าที่การงานแก่พระภิกษุสามเณรนั้น ดังนี้

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ พระองค์ได้โปรดให้พระราชกณะ พระครูฐานานุกรม พระเปรียญ พระอันดับ เป็นการพระราชสอนพระเณรและศิษย์วัด เนื่องจากเวลานั้นโรงเรียนยังไม่แพร่หลาย และได้มีพ่อแม่นำลูกไปฝากวัดเพื่อให้เล่าเรียนหนังสือไทย ลายมือ วิชาหนังสือ และเลขโหร เลขตลาด เป็นต้น เพื่อรักษาวิชาเหล่านี้ไว้และเผยแพร่แก่กุลบุตรและพระเณรสืบต่อไป เพราะวิชาการเหล่านี้เป็นคุณประโยชน์ที่จะเรียนพระไตรปิฎก เป็นการเกื้อกูลแก่พระศาสนา ถ้าเป็นคฤหัสถ์ ก็จะเป็นกำลังแก่ทางราชการ ดังนั้น จึงโปรดแต่งตั้งพระราชกณะ พระครูฐานานุกรม เปรียญ อันดับ ให้เป็นครูวัดละ ๕ รูป เป็นอย่างน้อย ทั้งพระอารามหลวง และอารามราษฎร์ ถ้าไม่มีพระสงฆ์ จะใช้คฤหัสถ์เป็นครูก็ได้ จะพระราชทานเงินเดือนให้

อนึ่ง นอกจากจะถวายนิยัตยภัตและพระราชทานเงินเดือนครูแล้ว ยังพระราชทานรางวัลแก่นักเรียนด้วย คือเมื่อสอบไปแล้วหกเดือนก็จะมีการไล่หนังสือ (สอบ) ทุกอารามที่มีการสอน ใครสอบได้ก็จะพระราชทานรางวัลทั้งแก่ครูและเด็กตามสมควร และโปรดกำชับให้ผู้ใหญ่ในวัดนั้น ๆ เอาใจใส่ตักเตือนพระสงฆ์ที่เป็นอาจารย์และศิษย์ให้มาเรียนด้วย^{๑๐}

^๙ สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง และกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, (อัคราณา).

^{๑๐} วิโรจน์ อินทนนท์, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า ๑๐๐ – ๑๐๑.

๒.๔.๖ รัชกาลที่ ๖ : พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๖๘)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์นั้น เป็นระยะที่ พระพุทธศาสนา กำลังเจริญ เพราะเป็นผลมาจากรัชกาลที่ ๕ กอปรกับสมัยนั้นสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงเป็นประมุขสงฆ์ พระองค์เป็นปราชญ์ทางพระศาสนาอยู่แล้วจึงได้ปรับปรุงการศึกษาให้ดีขึ้น

การศึกษาของคณะสงฆ์ได้มีการปรับปรุงให้เจริญยิ่งขึ้นและได้มีการจัดการพระปริยัติธรรมแผนกธรรมขึ้นมาใหม่ ต่อมาได้นำเอานักธรรมชั้นต่าง ๆ มาเป็นบรรพประโยคของเปรียญ ประโยคด้วยกล่าว่ามา

นักธรรมตรี เป็นบรรพภาคของเปรียญตรี คือ ประโยค ๑ - ๒ - ๓

นักธรรมโท เป็นบรรพประโยคของเปรียญโท คือ ประโยค ๔ - ๕ - ๖

นักธรรมเอก เป็นบรรพประโยคของเปรียญเอก คือ ประโยค ๗ - ๘ - ๙

รวมเรียกว่า “เปรียญธรรม” ใช้อักษรย่อว่า “ป.ธ.” ดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้

การจัดการศึกษาของสงฆ์

การสอบบาลี เท่าที่สอบมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ ใช้วิธีแปลด้วยปากให้กรรมการฟัง ได้หรือตกกรรมการตัดสินในขณะนั้น ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงเปลี่ยนมาเป็นสอบข้อเขียน ในบางประโยค คือ ประโยค ๑ และ ๒ ให้สอบเขียน ส่วนประโยค ๓ - ๔ คงสอบด้วยวิธีเดิม จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงให้สอบด้วยวิธีเขียนทุกประโยค นับได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ และการสอบบาลีนั้น เมื่อก่อน ไม่มีการกำหนดเวลาแน่นอน กรรมการจะประกาศให้ทราบเป็นคราว ๆ ไป เมื่อถึงปี พ.ศ. ๒๔๓๖ จึงกำหนดให้สอบเป็นปีละครั้งตลอดมา เพิ่งมาสอบเป็นสอบ ๒ ครั้ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ นี้เอง เพราะเมื่อมีจำนวนนักเรียนมากขึ้น ไม่สะดวกในการสอบพร้อมกัน จึงแบ่งเป็น ๒ ครั้ง คือ

ครั้งแรก ป.ธ. ๖ - ๙ สอบวันขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๓ ทุกปี

ครั้งสอง ป.ธ. ๓ - ๕ สอบวันแรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๓ ทุกปี

สถานที่สอบ มักจะสอบวัดสังฆราช หรือที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วแต่ความสะดวกมาถึงรัชกาลนี้ได้กำหนดไว้แน่นอน เช่น พ.ศ. ๒๔๔๕ - ๒๔๕๘ สนามสอบคือวัดเบญจมบพิตร และวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จากนั้น ปีต่อมา เมื่อนักเรียน

เพิ่มมากขึ้น จึงขยายสนามสอบเรื่อยมา เช่น วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ วัดพระเชตุพน ฯ เป็นต้น

อนึ่ง ในปีสุดท้ายแห่งรัชกาลที่ ๖ คือ พ.ศ. ๒๔๖๘ นั้น ได้มีประกาศห้ามสอบควบ ๒ วิชา หรือ ๒ ชั้น แต่เดิมหลักสูตรนักธรรมบาลี มุ่งหมายจะให้เรียนจบเป็นชั้น ๆ แต่ในปีไปต่อมามีบางรูป สมัครสอบควบ ๒ ชั้นในปีเดียวกัน เช่น นักธรรมชั้นตรีกับชั้นโท หรือสอบนักธรรมควบกับบาลี เป็นต้นจึงประกาศให้เลิกสอบควบ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๘ เป็นต้นมา ยกเว้นผู้จะสอบบาลีประโยค ๓ อนุญาตให้สอบนักธรรมชั้นตรีก่อนปีเดียวกันเพราะหลักสูตรเกี่ยวข้องกัน แต่สำหรับผู้สอบบาลีนั้น ยังอนุญาตให้สอบหลายชั้นได้เหมือนเคย

การสอบบาลีที่แล้วมาใช้แปลจากใบลาน และใบลานนั้นก็จารึกด้วยอักษรขอม ผู้แปลต้องรู้จักอักษรขอมเป็นอย่างดี ต่อมาเมื่อมีการสอบด้วยการเขียนเป็นอักษรไทย เพราะข้อสอบออกเรื่องเดียวกัน ให้ทุกคนสอบคำแปลก็แปลเป็นไทยเขียนอักษรไทย เกรงว่าผู้รู้บาลีทั้งหลายจะเขียนอักษรขอมไม่ได้ ดังนั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๖๐ จึงมีประกาศให้ผู้ที่สอบประโยค ๔ ต้องสอบความรู้อักษรขอมเบื้องต้น ก่อนคือให้ถอดอักษรไทยไปเป็นอักษรขอม การสอบความรู้อักษรขอมนี้มีมากระนั้น พ.ศ. ๒๔๘๘ จึงยกเลิก

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ มีประกาศว่า ผู้ที่จะเข้าสอบบาลีประโยค ๓ ต้องสอบความรู้ ภาษาไทยด้วย หลักสูตรวิชาภาษาไทย มิได้กำหนดไว้ก่อน เพียงแต่ให้เขียนตามคำบอกได้ถูกต้อง รู้จักรวรรคตอน และย่อหน้า ส่วนมากข้อสอบจะอ่านจากเทศนา พงสาวดาร ดำนาน ประกาศ จดหมายเหตุ คำตัดสินอธิกรณ์ เป็นต้น เมื่อสอบได้ก็จะให้สอบบาลี แต่ถ้าสอบบาลีตกจะสอบใหม่ ก็ต้องสอบภาษาไทยอีกด้วยเช่นกัน^{๒๐}

สำหรับสามเณรที่เป็นเปรียญยังได้ประโยชน์ในการยกเว้นการคัดเลือกทหารด้วย ดังหลักฐานดังนี้ว่า

ทางราชการได้ประกาศ พ.ร.บ. เกณฑ์ทหารเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๘ ว่า บรรดาชายที่มีร่างกายสมบูรณ์ จะต้องเป็นทหารรับใช้ชาติ ยกเว้นพระภิกษุเท่านั้น เพราะถือว่าได้สละผลประโยชน์ทางโลก และช่วยพัฒนาจิตใจประชาชนอยู่แล้ว บางครั้งก็สอนทหารด้วย จึงสมควรได้รับการยกเว้น ส่วนสามเณรต้องไปคัดเลือกทหาร ภายหลังราชการกับคณะสงฆ์ได้พิจารณาร่วมกันว่า สามเณรก็ควรยกเว้นด้วย แต่มีข้อกำหนดว่า เฉพาะสามเณรที่รู้ธรรม

^{๒๐} สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง และกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, (อัคราณา).

เท่านั้น ด้วยเหตุนี้พระเถระจึงได้ประชุมกันว่า คำว่า สามเณรธรรม จะกำหนดแค่ไหน ที่ประชุมพระเถระตกลงว่า ให้กำหนดเอาตามสมควรแก่การที่จะใช้ในมณฑลนั้น ๆ ถ้าเป็นในกรุง สามเณรที่รู้ภาษาบาลี กรรมการสอบเห็นว่าใช้ได้ เป็นอันใช้ได้ และในปลายปีนี้เอง มหาเถรสมาคมได้ประชุมกันอีก พิจารณาเห็นว่า ถ้าจะหนักไปทางภาษาบาลี ก็จะลำบากแก่สามเณร เพราะการศึกษายังไม่ทั่วถึง จึงอนุมัติหลักสูตรใหม่คือ ความรู้ด้านธรรม หลักการเขียน การเรียงความแก่กระทั้ฐรรม หลักสูตรนี้ต่อมาได้กลายเป็นหลักสูตรนักรรรมตรี โท เอก ในรัชกาลนั้น และยังสอบกันมาจนถึงปัจจุบัน

ปี พ.ศ. ๒๔๕๕ มีประกาศห้ามสามเณรที่อายุต่ำกว่า ๑๕ ปี สอบธรรม สาขาใดก็ได้ เพราะว่ามีสามเณรสอบกันมาก แม้จะสอบได้แล้วก็รับประกาศนียบัตรไม่ได้ เพราะยังมีได้บวชเป็นพระ และทางราชการก็กำหนดอายุผู้จะเกณฑ์ทหารเป็น ๒๑ ปี ดังนั้น สามเณรอายุน้อย ๆ ก็ยังไม่จำเป็นต้องสอบ ยกเว้นสามเณรผู้สอบบาลี แม้จะอายุไม่ครบ ๑๕ ปี ก็อนุญาตให้สอบ^{๒๒}

๒.๔.๓ รัชกาลที่ ๗ : พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๖๘ – ๒๔๗๗) รวม ๙ ปี

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านการเมือง การเศรษฐกิจ และการศาสนา

สมัยนี้การศึกษาธรรมบาลีอยู่ในขั้นเจริญและเข้ารูปแล้ว สืบเนื่องมาจากเมื่อปลายรัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ และพระเถระทั้งหลายได้ช่วยกันปรับปรุงแก้ไขมาตามลำดับ เมื่อถึงรัชกาลนี้จึงไม่มีการแก้ไขอะไรมากนัก ส่วนที่มีเพิ่มในรัชกาลนี้ คือ

ปี พ.ศ. ๒๔๖๕ ประกาศอนุญาตให้สามเณร อายุ ๑๗ ปี เข้าสอบธรรมในสนามหลวง และสาขาได้ ไม่ต้องรอให้ครบ ๑๕ ปี เหมือนแต่ก่อนปี พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้กำหนดวิธีดำเนินการเกี่ยวกับการสอนนักรรรม และเวลาเปิดสอบ เปรียญธรรม ขึ้นใหม่ ดังนี้

๑. ให้ออกข้อสอบไถ่ถ่านนักรรรม ๓ ชั้น อย่างเดียวกันทั่วพระราชอาณาจักร

๒. ให้เปิดสอบไถ่พร้อมกันทั้ง ๓ ชั้น ในสนามนั้น ๆ ในเดือนพฤศจิกายนหลังวันที่ ๑๐ ไปแล้วทุก ๆ ปี

^{๒๒} วิโรจน์ อินทนนท์, ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า ๑๑๒.

๓. ให้เปิดสอบเปรียญธรรมในเดือนมกราคม ก่อนวันมาฆบูชา ที่กรุงเทพ ฯ แห่งเดียว ทุก ๆ ปี

๔. ให้แม่กองสนามหลวงกำหนดวันสอบไล่่นักธรรม และเปรียญธรรมในปีนั้นตามสมควรแก่วันและโอกาส

ปี พ.ศ. ๒๔๗๑ อนุญาตให้มีการสอบควบคุมประโยคนักธรรมและบาลีในปีเดียวกันไม่ต้องรอสอบที่ละชั้นเหมือนแต่ก่อน...

การสอบวิชานักธรรม สอบได้ ๓ ชั้น เป็นอิสระไม่ต้องเกี่ยวกับบาลี แต่บาลีเท่านั้น ถ้าจะสอบก็ต้อง สอบนักธรรมเสียก่อน คือ ได้นักธรรมชั้นตรี มีสิทธิสอบประโยค ๓ ได้นักธรรมชั้นโทมีสิทธิสอบประโยค ๔ -๕ -๖ ได้นักธรรมชั้นเอก มีสิทธิสอบประโยค ๗ - ๘ - ๙^{๒๓}

๒.๔.๘ รัชกาลที่ ๘ : พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล (พ.ศ. ๒๔๗๗ - ๒๔๘๕)

รัชกาลนี้มีระยะเวลาสั้นมาก เรื่องราวต่าง ๆ ทางด้านการศึกษาจึงมีน้อย แต่ก็ถือเป็นเรื่องสำคัญ ไม่แพ้รัชกาลอื่น คือ ได้อนุญาตให้กุลหัตถ์สอบธรรมศึกษาเอก ในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ สืบต่อจากธรรมศึกษาโท ซึ่งเปิดให้มีการสอบตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๓ ดังกล่าวแล้ว นอกจากนี้ในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ เมื่อประกาศใช้ พ.ร.บ. ๒๔๘๔ แล้ว ทางคณะสงฆ์ก็ได้ออกระเบียบขององค์การศึกษา ว่าด้วยการจัดการศึกษาขึ้น เมื่อก่อนนั้น การศึกษาด้านบาลีและนักธรรมไม่ได้จัดตั้งเป็นโรงเรียนแต่จัดสอนกันตามวัด หรือในพระบรมมหาราชวัง ทั้งนี้ถือว่าพระเณร เมื่อบวชเข้ามาแล้วก็ต้องเล่าเรียนธรรมวินัย เพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติและสั่งสอนอุบาสกอุบาสิกาต่อไป ดังนั้น ทุกวัดจึงเป็นโรงเรียนไปด้วยเพียงจะมีประกาศจัดตั้งสำนักศึกษาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔

“การเทียบวิทยฐานะนักธรรมเปรียญ” การศึกษาพระปริยัติธรรม แต่เดิมมาไม่มีการเทียบวิทยฐานะกับการศึกษาทางราชอาณาจักร เพราะวัตถุประสงค์ที่แท้จริงก็เพื่อเรียนรู้พระไตรปิฎกนำไปปฏิบัติและสั่งสอนคนอื่นได้เท่านั้น ต่อมาการศึกษาด้านนี้เจริญขึ้นมากในครั้งรัชกาลที่ ๖ มีผู้สำเร็จมากขึ้นตามลำดับ ผู้สำเร็จการศึกษาเหล่านี้บางรูป ก็ดำรงสมณเพศตลอดอายุ บางรูปก็ลาสิกขาไปและไปทำประโยชน์แก่บ้านเมืองมากมาย เพราะ

^{๒๓} สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง และกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, (อัคราณา).

การศึกษานอกวัดยังไม่เจริญพอ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๗ สังฆมนตรีว่าการองค์การศึกษาได้เสนอ
บันทึกให้กระทรวงศึกษาธิการ และ ก.พ. ให้พิจารณาวิทยฐานะผลแห่งการพิจารณาดังนี้

๑. ประโยค ๕ ถ้าบรรจุในตำแหน่งที่ใช้ภาษาบาลีหรือศาสนาจารย์ เทียบให้
เท่ากับ ข้าราชการ พลเรือน ชั้นตรี อันดับ ๑

๒. ประโยค ๖ – ๗ – ๘ เทียบให้เท่าเตรียมอุดมศึกษา เฉพาะในการคัดเลือกหรือ
สอบคัดเลือกเพื่อบรรจุตำแหน่งที่ต้องใช้ภาษาบาลี หรือศาสนาจารย์

๓. ประโยค ๕ เทียบให้เท่ากับประโยคมัธยมบริบูรณ์ เพื่อเข้าสอบแข่งขันด้าน
วิชาการพลเรือน ชั้นจัตวา อันดับ ๑ – ๓

ส่วนชั้นนักธรรม หรือธรรมศึกษา เทียบให้เท่ากับชั้นประถมบริบูรณ์

ต่อมา ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ออกระเบียบเทียบวิทยฐานะ
นักธรรมเปรียญ ที่ขออนุญาตเป็นครูโรงเรียนราษฎร์ ซึ่งมีสาระสำคัญ ดังนี้

ผู้มีวิทยฐานะนักธรรม หรือธรรมศึกษาดังแต่ชั้นตรีขึ้นไป ให้ถือว่ามีวิทยฐานะ
สามารถเป็นครูโรงเรียนราษฎร์ เพื่อทำการสอนเฉพาะวิชาหน้าที่พลเมือง และศีลธรรมกับ
วิชาภาษาไทย ในชั้นมัธยมทุกชั้น

อนึ่ง เรื่องการเทียบวิทยฐานะนี้ เพิ่งจะมีขึ้นในครั้งนี้และหลังจากนั้น ก็ยังได้มีการ
ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงเรื่อยมา นอกจากนี้ ยังมีการเทียบวิชาชุดครูให้ด้วยซึ่งได้สืบเนื่องมาจาก
รัชกาลที่ ๗ กล่าวคือ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ ได้มีระเบียบเลื่อนวิทยฐานะครู กำหนดให้วิชา
นักธรรมชั้นตรีภาษาบาลี เป็นวิชาชุดครูประถม หรือครูมัธยมด้วย ต่อมา พ.ศ. ๒๔๗๓ คือ
ต้องได้ธรรมศึกษาโท จึงนับเป็นครูประถมได้ ๑ ชุด ส่วนการนับวิชาครูมัธยมนั้นต้องได้
ธรรมศึกษาเอก แต่อันหลังนี้ยังคงผ่อนผันให้ถือเอาแค่ธรรมศึกษาโทไปก่อน จะใช้บังคับใน
พ.ศ. ๒๔๘๑ เป็นต้นไป

นอกจากการเทียบวิทยฐานะแล้วยังให้สิทธิคนอื่น ๆ เช่น พ.ศ. ๒๔๗๕
กระทรวงศึกษาธิการมีหนังสือถึงกระทรวงมหาดไทย อนุญาตให้ผู้สอบธรรม ๖ ประโยคขึ้น
ไปเป็น “บรรณาธิการหนังสือพิมพ์” ได้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ กระทรวงมหาดไทยอนุญาตให้
ผู้สอบได้นักธรรมชั้นตรีธรรมศึกษาตรี หรือประโยค ๓ มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิก
สภาเทศบาลได้ เป็นต้น^{๒๔}

^{๒๔} อ้างแล้ว.

๒.๕ การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน (รัชกาลที่ ๙)

การศึกษาพระปริยัติธรรมยุคนี้ นับได้ว่าเป็นยุคปัจจุบันทันสมัยแล้ว สำนักธรรมและบาลีมีขึ้นทั่วราชอาณาจักร ความนิยมต่อการเรียนธรรมและบาลีมีมากขึ้น ทั้งนี้ สาเหตุหนึ่งอาจเป็นเพราะการเทียบหรือการรับรองวิทยฐานะของผู้เรียน ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๔ ได้มีระเบียบองค์การศึกษาว่าด้วยการจัดองค์การศึกษาพุทธศักราช ๒๔๙๔ ขึ้นมาแทนฉบับเดิมที่เคยใช้มาตั้งแต่ ๒๔๙๑ ระเบียบนี้มีใจความโดยย่อว่า

๑. ให้มีการศาสนศึกษา การศึกษาปริยัติธรรม คือ นักเรียนธรรมและบาลีสังกัดใด จัดการศึกษาให้รายงานต่อคณะสงฆ์อำเภอ – จังหวัด ตามลำดับ ให้คณะกรรมการสงฆ์อำเภอและจังหวัดรับผิดชอบเป็นตอนไป

๒. การเรียนแบ่งเป็น ๓ ภาค คือ ภาควิสาขะ ภาคพรรษา ภาคปาวณา ให้ปิดเรียนในวันโกนและวันพระ หรือในกรณีจำเป็นแล้วแต่เจ้าสำนักเรียน ทั้งนี้ ในปีการศึกษาหนึ่ง นักเรียนต้องมีเวลาเรียนไม่ต่ำกว่า ๑๕๐ ชั่วโมง บาลีต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า ๓๐๐ ชั่วโมง

๓. สำนักเรียนใดมีนักเรียนตั้งแต่ ๒๐ รูป ขึ้นไป คณะสงฆ์จะให้เงินอุดหนุน แต่ถ้าเป็นนักเรียนบาลี ๑๐ รูป ก็ให้เงินอุดหนุน เงินอุดหนุนที่จ่ายนั้น ขึ้นตร้อยอย่างเดียว ๒๐ รูปขึ้นไปให้ ๑๐๐ บาท ชั้นตรีและชั้นโทตั้งแต่ ๒ รูปขึ้นไปให้ไม่เกิน ๒๐๐ บาท ชั้นตรี - โท - เอก ตั้งแต่ ๒ รูปขึ้นไปให้ไม่เกิน ๓๐๐ บาท ถ้ามีนักเรียนตั้งแต่ ๒ รูปขึ้นไป ให้ไม่เกิน ๖๐๐ บาท ถ้าสำนักใดมีปริมาณมากหรือมีคุณภาพมากอาจพิจารณาช่วยเพิ่มได้ แต่ในส่วนของครูสอน จ่ายเฉพาะเดือนที่สอน ครูนักธรรม ๔๐ บาท ครูบาลี ๖๐ บาท โดยให้เจ้าสำนักเรียนทำบัญชีเสนอทางอำเภอและจังหวัดถึงกรมการศาสนา (นิตยภัตครั้งนั้น)

การสอบบาลีทุกครั้งที่เคยปฏิบัติมานั้น ให้สอบวันแรม ๑๐ ค่ำ เดือน ๓ ทุกปี แต่ในการสอบปี พ.ศ. ๒๔๙๒ ได้แบ่งการสอบเป็น ๒ ระยะคือ

๑. ประโยค ป.ธ. ๖ – ๗ ๘ - ๙ สอบวันขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๓ ทุกปี

๒. ประโยค ป.ธ. ๓ – ๔ – ๕ สอบวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๓ ทุกปี

ปี พ.ศ. ๒๔๙๘ ให้ ป.ธ. ๕ ที่เคยสอบต่างจังหวัดทุกปีนั้น เข้ามาสอบในกรุงเทพฯ อีกเพื่อการควบคุมทั่วถึง เพราะนักเรียนมีจำนวนมากขึ้น

ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ ได้เลิกวิชาสัมพันธมคธ หลักสูตร ป.ธ. ๔ และให้ใช้แปลไทยเป็นมคธแทนคือกำหนดให้แปลตามหนังสือธรรมบทภาคที่ ๑ และในปลายปีเดียวกันนี้ คณะสงฆ์

จึงได้ปรับเปลี่ยนหลักสูตรภาษาบาลีเปรียญตรี โท และเอกใหม่ ต่อมา พ.ศ. ๒๕๐๖ จึงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรอีก

“การศึกษาบาลีแผนใหม่” มหาเถรสมาคม ได้ประกาศเมื่อวันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๐๗ เรื่องการใช้หลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรมบาลีปรับปรุงใหม่ หรือเรียกสั้น ๆ ว่า บาลีแผนใหม่ หลักสูตรนี้ได้เพิ่มวิชาสามัญเข้าไปในหลักสูตรบาลีหลายวิชา เช่น ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และการอบรมหรือ ทัศนศึกษาเรียนควบกันไปกับบาลี ต่อมา ในปี พ.ศ. ๒๕๑๑ ได้มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาวิชา บ้างเล็กน้อย เพื่อความเหมาะสมและได้แบ่งการเรียนออกเป็น ๒ ชั้น คือเปรียญตรี ๓ ปี เปรียญโท ๓ ปี เปรียญเอก ๔ ปี อย่างไรก็ตามหลักสูตรนี้ไม่เป็นที่นิยมของพระเถรมากนัก

“มหาวิทยาลัยสงฆ์” มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง ที่ตั้งมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เพิ่งจะมาเริ่มเรียนกันในรัชกาลนี้ เหตุที่ล่าช้าก็เนื่องมาจากคณะสงฆ์ยังไม่พร้อมทั้งทางด้านบุคลากร หลักสูตรและงบประมาณเมื่อมีความพร้อมในรัชกาลนี้จึงเริ่มดำเนินการขึ้น “การศึกษาพระปริยัติ แผนกสามัญศึกษา

“กระทรวงศึกษาธิการ พิจารณาเห็นว่า ในระยะหลังนี้พระภิกษุสามเณรนิยมเรียน วิชาสามัญและภาษาต่างประเทศกันมากขึ้นจะห้ามก็ไม่ได้เพราะไม่มีกฎหมายใดห้าม จึงได้ออก ระเบียบว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. ๒๕๑๔ เป็นการประยุกต์วิชา พระพุทธศาสนากับวิชาสามัญ เข้าด้วยกัน โดยกำหนดให้เรียน ๘ หมวด คือ บาลี ธรรม วินัย ศาสนปฏิบัติ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และหมวด สุขศึกษา วิชาเหล่านี้ได้พิจารณาเห็นว่า จะเป็นประโยชน์ต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและ สามารถมีศักดิ์และสิทธิเท่ากับโรงเรียนชั้นประถม มัธยมต้นและมัธยมปลายของ กระทรวงศึกษาธิการ การศึกษาแผนกนี้อยู่ในการควบคุมการศึกษาของคณะสงฆ์ มีกรมการ ศาสนาเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ

“โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์” เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๑ มหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัยวัดมหาธาตุ ได้เปิดสอนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ (โดยได้รับรูปแบบมาจาก ประเทศลังกา ซึ่งเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็นแห่งแรก) ปีแรกมีนักเรียนชาย – หญิง เพียง ๗๐ คน ต่อมา ก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และแพร่หลายไปทั่วประเทศ

“แผนการศึกษาแม่ชี” สภาการศึกษาแผนกหญิงเป็นกิจกรรมแผนกหนึ่ง การศึกษา ได้ เพิ่มสายสามัญเข้ามาด้วย เพื่อยกระดับวิทยฐานะทางด้านปริยัติศึกษา แบ่งเป็น ๒ สาย คือ

๑. สายสามัญศึกษา จัดการศึกษาวิชาสามัญ เทียบความรู้กระทรวงศึกษาธิการ มีระดับประถมศึกษาตอนปลาย และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

๒. สายบาลีศึกษา จัดการสอนการเรียนบาลีและเข้าสอบแบบบาลีสนาทหลวง คือมีประโยค ม.ศ. ๓ - ๔ - ๕ - ๖ เป็นลำดับไป

ในสมัยของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถร ป.ธ.๕ วัดสามพระยา ครั้นดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมปัญญาคีรี แม่กองบาลีสนามหลวง (พ.ศ. ๒๕๐๓ - ๒๕๓๑) ได้หยิบยกเรื่องการสอบประโยค ๑ - ๒ ที่ได้ยกเลิกไป โดยมีการจัดการสอบขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๐ และยังคงถือปฏิบัติมาจนทุกวันนี้

ในสมัยของสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สุวรรณ สุวณฺณโชตมहाเถร ป.ธ. ๓) แม่กองบาลีสนามหลวง (พ.ศ. ๒๕๓๒ - ๒๕๓๗) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ได้มีนโยบายทางด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี เพิ่มเติม ดังนี้ คือการออกข้อสอบบาลีสนามหลวง ในชั้นประโยค ๑ - ๒ จะไม่มีการออกคําและแก้วรรค ทั้งนี้ เพื่อให้นักเรียนในระดับนี้ จะต้องไม่ต้องเรียนหนักจนเกินไป อีกทั้งสามารถเรียนได้สะดวกขึ้น และมีโอกาสสอบผ่านมากขึ้น

การออกข้อสอบสนามหลวง ในวิชาแปลไทยเป็นมคธของนักเรียนชั้นประโยค ป.ธ. ๔ เป็นต้นไป จะมีการออกคําด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้นักเรียนจดจำพระพุทธพจน์ได้ขึ้นใจ และสามารถ นำไปเป็นแม่บทในการเทศนาอบรมสั่งสอนพุทธศาสนาอีกด้วย ดังนั้น นักเรียนจึงต้องท่องคําให้ได้ โดยเฉพาะคําที่เป็นพระพุทธพจน์โดยตรงนั้น นักเรียนต้องท่องจำให้ได้ ตามแบบอย่างเดียวไม่อนุญาติให้แต่งแก้

ในสมัยของสมเด็จพระมหาธีรราชมคธอาจารย์ (ช่วง วรปญฺญมหาเถร ป.ธ. ๕) แม่กองบาลีสนามหลวง (พ.ศ. ๒๕๓๘ - ปัจจุบัน) วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ ได้มีนโยบายทางด้านการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเพิ่มเติม ดังนี้ คือ

- การเรียน การสอนวิชาแปลมคธเป็นไทย ของชั้นประโยค ๑ - ๒ ข้อสอบจะไม่ออกคําและแก้วรรคมาก่อนหน้านี้ ให้ครูในแต่ละสำนักเรียน สอนการแปลคําและแก้วรรคให้นักเรียนด้วยซึ่งอาจจะออกสอบหรือไม่ก็ได้ แต่ทั้งนี้ อย่างน้อยก็เป็นอุปการะแก่การเรียน การสอนชั้นประโยค ป.ธ. ๓ ในอนาคต

- การออกข้อสอบบาลีสนามหลวง นอกจากจะมีการออกคําแล้ว ประโยคแก้วรรคที่รูปประโยคไม่ซับซ้อนธรรมดา ก็มีสิทธิจะออกสอบด้วยเช่นกัน (จะพบได้โดยตั้งแต่

ชั้นประโยค ป.ร. ๖ เป็นต้นไป) นักเรียนต้องดูเอาไว้ด้วย

- การจัดการปฐมนิเทศกรรมการตรวจข้อสอบประโยคบาลีสนามหลวง โดยเฉพาะกรรมการที่จะได้รับการแต่งตั้งใหม่ อีกครั้ง ได้จัดทำคู่มือตรวจถวายกรรมการด้วย

- เปิดโอกาสให้ครูที่สอนอยู่ในชั้นและวิชานั้น ๆ เป็นกรรมการตรวจเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะกรรมการในส่วนภูมิภาค

- การมีนโยบายจัดตั้งสำนักเรียนประจำจังหวัด

- การเก็บวิชาที่สอบผ่านแล้วเป็นเวลา ๒ ปี นำร่องในชั้น ประโยค ๑ – ๒ และได้เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๑ และได้มีการยกเลิกไป เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๘^{๒๕}

การวัดผลการเรียนการสอน ใช้วิธีเก็บคะแนน คือ หักคะแนนส่วนที่ผิดออก วิชาบูรพภาคผิดได้ไม่เกิน ๑๒ คะแนน เกินนั้นปรับเป็นตก และไม่ต้องพิจารณาวิชาอื่นอีก สำหรับวิชาบาลีไวยากรณ์ เดิมมีข้อสอบ ๑๔ ข้อ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๐ เป็นต้นมา มี ๗ ข้อ โดยถือเกณฑ์คะแนนผิด ๑ – ๑๕ ให้ได้ ๓, ผิด ๑๖ – ๒๐ ให้ ๒, ผิด ๒๑ – ๒๕ ให้ ๑, เกินจากนั้นเป็น ๐ ส่วนวิชาอื่นถือเกณฑ์เข้มงวดกว่านี้ คือ ผิด ๑ – ๖ ให้ ๓, ผิด ๗ – ๑๒ ให้ ๒, ผิด ๑๓ – ๑๘ ให้ ๑, เกินจากนั้นเป็น ๐

การตัดสิน ได้ – ตก สำหรับ ป.ร.๑ นอกจากต้องไม่มีวิชาใดได้ ๐ แล้ว วิชาแปลต้องได้ไม่ต่ำกว่า ๒ และวิชาทั้ง ๓ (ไม่นับวิชาบูรพภาค) เมื่อรวมคะแนนแล้ว ต้องได้ ๖ ห (ให้) ขึ้นไป จึงจะถือว่าสอบได้ ส่วนประโยค ป.ร.๔ ขึ้นไป ทุกวิชาต้องได้ ๒ ห (ให้) ขึ้นไป จึงจะถือว่าสอบได้ เฉพาะเปรียญชั้นสูง ตั้งแต่ประโยค ป.ร.๖ ขึ้นไป ต้องพิจารณาความสมบูรณ์ด้วย แม้ผิดคำเดียวก็อาจปรับตกได้^{๒๖}

ได้มีการเทียบวิทยฐานะนักธรรมเปรียญมาแล้วตั้งแต่รัชกาลที่ ๖ – ๗ การเทียบก็เป็นสาเหตุอันหนึ่งที่กระตุ้นให้มีการเล่าเรียนด้านพระปริยัติธรรมมากขึ้น

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ ก.พ. ได้ออกกฎ ก.พ. ฉบับที่ ๒๐๔ ซึ่งมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับด้านวุฒินักธรรมเปรียญ ดังต่อไปนี้

๑. ผู้ได้รับประกาศนียบัตร ป.ร. ๖ – ๗ หรือ ๘ กรรมการศาสนาอาจสอบคัดเลือกหรือคัดเลือกบรรจุเป็นข้าราชการพลเรือนสามัญ เพื่อแต่งตั้งเป็นอนุศาสนาจารย์จัตวา อันดับ

^{๒๕} อ้างแล้ว.

^{๒๖} เกลิมพล โสมอินทร์, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และการปกครองคณะสงฆ์ไทย, หน้า

๒ ชั้น ๕๐ (ปัจจุบัน ตั้งแต่เปรียญธรรม ๔ ประโยคขึ้นไป ก็มีสิทธิสอบคัดเลือกเป็น อนุศาสนาจารย์ได้ แต่ต้องมีวุฒิ ศน.บ. หรือ พธ.บ. ด้วย – ผู้วิจัย)

๒. ผู้ที่ได้บรรจุตามข้อ ๑ แล้ว ได้รับการฝึกฝนในหน้าที่ครบ ๒ ปี ตามระเบียบ กรรมการศาสนา อาจจัดการสอบเลื่อนชั้นเป็นอนุศาสนาจารย์ตรีได้ แต่ไม่สูงกว่าอันดับ ๑ เว้น แต่ผู้นั้นได้รับเงินเดือนสูงกว่าอันดับ ๑ จึงจะให้บรรจุตามอัตราเงินเดือน

๓. ผู้ได้รับประกาศนียบัตร ป.ธ. ๕ สอบบรรจุได้ไม่สูงกว่าชั้นตรี อันดับ ๑ ...

อนึ่ง ก.พ. ได้เทียบตำแหน่งที่เรียกชื่ออย่างอื่นในกรรมการศาสนา ดังนี้ อนุศาสนาจารย์จัตวา เทียบเสมียนพนักงาน อนุศาสนาจารย์ตรี เทียบประจำแผนก

พ.ศ. ๒๔๕๓ กระทรวงศึกษาธิการ ได้ปรับปรุงระเบียบว่าด้วยการสอบเทียบ ความรู้ในชั้นมัธยมปีที่ ๓ และปีที่ ๖ เพื่อสิทธิบางอย่าง ได้เปิดโอกาสให้ผู้มีความรู้ธรรม เปรียญมีสิทธิเข้าสอบด้วย คือสอบได้นักธรรมตรีหรือโท ให้มีสิทธิสอบมัธยม ๓ สอบได้ นักธรรมเอกหรือธรรมศึกษาเอก หรือเปรียญ ๓ ให้มีสิทธิสอบมัธยม ๖ ผู้สอบได้ตั้งแต่ ๕ ประโยคขึ้นไป ให้มีสิทธิสอบเตรียมอุดมศึกษา ครั้งต่อมา ปี พ.ศ. ๒๔๕๔ กระทรวงก็ให้ ผู้สอบได้ ป.ธ. ๕ มีสิทธิสอบวิชาครูมูลด้วย ปี พ.ศ. ๒๔๕๕ ให้สิทธิแก่ผู้สอบได้ตั้งแต่ ป.ธ. ๕ ขึ้นไป มีความรู้เทียบเท่ามัธยมปีที่ ๖ เพื่อมีสิทธิในการสมัครรับเลือกตั้งได้^{๒๗}

ปัจจุบัน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้กำหนดให้ผู้สอบได้เปรียญ ธรรม ๓ ประโยค มีสิทธิสมัครเรียนต่อในระดับอุดมศึกษาได้

๒.๕.๑ การขยายโอกาสทางการศึกษานักเรียนชั้นประโยค ๑-๒ ถึง ป.ธ. ๕

โดยที่สนามหลวงแผนกบาลี ได้ยกเลิกการเก็บวิชาที่สอบผ่านแล้วเป็นเวลา ๒ ปี ในชั้นประโยค ๑ – ๒ มีผลบังคับใช้ในการสอบ ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นต้นไป และได้พิจารณา เห็นถึงความจำเป็นในการสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาภายในรูปแบบและระบบการศึกษาของ คณะสงฆ์ที่เน้นคุณภาพ ประสิทธิภาพ และความเข้มข้นในกระบวนการจัดการ ดังนั้นจึงได้ นำเสนอเรื่องการสอบครั้งที่ ๒ สำหรับผู้สอบผ่านแล้ว ๑ วิชา ในปีนั้น สำหรับชั้นประโยค ๑ – ๒ ถึง ประโยค ป.ธ.๕ เพื่อเป็นการขยายโอกาสทางการศึกษาให้เพิ่มขึ้น แก่ผู้เข้าสู่ระบบ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีและคณะสงฆ์ ซึ่งในการดำเนินการนั้นต้องคำนึงถึงความ เข้มข้นของรูปแบบและพระราชศรัทธาที่ทรงถวายโดยพระราชูปถัมภ์ ความเชื่อมั่นของ

^{๒๗} วิโรจน์ อินทนนท์, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า ๑๓๑ – ๑๓๘.

ประชาชนที่ให้การยอมรับ ต่อคณะสงฆ์และคุณค่าที่ขึ้นบุคคลากรที่ผ่านระบบศึกษาของคณะสงฆ์ อันเป็นเรื่องที่ต้องใส่ใจเป็นพิเศษ^{๒๘}

การปรับเปลี่ยนการวัดผลประเมินผลในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อขยายโอกาสทางการศึกษาต่อผู้ใคร่ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เพื่อเป็นปัจจัยต่อผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาในด้านสถิติข้อมูลที่เพิ่มขึ้น เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ผู้ศึกษามีฉันทะในการศึกษาเพิ่มมากขึ้น และเพื่อเสริมสร้างบุคลากรทางศาสนาที่มีคุณภาพเพิ่มมากขึ้น

กองบาลีสนามหลวงได้เปิดโอกาสให้นักเรียนได้สอบ ๒ ครั้ง ใน ๑ ปี

๑. ครั้งแรก สอบตามปกติ ตามวันเวลาที่ใช้สอบในปัจจุบัน

๒. ครั้งที่ ๒ สอบซ่อมสำหรับนักเรียนที่ผ่านแล้ว ๑ วิชา (ยกเว้น วิชาบูรพภาค ป.ธ.๓)

ในชั้นประโยคนั้นในปีนั้น เมื่อสอบครั้งที่ ๒ แล้ว ผลปรากฏว่าสอบไม่ผ่านในรายวิชาที่เหลือให้ถือว่าสอบไม่ผ่านทั้งหมดในปีนั้น ปีต่อไปต้องสอบใหม่ให้ครบทุกวิชา หรือนักเรียนที่สอบครั้งที่ ๑ ผ่านมาแล้ว ๑ วิชา แต่ไม่เข้าสอบในการสอบครั้งที่ ๒ ในปีนั้น ก็ให้ถือว่าสอบไม่ผ่านทั้งหมด ไม่อาจจะเรียกร้องสิทธิใดๆได้

ผู้มีสิทธิในการสอบครั้งที่ ๒ มีข้อกำหนด ดังนี้

- ต้องสอบให้ครบทุกวิชาในชั้นประโยคนั้น ๆ
- ต้องสอบให้ผ่านเกณฑ์ที่กองบาลีสนามหลวงกำหนดไว้ จึงจะถือว่าสอบผ่านวิชานั้น
- ผู้ที่สอบผ่าน ๑ วิชา ในชั้นประโยคนั้น จึงจะได้รับสิทธิในการสอบครั้งที่ ๒ ในวิชาที่เหลือ ในปีนั้น (ยกเว้น วิชา บูรพภาค ป.ธ. ๓)
- เมื่อสอบผ่านในวิชาที่เหลือครบตามจำนวนตามเกณฑ์ที่กองบาลีสนามหลวงกำหนดในการสอบครั้งที่ ๒ นี้ จึงจะถือว่าสอบได้ในชั้นประโยคนั้น
- ผู้ที่สอบไม่ผ่านครบตามจำนวนที่กำหนดไว้ในชั้นประโยคในการสอบครั้งที่ ๒ นี้ก็ดี หรือผู้ที่มิมีสิทธิแล้วไม่สอบในการสอบครั้งที่ ๒ นี้ก็ดี ในปีนั้น ถือว่าสอบไม่ได้ในชั้นประโยคนั้นในปีต่อไปต้องสมัครสอบใหม่ครบทุกวิชา

การสมัครสอบ มีระเบียบขั้นตอนดังนี้คือ การทำบัญชี ศ.๒ (บัญชีสมัครสอบ) ทุก

^{๒๘} สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง และกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, (อัคราณา).

ชั้นประโยค คงสมัครสอบไปตามปกติ ส่วนในการสอบครั้งที่ ๒ สำนักเรียนส่วนกลางและสำนักเรียนคณะจังหวัดในส่วนภูมิภาคไม่ต้องจัดทำบัญชี ศ. ๒ เพื่อสมัครสอบอีกครั้งหนึ่ง ทั้งนี้ เพราะถือว่าได้สมัครแล้วและพร้อมที่จะสอบ สนามหลวงแผนกบาลี โดยฝ่ายเลขานุการ จะจัดทำบัญชี ศ. ๓ มอบให้ในการสอบครั้งที่ ๒ (สอบซ่อม) และเมื่อสอบครั้งที่ ๒ (สอบซ่อม) ผ่านไปแล้ว ปรากฏว่าสอบไม่ผ่านวิชาที่เหลือนั้น ถือว่าเป็นการสอบไม่ผ่านทั้งหมดวิชาที่สอบผ่านมาแล้วก็เป็นอันยกเลิกทั้งหมด ในปี พ.ศ. ถัดไป ต้องสอบใหม่ให้ครบทุกวิชา

ในส่วนของสถานที่สอบนั้น ส่วนกลาง สนามหลวงแผนกบาลีจะกำหนดสถานที่เป็นการเฉพาะ อาจจะไม่ครอบคลุมถึงสนามทุกแห่งในการสอบครั้งที่ ๑ แล้วมอบให้เจ้าสำนักสถานที่สอบส่งตัวแทนมารับข้อสอบ ดังเช่นที่เคยปฏิบัติมา

ส่วนสถานที่สอบในส่วนภูมิภาค สนามหลวงแผนกบาลีจะมอบหมายให้เจ้าคณะภาคเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการในการกำหนดสถานที่สอบ ในการจัดสถานที่สอบ ในการแต่งตั้งกรรมการ กำกับห้องสอบ และกรรมการฝ่ายต่าง ๆ อันเนื่องด้วยการสอบ ในการแต่งตั้งผู้นำประโยคไปเปิดสอบในสนามสอบที่ภาคกำหนด สำหรับสถานที่สอบนั้น ให้มีภาคละ ๑ แห่ง ถ้าจะขอกำหนดสถานที่สอบมากกว่า ๑ แห่งต้องได้รับความเห็นชอบจากแม่กองบาลีสนามหลวงเป็นครั้งคราว ในแต่ละปีให้เจ้าคณะภาคกำหนดสถานที่สอบครั้งที่ ๒ (สอบซ่อม) ส่งมาพร้อมกับบัญชี ศ. ๒ ซึ่งภาครวบรวมกับจังหวัดในเขตปกครองแล้วนำเสนอแม่กองบาลีสนามหลวง

ปฏิทินการศึกษาประจำปี หรือกำหนดการสอบประจำปีนั้น ดังนี้

- สอบประโยค ป.ธ. ๖ - ๗ (ขึ้น ๒ - ๓ คำ เดือน ๓)
- สอบประโยค ป.ธ. ๘ - ๙ (ขึ้น ๔ - ๕ - ๖ คำ เดือน ๓)
- สอบประโยค ๑ - ๒ และป.ธ. ๓ - ๔ - ๕ (แรม ๑๐ - ๑๑ - ๑๒ คำ เดือน ๓)
- ตรวจข้อสอบพร้อมกันทุกประโยค (แรม ๒ - ๖ คำ เดือน ๔)
- ประกาศผลสอบ (แรม ๖ คำ เดือน ๔)
- สอบครั้งที่ ๒ (สอบซ่อม) ประโยค ๑ - ๒ และ ป.ธ. ๓ - ๔ - ๕ (แรม ๑๐ - ๑๑ - ๑๒ คำ เดือน ๕)
- ตรวจข้อสอบในการสอบครั้งที่ ๒ (สอบซ่อม) (ขึ้น ๑๐ - ๑๑ คำ เดือน ๖)

- ประกาศผลสอบในการสอบครั้งที่ ๒ (สอบซ่อม) (ขึ้น ๑๓ คำ เดือน ๖)^{๒๕}

สิ่งที่ถือเป็นมติใหม่แห่งการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี คือในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ คณะสงฆ์ได้กำหนดให้มีการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ซึ่งมีการกำหนดวิชาภาษาบาลีเป็นหลักสูตรด้วย

๒.๖ ทศนคติของคณะสงฆ์ผู้จัดการศึกษาที่มีต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม – บาลี และสามัญศึกษา

พระพรหมมุนี แม่กองธรรมสนามหลวง ได้กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษานักธรรมว่า

ความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยนั้น ต้องอาศัยการศึกษาเล่าเรียน การที่สำนักเรียนทั้งหลายได้จัดให้มีการเรียนการสอนตามหลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาเป็นประจำทุกปีมา เป็นการประกาศพระธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เข้าถึงประชาชนทั้งหลาย เพื่อจะได้นำไปใช้ในชีวิตรประจำวัน อันจะอำนวยประโยชน์สุขตามสมควรแก่การปฏิบัติ^{๒๖}

วิธีการสอนนักธรรม ผู้สอนสามารถประยุกต์สอนให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้ หากรู้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงของสังคม และความต้องการของผู้เรียน ดังคำปราศรัยของพระพรหมมุนี แม่กองธรรมสนามหลวง ว่า

การศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบันมีการสอนกันในหลายสำนักตามหลักสูตรที่สนามหลวงแผนกธรรมกำหนดไว้ เป็นไปตามความสามารถของอาจารย์ผู้สอน ทำให้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยเกิดความหลากหลายทางความคิด อาจารย์ผู้สอนบางรูปอาจเน้นการสอนในเชิงทฤษฎี ให้นักเรียนได้เกิดความเข้าใจแล้วนำไปปฏิบัติ อาจารย์บางรูปอาจเน้นการสอนธรรมจากสภาวะการณของสังคม ให้นักเรียนได้เห็นถึงคุณค่าของพระธรรมวินัยจากสภาวะการณนั้น ๆ...^{๒๗}

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐ – ๔๓.

^{๒๖} สนามหลวงแผนกธรรม, เรื่องสอบธรรมสนามหลวง ของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

^{๒๗} สนามหลวงแผนกธรรม, เรื่องสอบธรรมสนามหลวง ของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๒), หน้า ๑.

การจัดการศึกษาพระปริยัติแผนกธรรม เป้าหมายสำคัญคือต้องการให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า การประเมินผลต้องมีความสุจริต จึงจะถือว่ามีความรู้จริง และสมควรสอนผู้อื่น ดังคำปราศรัยของพระสุธรรมมาธิบดี แม่กองธรรมสนามหลวงว่า

...การสอบนักธรรมประจำปีนั้น ต้องประกอบด้วยครูผู้ขยันขันแข็งเอาใจใส่สอนจริงจัง และนักเรียนขยันเรียนอย่างติดต่อกันอย่างน้อย ๓ เดือน ทุกคนจะสอบไล่ได้ การไม่สอนเวลาควรสอน ไม่เรียนเวลาควรเรียน ถ้าสอบได้ขึ้นมา แสดงว่าได้มาโดยไม่ชอบ และไม่มีความรู้ ซึ่งจะทำให้พระศาสนาเสื่อมเสีย...ที่กล่าวมานี้ เพราะมีสอบไล่โดยวิธีทุจริตให้พบเห็นอยู่เสมอ จึงมีความเสียใจและกังวลว่า เราเรียนต้องปฏิบัติสุจริตให้มั่นคง จะทำให้การสอบไล่บริสุทธิ์ผุดผ่อง จะมีคนรู้จักพระศาสนามากขึ้น ...^{๓๒}

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เป็นภาระของคณะสงฆ์ ดังสัมปทานียกถาของสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ แม่กองบาลีสนามหลวง ว่า

ในการจัดการศึกษาอบรมนั้น เป็นภาระอันหนักของเจ้าคณะพระสังฆาธิการในต่างจังหวัดเป็นอันมาก ไหนจะต้องหาครูอาจารย์มาสอน ไหนจะต้องหาผู้อุปถัมภ์ในการจัดการศึกษานั้น เมื่อหามาได้ครบแล้ว ยังจะต้องเอาใจครูอาจารย์ผู้สอน ยังจะต้องเอาใจนักเรียนผู้ศึกษาเล่าเรียน เพราะถ้าเจ้าคณะพระสังฆาธิการขาดเอาใจใส่ในเรื่องเหล่านี้ โรงเรียนอันเป็นที่ตั้งการศึกษาเล่าเรียนนักธรรมและภาษาบาลีก็ยังคงดำรงอยู่ไม่ได้ เหตุนี้ จึงเห็นใจเจ้าคณะพระสังฆาธิการที่ได้เป็นกำลังในการศึกษาเล่าเรียนนักธรรมและภาษาบาลีเป็นอย่างมากที่ได้เสียสละในการนี้^{๓๓}

โดยเฉพาะในส่วนของการได้รับความอุปถัมภ์นั้น (ทั้งจากผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป และการสนับสนุนจากรัฐ) นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ไม่อาจขาดได้เลย ดังทัศนะของพระพรหมคิลก เจ้าอาวาสวัดสามพระยาองค์ปัจจุบัน (๒๕๕๔) กรรมการมหาเถรสมาคม และเจ้าคณะภาค ๑๔ ที่มีต่อการจัดการศึกษาบาลีว่า

^{๓๒} สนามหลวงแผนกธรรม, เรื่องสอบธรรมสนามหลวง ของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๓๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

^{๓๓} สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลี ของสนามหลวงแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๑.

...ฉะนั้น ในการศึกษาบาลีในส่วนของสำนักเรียนทุก ๆ สำนักที่หาความเจริญก้าวหน้าไม่ได้ เพราะเราขาดในเรื่องของการอุปถัมภ์ ถ้าเจ้าอาวาสมีความสามารถดูแลจัดการศึกษาได้ แต่ถ้าเจ้าอาวาสไม่มีความสามารถในการที่จะจัดการในเรื่องของการศึกษาหรือว่าศรัทธาจากประชาชนที่ให้ความอุปถัมภ์ได้ สำนักเรียนต่าง ๆ ก็จะล้มลง เพราะว่าจุดศูนย์กลางที่งบประมาณสนับสนุน ซึ่งงบประมาณในการสนับสนุนในทางพระพุทธศาสนาต้องยอมรับว่ายังสู้ศาสนาอื่นไม่ได้ ถึงแม้ว่าเมืองไทยเราที่ทราบกันอยู่ดีว่าเมืองไทยเป็นเมืองพระพุทธศาสนา แต่การดูแลเอาใจใส่พระพุทธศาสนาของในภาครัฐ ไม่ให้เกิดความเท่าเทียมกันในเรื่องของการบำรุง เพราะฉะนั้นเมื่อมีปัญหาอันเกิดขึ้นเช่นนี้แล้ว การศึกษาในส่วนของบาลีก็กลายมาเป็นปัญหาอยู่ในยุคปัจจุบัน โดยมากนักเรียนในยุคปัจจุบันก็จะเปลี่ยนไปเรียนในส่วนของปริยัติสามัญเสียส่วนมาก^{๓๔}

กุลบุตรผู้เข้ามาบวช เพื่อศึกษาพระปริยัติธรรมก็มีส่วนสำคัญในการจัดการศึกษาบาลีให้ประสบความสำเร็จ ดังสัมปสาทนียกถาของสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺญ โณ ป.ธ. ๕) แม่กองบาลีสนามหลวง ว่า

งานศึกษาของคณะสงฆ์ที่ยังสามารถดำเนินไปได้อย่างดี ก็เพราะได้อาศัยความตั้งใจศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุ – สามเณรผู้มีศรัทธาปสาทะมั่นคงแน่วแน่อยู่ในพระธรรมวินัย หวังความเจริญงอกงามไพบูลย์ของพระศาสนาเป็นที่ตั้ง บวชอุทิศตนเพื่อจรรโลงพระศาสนาสืบสานความเป็นศาสนทายาท และความตั้งใจจริงในการยกย่องเชิดชูพระศาสนาของพระเถรานุเถระ เจ้าคณะพระสังฆาธิการทุกระดับชั้น เจ้าสำนักเรียน เจ้าสำนักศาสนศึกษา...^{๓๕}

ปัจจัยสำคัญในการจัดการศึกษาให้ประสบความสำเร็จอีกประการหนึ่งคือ มีกระบวนการเรียนรู้ที่ดี หรือมีระบบในการจัดการศึกษาในส่วนการเรียนการสอนที่มีคุณภาพ ดังสัมปสาทนียกถาของสมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุญฺญ โณ ป.ธ. ๕) แม่กองบาลีสนามหลวง ที่ปรารภถึงความสำคัญของการศึกษาและกระบวนการเรียนรู้ว่า

^{๓๔} พระพรหมคิลก, “พระ พรหมคิลก ยกความจริง บาลีวัดสามพระยา”, ธงธรรม, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๕๑ (กรกฎาคม ๒๕๕๔) : ๒๔.

^{๓๕} สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลีสนามหลวง พ.ศ. ๒๕๔๗, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐.

การศึกษาเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลให้เป็นไปในทางที่ดีขึ้น ให้เป็นไปในทางที่สร้างสรรค์ขึ้น เป็นคำกล่าวเน้นถึงคุณค่าแห่งการศึกษาที่ไม่เกินเลยจากความเป็นจริง ทั้งนี้ เพราะการศึกษานี้แลเป็นการพัฒนาปัญญาญาณของบุคคลให้มีโอกาสได้รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นองค์ความรู้ซึ่งเกิดจากการหล่อหลอมประสบการณ์มาสู่กระบวนการเรียนรู้เพื่อการรับรู้ของผู้ใฝ่รู้ ซึ่งในแต่ละวิชาการกว่าจะเข้ามาสู่ระบบแห่งการเรียนรู้ จำต้องผ่านวิธีการแห่งการทดสอบ การพิสูจน์ทราบ การประเมินผลในเชิงคุณภาพ จนเกิดความมั่นใจได้ว่า เป็นองค์ความรู้ที่ให้คุณค่าแก่ผู้ศึกษาอย่างแท้จริง บางวิชาการ ผู้ทดสอบต้องใช้ชีวิตทั้งชีวิตของตนเข้าไปสู่เสี่ยงเพื่อให้ได้องค์ความรู้มาชี้แจงแสดงแก่คนเหล่านี้ ซึ่งนับได้ว่าเป็นบุคคลผู้ทรงคุณค่า ควรแก่การยกย่องนับถือโดยทั่วไป^{๓๖}

การศึกษาบาลี โดยเฉพาะการวัดผล มีลักษณะที่พิเศษแตกต่างจากการวัดผลของวิชาทั่วไป เพราะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการประกาศพระพุทธศาสนาด้วย ดังสัมปทานียกถาของสมเด็จพระมหาพรหมมุนี (ช่วง วรบุญโญ ป.ธ.๘) แม่กองบาลีสนามหลวง ว่า

ด้วยคุณค่าอันเกิดจากหลักสูตร (คัมภีร์) และผลอันเกิดขึ้นจากการศึกษาคือการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของผู้ศึกษาและผู้ฟังให้เป็นไปในทางที่สร้างสรรค์ขึ้นนี้ จึงทำให้การศึกษามูลค่าสูงต้องมีความพิถีพิถันในเรื่องของการศึกษาและการวัดผลที่มีใช้เพียงเพื่อสอบได้โดยผ่านเกณฑ์แห่งการวัดอันเป็นระดับพื้นฐานสามัญโดยทั่วไป ที่วัดกันด้วยระบบเกณฑ์เพียงกึ่งหนึ่งหรือเกินกึ่งหนึ่งไปนิดหน่อย ซึ่งเป็นเพียงการวัดเพื่อประเมินคุณภาพว่า “พอที่จะรู้เรื่องในชั้นภูมินั้น” แต่การวัดความรู้ของผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ มุ่งถึงความรู้จริงตามชั้นภูมินั้น ๆ ต้องเป็นความรู้ที่เป็นองค์ความรู้จริงจากแหล่งความรู้ซึ่งมีความผิดพลาดหรือบกพร่องน้อยที่สุด ทั้งนี้ เพื่อเป็นการป้องกันสังฆกรรมปฏิรูป อันเกิดจากการจำผิด บอกผิด เข้าใจผิด ตีความผิด ซึ่งนับเป็น “หายนะ” อย่างใหญ่หลวงสำหรับผู้ปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่ธรรม^{๓๗}...

^{๓๖} สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลีสนามหลวง พ.ศ. ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๗.

^{๓๗} สนามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลีสนามหลวง พ.ศ. ๒๕๔๘, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๘.

และด้วยการที่มีลักษณะการเรียนการสอนแตกต่างจากการศึกษาทั่วไปนี้เอง การเรียนบาลีจึงมีประสิทธิผลที่มีลักษณะเฉพาะตน ดังทัศนะของพระธรรมปัญญาภรณ์ (สุชาติ ฐมฺมรตโน ป.ธ. ๘) ที่มีต่อการจัดการศึกษาบาลีว่า

...ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงเป็นในลักษณะฟอสอนลูก ฟีสอนน้อง และมีกระบวนการการวัดผลการศึกษาด้วยวิธีการที่เข้มงวด ด้วยลักษณะแห่งการศึกษาเช่นนี้ ย่อมจะสร้างสายใยแห่งสัมพันธภาพระหว่างครูผู้สอนกับนักเรียนผู้ศึกษาได้อย่างดีเยี่ยม ผู้เรียนนอกจากจะได้ความรู้ คิด อันเป็นไปตามหลักสูตรการศึกษาแล้ว ยังได้ความสนทนสนมคุ้นเคย ความเคารพนับถือ และความเอื้ออาทรทั้งในเรื่องของการศึกษาและความเป็นอยู่ควบคู่ไปด้วย^{๓๘}

ผู้วิจัยเห็นว่า เมื่อเปรียบเทียบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในสมัยก่อนกับสมัยปัจจุบันแล้ว พบว่ามีข้อดีข้อเสียแตกต่างกัน ซึ่งจะกล่าวในเรื่องของหลักสูตร การประเมินผล และการรับรองวุฒิการศึกษา ดังนี้

ในสมัยกรุงสุโขทัย สมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ คณะสงฆ์ไทยได้ใช้พระไตรปิฎกเป็นหลักสูตรของการเรียนการสอนบาลี ข้อดีคือทำให้ผู้ศึกษาได้มีความรู้แตกฉานในพระพุทธรูป สามารถแต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้ง แตกต่างจากปัจจุบัน (สมัยรัชกาลที่ ๒ เป็นต้นมา) ที่มีการเปลี่ยนหลักสูตรใหม่ คือใช้คัมภีร์อรรถกถา ฎีกา และปกรณ์วิเสส เป็นหลักสูตรแทนพระไตรปิฎก การศึกษาเป็นลักษณะของการเรียนภาษาศาสตร์ ไม่ได้เน้นการศึกษาหลักธรรมในคัมภีร์ จึงทำให้มีพระเถระที่แตกฉานในพระไตรปิฎกน้อย ไม่ค่อยมีผลงานทางพระพุทธศาสนาที่โดดเด่นเหมือนกับในอดีต

การประเมินผลการศึกษาบาลีสมัยก่อน (รัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช - รัชกาลที่ ๕) เป็นการสอบบาลีด้วยปากเปล่าต่อพระพักตร์พระมหากษัตริย์และพระมหาเถระผู้เป็นคณะกรรมการสอบ ข้อดีคือ ถ้าหากผู้ศึกษาเก่ง ก็สามารถที่จะสอบให้จบ ป.ธ. ๘ ในวันนั้นได้ ผู้ที่สอบได้ จึงเป็นผู้ที่เก่งจริง เพราะไม่อาจทุจริตได้ ต่างจากปัจจุบันที่มีการสอบแบบข้อเขียน ซึ่งผู้สอบอาจทุจริตได้ หากกรรมการคุมสอบไม่เคร่งครัด และไม่รู้เท่าทันผู้สอบ ส่วนข้อเสียคือ การสอบปากเปล่าต่อหน้าพระพักตร์มักสร้างความกดดันให้แก่ผู้สอบมาก หาก

^{๓๘} สำนักเรียนวัดปากน้ำ, ประวัติความเป็นมาของสำนักเรียนวัดปากน้ำ, (กรุงเทพมหานคร : หจก. สตาร์กรุ๊ป (1994), ๒๕๔๕), หน้า ๑๑๑.

ไม่เก่งจริง ก็ไม่อาจสอบได้ ซึ่งทำให้มีสถิติผู้สอบตกมาก แตกต่างจากปัจจุบันที่สอบแบบข้อเขียน ผู้สอบมีความกดดันน้อย และมีเวลาคิดข้อสอบพอสมควร จึงทำให้สถิติของผู้สอบได้เพิ่มมากขึ้นกว่าสมัยก่อน อีกประการหนึ่ง การสอบในสมัยก่อนต้องใช้เวลาในการสอบมาก คืออย่างน้อย ๒ เดือนขึ้นไป เพราะเป็นการเข้าสอบทีละรูป แตกต่างจากปัจจุบัน ซึ่งเป็นการสอบแบบข้อเขียน ผู้สอบสามารถเข้าสอบพร้อมกันทั้งหมดได้ จึงทำให้ไม่สิ้นเปลืองงบประมาณในการดำเนินการสอบ และเมื่อมีการให้สอบซ่อมภายในปีการศึกษานั้นได้ เป็นการเปิดโอกาสแก่ผู้เรียน ทั้งผู้เรียนก็มีกำลังใจในการเรียนด้วย จึงทำให้มีสถิติในการสอบได้มากขึ้น

การรับรองวุฒิความรู้ในอดีต พระมหากษัตริย์ทรงให้ความสำคัญกับผู้สอบบาลีได้เป็นอย่างมาก คือทรงถวายนิศยภัต และเมื่อลาสิกขาออกไปแล้ว ก็รับเข้าทำงานราชการ จึงเป็นแรงจูงใจประการหนึ่งให้พระเจ้านิพนธ์เรียนบาลี ในปัจจุบัน แม้ ก.พ. จะออกกฎ ก.พ. กำหนดให้ผู้สอบได้ ป.ธ. ๕ สามารถเทียบวุฒิเป็น ม.๖ เพื่อเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาได้ แต่สถาบันอุดมศึกษานั้น ๆ (ยกเว้นมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง) ก็ไม่ค่อยให้ความสนใจมากนัก หรือไม่รู้และไม่ยอมรับก็เป็นได้ จึงไม่ค่อยมีพระเจ้านิพนธ์เทียบวุฒิดังกล่าว จะมีบ้างก็เป็นในระดับปริญญาเอกคือ ป.ธ. ๘ เช่น มหาวิทยาลัยมหิดลรับเทียบวุฒิ ป.ธ. ๘ เข้าศึกษาต่อในระดับบัณฑิตวิทยาลัย เป็นต้น เมื่อพระเจ้านิพนธ์จบหลักสูตรบาลีแล้วก็ไม่มียานรองรับ แตกต่างจากเรียนจบมหาวิทยาลัยสงฆ์ ดังนั้น ความนิยมในการเรียนบาลีเพียงอย่างเดียวในอดีตจึงมีน้อย พระเจ้านิพนธ์ในปัจจุบันนิยมเรียนสายสามัญศึกษา เพราะเรียนง่ายกว่า ทั้งมีโอกาสเรียนจบ และมีงานทำ ดังนั้น การจัดการศึกษาบาลีจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัย และความต้องการของผู้เรียน คือ ให้มีการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา และการสอบซ่อมภายในปีการศึกษานั้น ๆ เพื่อให้มีผู้สนใจเรียนบาลีมากขึ้น ได้มีความรู้พื้นฐานทางภาษาบาลี ทั้งเป็นการขยายโอกาสแก่ผู้ศึกษาด้วย ดังสัมปทานนิกายของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ช่วง วรบุญโญ ป.ธ. ๘) แม่กองบาลีสนามหลวง ว่า

...แต่จะอย่างไรก็ตาม คณะสงฆ์มิได้ละเลยในเรื่องปริมาณของผู้เข้าสู่ระบบทางการศึกษา จึงได้พยายามแสวงหาวิธีการเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เข้าสู่ระบบการศึกษานี้มีทางออกโดยมิต้องลดอัตราความเข้มข้นลง ซึ่งเป็นมาตรฐานที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ด้วยการขยายโอกาสทางการศึกษาเพิ่มขึ้น โดยยกเลิกการเก็บในวิชาที่สอบได้แล้วเป็นเวลา ๒ ปี ในชั้นประโยค ๑ - ๒ แล้วเปิดโอกาสให้มีการสอบครั้งที่ ๒ ภายในปี

นั้น สำหรับผู้สอบผ่านแล้ว ๑ วิชา ตั้งแต่ชั้นประโยค ๑ – ๒ ถึงชั้นประโยค ป.ธ. ๕ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ นี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนด ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ที่ยังสอบผ่านแล้ว ๑ วิชา ได้มีโอกาสแก้ไขตนเอง เพื่อให้สมบูรณ์ในวิชาที่สอบไม่ผ่านภายในปีนั้น โดยวิธีอย่างนี้ คณะสงฆ์มิได้ลดคุณภาพทางการศึกษาลงแต่อย่างใด เพียงแต่ขยายโอกาสให้ผู้ “ควรได้รับโอกาส” เพิ่มขึ้นเท่านั้น...^{๓๕}

ในส่วน of พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการศึกษา แผนใหม่ of คณะสงฆ์ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษามีทัศนคติต่อการเรียนการสอนในแผนกดังกล่าวนี้ ดังนี้

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเป็นการปรับปรุงรูปแบบของการจัดการเรียนการสอนให้มีความทันสมัยขึ้น ให้มีมาตรฐานการศึกษาเป็นที่ยอมรับทางวิชาการ และเป็นการขยายโอกาสทางการศึกษาแก่ผู้เรียนด้วย ซึ่งมีโครงสร้างหลักสูตรเหมือนกับโรงเรียนของรัฐและเอกชนทั่วไป คือจัดเป็น ๘ กลุ่มสาระ ดังนั้น แม้มาเรียนปริยัติสามัญก็ไม่ได้แตกต่างจากเรียนในโรงเรียนทั่วไป แต่จะเน้นกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ เพราะเรามีเอกลักษณ์เฉพาะตน เมื่อจบการศึกษาแล้วก็สามารถนำความรู้ไปต่อยอดคือเรียนในสถาบันที่สูงขึ้นไปได้ หรือประกอบสัมมาชีพได้ พระปริยัติธรรมแผนกสามัญจะได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐมากกว่าแผนกธรรม – บาติ เพราะรัฐมองว่าจัดการศึกษาได้มาตรฐานสูงกว่ากัน

เนื่องจากมีกระบวนการเรียนการสอนที่ทันสมัยกว่าการเรียนนักธรรม – บาติ ตรงกับความต้องการของผู้เรียน มีกิจกรรมการเรียนน่าสนใจกว่า ดังนั้น สามเณรจึงสนใจเรียนฝ่ายสามัญมากกว่า และเมื่อเปรียบเทียบประสิทธิผลระหว่างนักเรียนธรรม – บาติ กับนักเรียนฝ่ายสามัญแล้ว พบว่า มีจุดเด่นจุดด้อยแตกต่างกัน เช่น นักเรียนสายสามัญจะรู้จักคิดเป็น ไม่ติดในกรอบหรือรูปแบบเหมือนกับนักเรียนธรรม – บาติ เป็นต้น สามเณรวัดบูรพาภิรามได้เรียนทั้งนักธรรม – บาติ และสามัญ ดังนั้น จึงมีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม เรียกว่า “มีความรู้คู่คุณธรรม” เชื่อว่าหากได้ปฏิบัติตามที่ได้เล่าเรียนมา จะสามารถเป็นบุคลากรที่มีศักยภาพในการดำรงตน เป็นทรัพยากรที่มีค่าของประเทศไทยและพระพุทธศาสนา

ในฐานะของผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ สิ่งที่ต้องการมาก

^{๓๕} สยามหลวงแผนกบาลี, เรื่องสอบบาลี ของสยามหลวงแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๘.

ที่สุดคือ อยากเห็นนักเรียนมีคุณภาพด้านการศึกษา เมื่อเขาลาศึกษาไป ไปเรียนในมหาวิทยาลัยสงฆ์ หรือมหาวิทยาลัยฆานอก ต้องสามารถนำเอาความรู้ไปประกอบอาชีพ หรือนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ส่วนมุมมองของนักเรียนอยากให้การเรียนการสอน นักรธรรม - บาติสอดคล้องกับการเรียนการสอนทั้ง ๘ กลุ่มสาระ เป็นต้น^{๔๐}

เมื่อเปรียบเทียบการจัดการศึกษาทั้ง ๓ แผนกแล้ว พบว่า การจัดการศึกษาแผนก นักรธรรม และบาติ มีลักษณะการบริหารเป็นอย่างเดียวกัน ที่แตกต่างกันเป็นเรื่องของ หลักสูตรเรียน การประเมินผลที่เข้มงวดกว่ากัน เพราะถือว่าบาติเป็นภาษารักษาพระพุทธรพจน์ จะแปลผิด ตีความผิดไม่ได้ เพราะอาจทำให้สอนชาวบ้านผิดตามด้วย ส่วนแผนกสามัญศึกษา มีความแตกต่างกันเกือบทุกด้าน คือมีโครงสร้างของบุคลากร หลักสูตรสถานศึกษา และ แผนพัฒนาโรงเรียนที่มีความเป็นระบบมากกว่ากัน การจัดการเรียนการสอนจึงเกิด ประสิทธิภาพผลกว่ากัน

^{๔๐} สัมภาษณ์ พระครูศรีปริยัติวราร (วิรัตน์ ชินวโร), ผู้อำนวยการโรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญ ศึกษาวัดบูรพาภิราม, ๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

บทที่ ๓

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม

๓.๑ สภาพทั่วไปของวัดบูรพาภิราม พระอารามหลวง

สถานะและสถานที่ตั้ง วัดบูรพาภิราม (พระอารามหลวง) ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด เลขที่ ๕๕๕ ถนนผดุงพาณิชย์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด สังกัดคณะสงฆ์ฝ่ายมหานิกาย มีสภาพเป็น พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ สร้างขึ้นประมาณ พ.ศ. ๒๓๔๐ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๑ และได้ก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ เขตวิสุงคามสีมา กว้าง ๔๐ เมตร ยาว ๘๐ เมตร ได้รับการยกฐานะจากวัดราษฎร์เป็นพระอารามหลวง เมื่อวันที่ ๒๕ เดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๓๑

พื้นที่และอาณาเขตของวัด ที่ดินวัด เนื้อที่ ๒๕ ไร่ ๓ งาน ๘๗ ตารางวา โฉนดที่ดินเลขที่ ๑๗๗๕ อาณาเขตดังนี้

- ทิศตะวันออกจรด กำแพงเมือง
- ทิศเหนือจรดกำแพงเมือง และถนนสาธารณประโยชน์
- ทิศใต้จรดถนนผดุงพาณิชย์

๓.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของวัดบูรพาภิราม พระอารามหลวง

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ วัดบูรพาภิราม ถูกสร้างขึ้นในราวปี พ.ศ. ๒๓๔๐ ในแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (ทองด้วง ๒๓๒๕ - ๒๓๕๒) เป็นปีที่ ๑๕ ในรัชกาลที่ ๑ แห่งราชวงศ์จักรี เจ้าเมืองร้อยเอ็ดลำดับที่ ๒ คือพระขัติยะวงษา (สีลัง ธนสีลังกูร ๒๓๒๖ - ๒๓๘๕) เป็นปีที่ ๑๔ ของเจ้าเมืองร้อยเอ็ด

วัดบูรพาภิราม เดิมชื่อ “วัดห้วยรอ” เนื่องจากเป็นสถานที่รับรองแขก คนในสมัยนั้น ประชาชนส่วนใหญ่นิยมค้าขายกับต่างเมือง พาหนะในการเดินทางต้องใช้กองเกวียนหรือการเดินด้วยเท้าไปกับหมู่เป็นคณะ ซึ่งนิยมเดินกันเป็นส่วนใหญ่ คำไหนนอนนั้น วัดห้วยรอจึงเป็นจุดแรก

ที่พ่อค้าวานิชจะนัดพบกันและพักแรมก่อนที่จะเดินทางไปค้าขายยังต่างเมือง ดังนั้น วัดแห่งนี้จึงเรียกกันติดปากของคนสมัยนั้นว่า “วัดหัวรอ” ซึ่งหมายถึงการรอคอยก่อนที่จะออกเดินทางต่อไป

ในสมัย พระอริการหล้า อินทวโธ เป็นเจ้าอาวาส (พ.ศ. ๒๔๕๖ – ๒๔๖๐) ได้ขยายเนื้อที่วัดเพิ่มจากที่แห่งเดิม เพื่อให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และได้เปลี่ยนชื่อวัดใหม่ว่า “วัดบูรพาภิราม” ด้วยเหตุที่ว่าตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของเมือง

ในสมัย พระอริการเพ็ง กตปุญโญ เป็นเจ้าอาวาส (พ.ศ. ๒๔๖๐ – ๒๔๗๐) ท่านเป็นพระชุกดิ์ที่เคร่งครัดในพระธรรมวินัยเมื่อรับภิกขุแล้วจะออกจาริกชุกดิ์ประจำ ในยุคนั้น จึงไม่ปรากฏการก่อสร้างถาวรวัตถุสิ่งปลูกสร้างอื่นใด

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ - ๒๔๘๐ พระวินัยธรทองใบ เขมิโย ท่านเกิดที่บ้านแดง ตำบลเหนือเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ในสมัยนี้ บ้านเมืองอยู่ในระหว่างเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย เหตุการณ์บ้านเมืองยังไม่มี ความมั่นคง ทำให้ภาวะเศรษฐกิจหยุดไปชั่วระยะหนึ่ง การก่อสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ ของวัดเป็นไปอย่างล่าช้า แต่กระนั้นท่าน ได้เริ่มทำการก่อสร้างถาวรวัตถุขึ้นหลายอย่าง เช่น ศาลาการเปรียญเป็นไม้ทั้งหลัง ทรงไทย ๒ ชั้น ในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้นำพาพี่น้องประชาชน ชาวร้อยเอ็ดทำการก่อสร้างอุโบสถขึ้นหลังหนึ่ง พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เขตวิสุงคามสีมา กว้าง ๑๑ เมตร ยาว ๒๗ เมตร รวมใช้เวลาในการก่อสร้างอุโบสถ ๓ ปี และในสมัยเจ้าอาวาสรูปนี้เอง ได้เพิ่มนามของวัดเพื่อความเหมาะสมยิ่งขึ้นว่า “วัดบูรพาภิราม” และได้ใช้เป็นนามวัดมาจนถึงปัจจุบัน พระวินัยธรทองใบ เขมิโย เป็นพระเถระผู้สันโดษ เคร่งครัดในพระธรรมวินัย และแตกฉานเชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกอย่างยิ่ง นอกจากนั้นท่านยังอนุเคราะห์ลูกหลานที่อยู่ตามชนบท โดยให้อาศัยเป็นศิษย์วัด เพื่อศึกษาเล่าเรียนในสถานศึกษาต่าง ๆ อีกด้วย

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๐ – ๒๔๘๑ พระมหาคุลี ปรปญโญ เจ้าอาวาสรูปต่อมาท่านได้ทำการเปิดสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม – บาติ เป็นครั้งแรก แต่ด้วยเป็นระยะเวลาสั้น ๆ ในการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส คือได้ลาสิกขา ก่อน ทำให้การศึกษาไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร

วัดบูรพาภิราม ได้รับการพัฒนาต่อเนื่องมาโดยลำดับ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๑ – ๒๕๔๒ ในสมัยพระราชปรีชาญาณมุนี (พุทธา สิริวิฑูโธ ป.ธ. ๔)...ได้รับอาราธนาจากคณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด และพระบรมศาสดาสาทร (สง่า คุปตารัตน์) เพื่อช่วยงานด้านการศึกษาพระปริยัติธรรม

ในตำแหน่งศึกษาจังหวัด (องค์การการศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด) โดยพำนักที่วัดบูรพาภิราม (เดิมอยู่วัดชีโนรส กรุงเทพมหานคร)^๑

เมื่อพระมหาคุลี ปริบุญโณ ได้ลาสิกขาแล้ว พระมหาพุทธา สิริวิฑูโธ ขณะนั้น ต่อมาได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชปริชาญาณมุนี ได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสต่อ ท่านได้นำพาเมืองร้อยเอ็ด ขุดลอกคลองหน้าวัดที่แห้งไม่มีน้ำ เพื่อใช้เป็นที่อยู่ปโภคบริโภคแก่ชุมชนใกล้เคียงท่านได้ก่อสร้างถาวรวัตถุมากมาย ดังปรากฏเห็นในปัจจุบัน เช่น พระพุทธรัตนมงคลมุนี (พระเจ้าใหญ่) พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ โรงเรียนพระสังฆาธิการ โรงเรียนพระปริยัติธรรม ศาลาปฏิบัติธรรมฯ และได้พัฒนาสำนักเรียนวัดบูรพาภิรามให้เข้มแข็งโดดเด่น ถือเป็นสำนักเรียนแห่งแรกของคณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้ที่สอบได้เปรียญธรรม ๙ ประโยค และมีผู้สอบพระปริยัติธรรมแผนกธรรม – บาลี ได้ในแต่ละปีเป็นจำนวนมาก ได้จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาขึ้น เพื่อส่งเสริมการศึกษาแก่กุลบุตรผู้เป็นกำลังสำคัญของชาติและพระศาสนา พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้จัดตั้งศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ขึ้น เพื่ออนุเคราะห์แก่กุลหัตถ์ได้มีโอกาสศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาให้เข้าใจมากขึ้น พ.ศ. ๒๕๒๖ สมเด็จพระสังฆราช ได้ประทานพัดเชิดชูเกียรติให้เป็นสำนักเรียนพระปริยัติธรรมดีเด่น ด้วยความโดดเด่นดังกล่าว ทำให้วัดเป็นสถานที่สำคัญของทางราชการ และเอกลักษณ์ของจังหวัดร้อยเอ็ด จนได้ยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ ในสมัยที่ ฯพณฯ พล.อ. เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็น ส.ส. ร้อยเอ็ด ฯพณฯ พล.อ. มานะ รัตนโกเศศ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ

พ.ศ. ๒๕๔๒ – ๒๕๕๓ พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมุนีโม น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔, พธ.ม., สน.ม.)...ได้ทำการบูรณปฏิสังขรณ์ พระอาราม ทำการก่อสร้างถาวรวัตถุเพิ่มเติมให้มีความสะดวกสมบูรณ์เหมาะสมนอกจากนี้ได้ส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรม – บาลี และแผนกสามัญศึกษา โดยเป็นตัวอย่างแก่ลูกพระลูกเณรในการศึกษา...หลวงพ่อมิปัญฐาน มุ่งมั่นให้รักษานักปฏิบัติธรรมวิปัสสนากรรมฐาน เช่น อดีตเจ้าอาวาสได้ปฏิบัติมา โดยแบ่งวัดออกเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่าย คามวาสีเป็นสถานที่ศึกษาพระปริยัติธรรม ฝ่ายอรัญวาสี ให้เป็นสถานที่

^๑ สัมภาษณ์ วรชาติ คำสาสดี, อาจารย์ประจำโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดบูรพาภิราม (พระอารามหลวง), ๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของพระภิกษุสามเณรและใช้เป็นที่พักกายใจของพุทธศาสนิกชนในทุก ๆ ปี วัดจะมีงานปฐมาสนกรรม ระหว่างวันที่ ๑ - ๑๑ ธันวาคม ของทุกปี ในระยะเวลา ๑๒ ปีของการดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ท่านได้ทุ่มเทบูรณปฏิสังขรณ์และก่อสร้างเสนาสนะวัดภายในวัดเต็มสติปัญญาความรู้ความสามารถคิดเป็นเงินประมาณกว่า ๓๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท (สามสิบล้านบาท)^๒

ลำดับเจ้าอาวาส ลำดับเจ้าอาวาสวัดบูรพาภิราม ตามที่ได้กล่าวมา สรุปได้ดังนี้คือ

๑. พระอธิการหล้า อินฺทวโร (พ.ศ. ๒๔๕๖ – ๒๔๖๐)
๒. พระอธิการเพ็ง กตปุญฺโญ (พ.ศ. ๒๔๖๐ – ๒๔๗๐)
๓. พระวินัยธรทองใบ เขมิโย (พ.ศ. ๒๔๗๐ – ๒๔๘๐)
๔. พระมหาคุลี ปริบุญโญ (พ.ศ. ๒๔๘๐ – ๒๔๙๑)
๕. พระราชปริชาญาณมุนี (พุทธา สิริวิฑูโธ ป.ธ. ๔) พ.ศ. ๒๔๙๑ – ๒๕๔๒
(อดีตเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด)
๖. พระราชธรรมโสภณ (จำปี จันทมุนี ป.ธ. ๔) พ.ศ. ๒๕๔๒ – ๒๕๕๓
(อดีตเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด)
๗. พระสุขุมวาทเวที (สถาพร โชติธมฺโม น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔ พธ.บ., ศน.ม., Ph.D.)

พ.ศ. ๒๕๕๓ – ปัจจุบัน^๓

ปัจจุบันวัดบูรพาภิรามเป็นสถานที่ตั้งของโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดบูรพาภิราม ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ มูลนิธิพระราชปริชาญาณมุนี และสถานีวิทยพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จังหวัดร้อยเอ็ด คลื่น FM ๙๗.๐ MHz.

^๒ คณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด, วิทยาธรรมโสภณ, (ร้อยเอ็ด : หจก. โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, ๒๕๕๔), หน้า ๗๗ – ๘๐.

^๓ สัมภาษณ์ วรชาติ คำสาสดี, อาจารย์ประจำโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดบูรพาภิราม (พระอารามหลวง), ๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

๓.๑.๒ การบริหารและการปกครองวัดบูรพาภิราม พระอารามหลวง

วัดบูรพาภิราม พระอารามหลวง ได้แบ่งการบริหารและการปกครองตามความเหมาะสมแก่ความสามารถ เพื่อความสะดวก เป็นระเบียบ และเกิดประสิทธิภาพในการบริหารงานวัด ดังนี้

๑. พระสุขุมวาทเวที (สถาพร โชติธมฺโม น.ธ.เอก, ป.ธ. ๔, พธ.บ., ศน. ม., Ph.D.) รองเจ้าคณะจังหวัดร้อยเอ็ด รูปที่ ๑ เป็นเจ้าอาวาส

พระครูเอกตตรสตาธิคุณ (สมเดช ฐิตวิโร น.ธ.เอก, ป.ธ. ๔, พธ.บ., ศศ.ม., พจน.ขพ., จอ.ขท.) เจ้าคณะอำเภอเชียงขวัญ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส

๒. พระครูปริยัติเจติยาภิบาล (สมพร อธิปญฺโญ น.ธ.เอก, ป.ธ. ๔, ศน.บ., กศ.ม., พจน.ขอ.) เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสฝ่ายปกครอง และดูแลงานกิจนิมนต์ (ภัตตาคาร)

๓. พระครูศรีปริยัติวราร (วิรัตน์ ชินวโร น.ธ.เอก, ป.ธ. ๖, ศน.บ., พจน.ขพ.) ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดบูรพาภิราม เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวงฝ่ายการศึกษา

๔. พระมหาวิเชียร ปญฺญาวชิโร (น.ธ.เอก, ป.ธ. ๖, พธ.บ.) เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง และดูแลฝ่ายสาธารณูปการ

๕. พระมหาสาธน์ ปิยธมฺโม (น.ธ.เอก, ป.ธ. ๔, ศน.บ., กศ.ม.) เลขานุการรองเจ้าคณะอำเภอโพธิ์ชัย เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสพระอารามหลวง และดูแลฝ่ายอาคารสถานที่

สถิติพระภิกษุ – สามเณร แม่ชี และศิษย์วัด (พ.ศ. ๒๕๕๔) ปัจจุบันวัดบูรพาภิราม พระอารามหลวง มีสถิติของ และศิษย์วัด ดังนี้

พระเปรียญโท ๑๐ รูป

พระเปรียญตรี ๑๖ รูป

พระฐานานุกรม ๓ รูป

พระนักธรรม ๑๒ รูป

สามเณรเปรียญตรี ๑๗ รูป

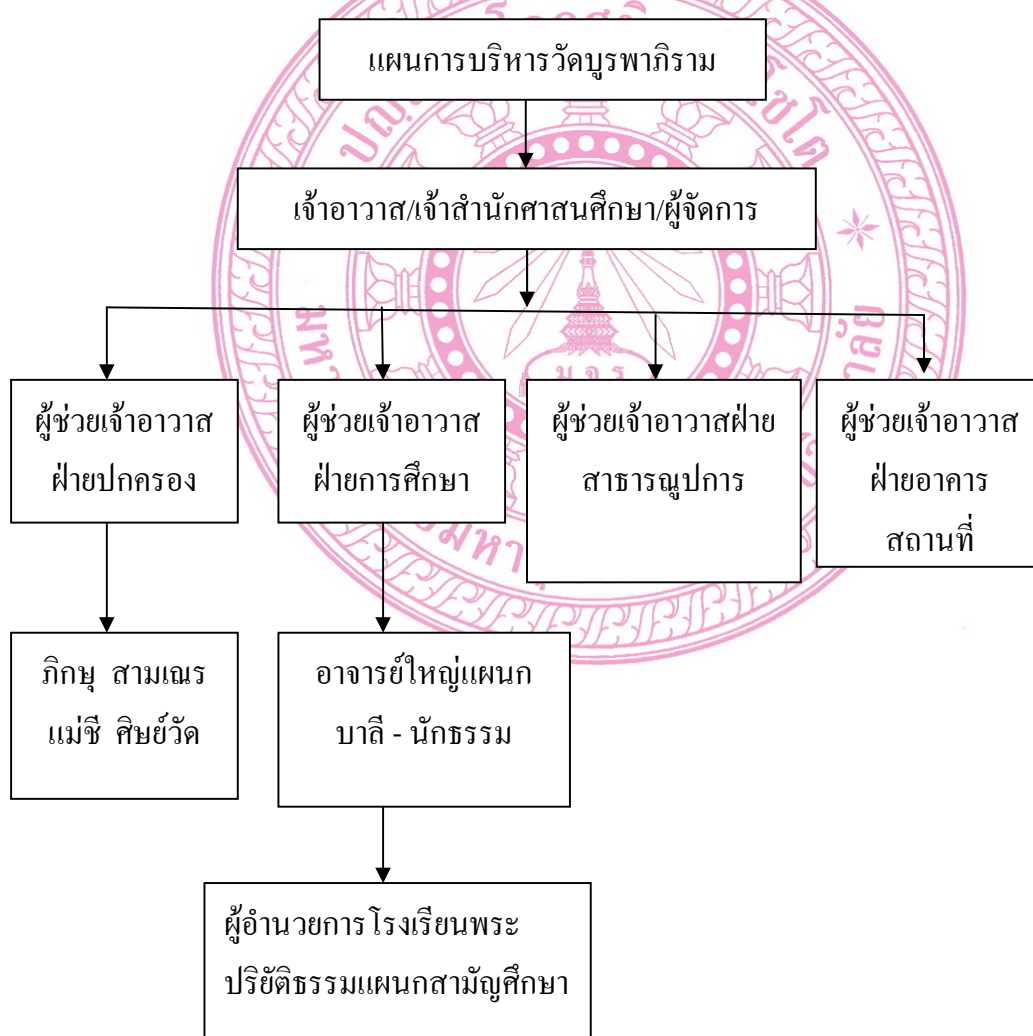
สามเณรนักธรรม ๖๑ รูป

แม่ชี ๔ คน

ศิษย์วัด ๑ คน

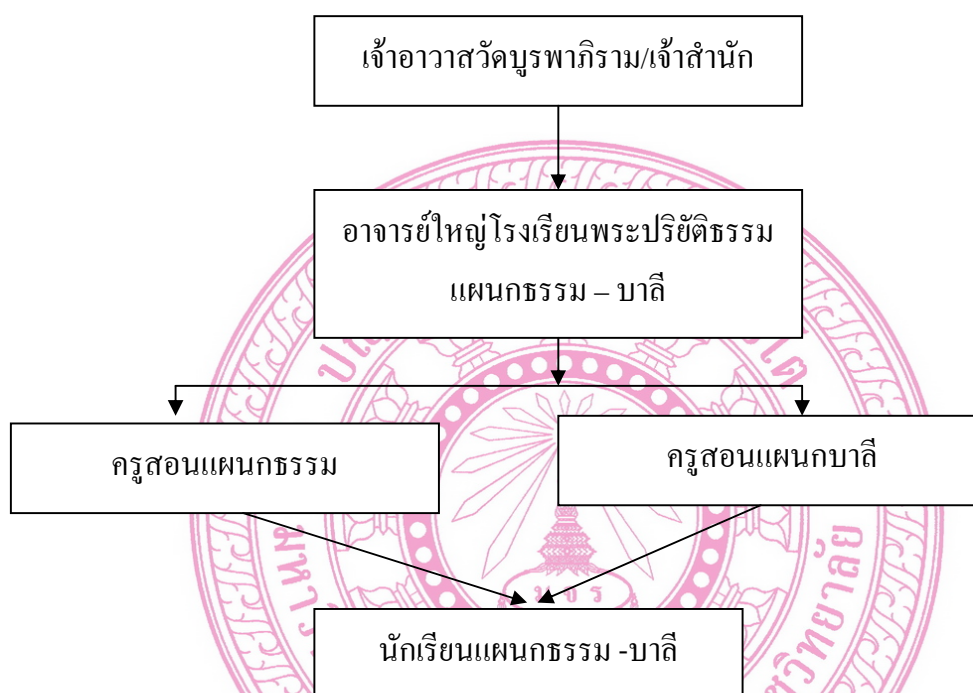
รวมทั้งสิ้น ๑๒๖ รูป/คน

การบริหารและการปกครองวัดบูรพาภิราม พระอารามหลวง ได้แบ่งการบริหารและการปกครองตามความเหมาะสมแก่ความสามารถ เพื่อความสะดวก เป็นระเบียบ และเกิดประสิทธิภาพในการบริหารงานวัด ดังแผนภูมิที่ ๑

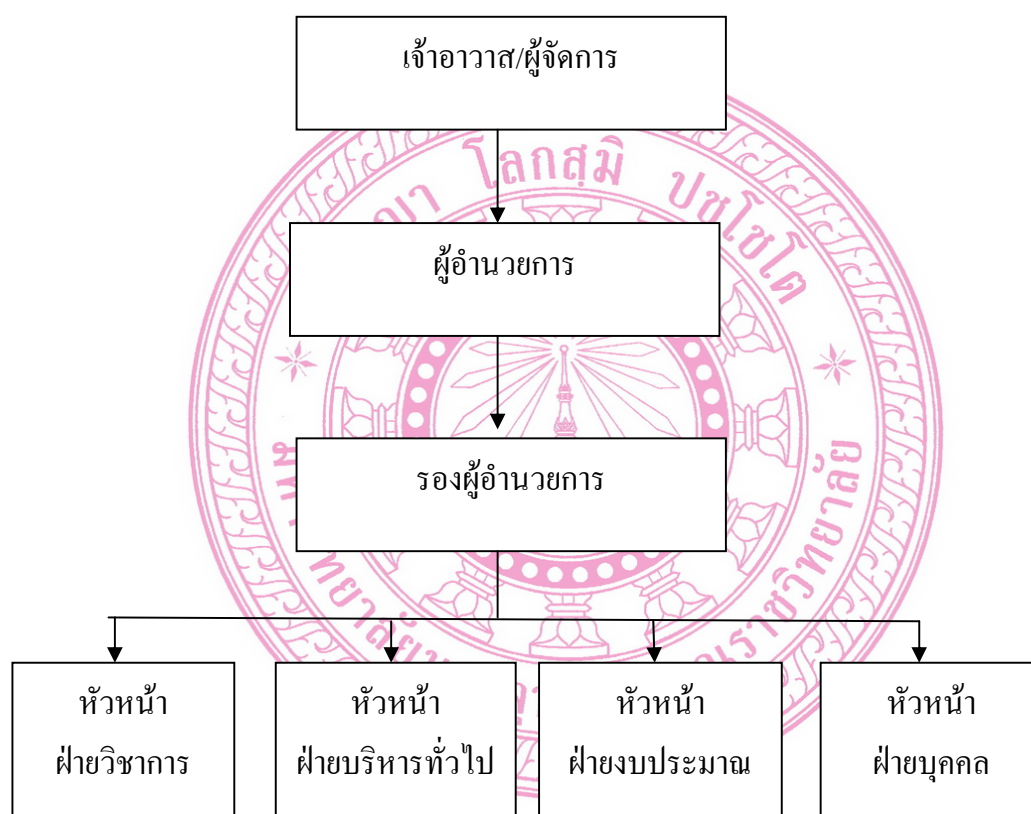
แผนภูมิที่ ๑ แสดงการบริหารและการปกครองวัดบูรพาภิราม พระอารามหลวง

การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม – บาลี วัดบูรพาภิราม
พระอารามหลวง ดังแผนภูมิที่ ๒

แผนภูมิที่ ๒ แสดงการจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม – บาลี วัดบูรพาภิราม

การบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม
พระอารามหลวง ดังแผนภูมิที่ ๓

แผนภูมิที่ ๓ แสดงการจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม

๓.๒ สภาพการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษา
วัดบูรพาภิราม

การจัดการเรียนการสอนในวัดบูรพาภิรามนี้หมายเอาทั้งการบริหาร กระบวนการเรียน การสอน อาคารสถานที่และผลสัมฤทธิ์ของการเรียนการสอนด้วย มีลำดับเนื้อหา ดังนี้

๓.๒.๑ การประชาสัมพันธ์หานักเรียน

การประชาสัมพันธ์ คือ การประกาศ เชิญชวนให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังได้รับรู้เรื่องราวนั้น ๆ เพื่อให้เกิดความสนใจในกิจกรรมหรือเรื่องราวที่ได้ประชาสัมพันธ์นั้น การประชาสัมพันธ์นับว่ามีส่วนสำคัญในงานนั้นสำเร็จตามความมุ่งหมาย เพราะเป็นส่วนเบื้องต้นที่ทำให้คนทั้งหลายได้รับทราบว่าเราจะทำอะไร ? ที่ไหน ? อย่างไร ? เมื่อคนทั้งหลายได้ทราบ หากสนใจ เขาก็จะมาร่วมกิจกรรมนั้น ซึ่งการประชาสัมพันธ์นี้สามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับการศึกษาบาลีได้ ในปัจจุบัน สำนักเรียนบาลีทั้งหลายยังขาดการประชาสัมพันธ์หานักเรียน หากปรับปรุงในส่วนนี้ให้ดีขึ้นได้ อาจมีผู้สนใจเรียนบาลีมากกว่านี้ก็ได้

สำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม ได้ประชาสัมพันธ์โดยอาศัยสื่อต่าง ๆ เช่น สื่อสถานีวิทยุ เพราะที่วัดมีสถานีวิทยุพระพุทธศาสนา การขึ้นป้ายประชาสัมพันธ์รับสมัครนักเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เมื่อมีผู้มาเรียนแผนกสามัญ ก็เป็นการได้นักเรียนบาลีด้วย เพราะมีการเรียนควบคู่กัน การประชาสัมพันธ์อีกทางหนึ่งคือ การจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ซึ่งเป็นช่องทางให้ได้นักเรียนมาเรียนมากพอสมควร เพราะบางคนจบการศึกษาในระดับประถมศึกษาแล้ว ไม่ประสงค์จะเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนของรัฐ ก็เข้ามาบวชเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม และได้เรียนบาลีด้วย ซึ่งในปัจจุบันสำนักเรียนที่มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจะได้เปรียบในการประชาสัมพันธ์หานักเรียน เพราะนักเรียนส่วนมากไม่ยากเรียนบาลี ที่ต้องเรียนเพราะถูกบังคับให้เรียน จึงกล่าวได้ว่า การได้นักเรียนบาลีของสำนักศาสนศึกษา วัดบูรพาภิราม เกิดมีขึ้นเพราะอานิสงส์ของการประชาสัมพันธ์หานักเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษานั้นเอง

๓.๒.๒ การจัดการเรียนการสอน

๑) การบริหารจัดการ การบริหารที่ดีย่อมจะทำให้สำนักเรียนมีผู้ให้ความสนใจเรียนมาก นักเรียนมีความสุขกับการเรียน มีปัจจัย ๔ เพียงพอ และสามารถสอบได้จำนวนมาก บาลีสนามหลวงเสนอให้บริหารสำนักเรียนบาลีในรูปแบบของคณะกรรมการ คือให้มีเจ้าสำนักเรียน อาจารย์ใหญ่ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ เลขานุการสำนักเรียน ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายปกครอง

เป็นต้น เพราะบุคลากรจะได้ทำงานตามหน้าที่ของตน ไม่มีการก้าวล่วงงานกัน หรือแบกภาระอย่างใดอย่างหนึ่งจนเกินไป ซึ่งงานก็จะดำเนินไปได้สะดวกรวดเร็วขึ้นและมีเกิดประสิทธิผลตามที่มุ่งหวัง สำนักเรียนที่มีชื่อเสียง เช่น วัดสร้อยทอง วัดจอมคำ วัดพระธรรมกาย เป็นต้น ก็บริหารในลักษณะเดียวกันนี้ โดยทั่วไปแล้ว สำนักเรียนต่าง ๆ จะมีเฉพาะเจ้าสำนักเรียน อาจารย์ใหญ่ และครูสอนเท่านั้น ไม่นิยมแต่งตั้งผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ เลขานุการสำนักเรียน และฝ่ายอื่น ๆ เช่น ฝ่ายปกครอง เป็นต้น ภาระทั้งหลายจึงตกอยู่กับเจ้าสำนักเรียน หรืออาจารย์ใหญ่เป็นส่วนมาก หากมีผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ก็จะได้ทำหน้าที่ในเวลาที่ยาอาจารย์ใหญ่ติดธุระหรือไม่สะดวก หากมีเลขานุการสำนักเรียน ก็จะได้มีผู้ติดต่อประสานงานในเรื่องต่าง ๆ เช่น การประชาสัมพันธ์หานักเรียน เป็นต้น หากมีฝ่ายปกครอง ก็จะมีผู้ดูแลควบคุมความประพฤตินักเรียนให้ดีขึ้น รวมทั้งสามารถบังคับให้นักเรียนท่องสูตรบททวนสูตรด้วย

สำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิรามมีเจ้าอาวาสเป็นเจ้าสำนักเรียน มีผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาเป็นอาจารย์ใหญ่ ดังนั้น การบริหารการศึกษาจึงเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ปัจจุบันเปิดสอนตั้งแต่ชั้นประโยค ๑ – ๒ ถึงชั้นประโยค ป.ร.๔ สำหรับผู้ที่สอบผ่านประโยค ป.ร.๔ แล้ว ประสงค์จะเรียนต่อในชั้นประโยคที่สูงขึ้นไป ต้องไปศึกษาต่อที่สำนักเรียนอื่นหรือจะเรียนด้วยตนเองที่สำนักเดิมก็ได้ โดยมากจะไปเรียนต่อที่กรุงเทพมหานคร เพราะมีสำนักเรียนที่มีชื่อเสียงมาก สำหรับครูสอนชั้นประโยคต่าง ๆ นั้น ดังนี้

ชั้นประโยค ๑ – ๒ แบ่งเป็น ๒ ห้องเรียน สอนโดย พระมหาคำจันทร์ วรธมโม ป.ร. ๔, พระมหาสมบุญ กุลยาณกิตฺติ ป.ร. ๔, พระมหาทองพิพัฒน์ อานนฺโท ป.ร. ๔, พระมหาทองเดิม อาจารย์สุโก ป.ร. ๔

ชั้นประโยค ป.ร.๓ สอนโดย พระครูปริยัติเจติยาภิบาล ป.ร. ๔, พระมหาสมพร วรชเมธี ป.ร. ๖

ชั้นประโยค ป.ร.๔ สอนโดย พระครูศรีปริยัติวราทร ป.ร. ๖ และพระมหาสาธิต ปิยธมโม ป.ร. ๔

๒) **หลักสูตร** หลักสูตรคือแก่นของการเรียนการสอน มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเรียนรู้อื่น ๆ เช่น กิจกรรมการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล เป็นต้น หลักสูตรที่ดีควรมีเนื้อหาสาระที่เป็นประโยชน์ต่อผู้เรียน ตรงกับความต้องการของผู้เรียน เมื่อเรียนแล้วก็มี

ความรู้สึกที่ดี ไม่เกิดความเบื่อหน่าย ซึ่งจะเป็นปัจจัยให้นักเรียนทำคะแนนได้ดีเวลาสอบ ไม่เกิดความรู้สึกว่า ตนกำลังเดินเข้าสู่แดนประหาร หลักสูตรที่ดีควรมีความยืดหยุ่น และสามารถปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ เพื่อรองรับการปรับปรุงตามกาลเวลา สภาพแวดล้อม และความต้องการของผู้เรียน

หลักสูตรบาลีของสำนักศาสนศึกษาวัดบวรพิรามใช้หลักสูตรตามที่บาลีสนาทมหลวงกำหนด ดังนี้ ประโยค ๑ – ๒ ได้แก่ วิชาบาลีไวยากรณ์ (ใช้บาลีไวยากรณ์ย่อของพระมหานิยม อุตฺโตโม ประโยค ป.ธ. ๓) และวิชาแปลมคธเป็นไทย ซึ่งใช้คัมภีร์มมุขปาฐกฏา ปญฺโหม ภาค – จตุตฺโต ภาค เป็นหลักสูตร หนังสือประกอบการเรียนวิชานี้แล้วแต่นักเรียนจะหามาดูประกอบ โดยความนิยมทั่วไปแล้ว ครูจะกำหนดให้ใช้หนังสือคัมภีร์มมุขปาฐกฏา แปล ภาค ๑ - ๔ ฉบับของ โรงพิมพ์มหาภูมิราชวิทยาลัย คูประกอบการแปล แต่ปัจจุบัน นักเรียนนิยมใช้หนังสือ คัมภีร์มมุขปาฐกฏา แปลโดยพยัญชนะ ฉบับของสามเณรอุทิศ ศิริวรรณ คูประกอบการแปล เพราะ ทำให้แปลง่ายขึ้น เนื่องจากผู้แต่งได้แปลออกคำเนียงวิภัติให้แล้ว

ประโยค ป.ธ. ๓ ได้แก่ วิชาบาลีไวยากรณ์ (นอกแบบ) บุรพภาค (หลักการเขียน หนังสือ เช่น จดหมายราชการ เป็นต้น) วาทยสัมพันธ์ (ความสัมพันธ์กันแห่งไวยากรณ์) และแปล มคธเป็นไทย เฉพาะวิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้คัมภีร์มมุขปาฐกฏา ปญฺโหม ภาค – อฏฺฐโม ภาค เป็นหลักสูตร หนังสือคูประกอบการแปล ได้แก่ คัมภีร์มมุขปาฐกฏา แปล ภาค ๕ - ๘

ประโยค ป.ธ. ๔ ได้แก่ วิชาแปลไทยเป็นมคธ และแปลมคธเป็นไทย วิชาแปลไทยเป็น มคธ ใช้คัมภีร์มมุขปาฐกฏา ปญฺโหม ภาค เป็นหลักสูตร ส่วนวิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้คัมภีร์ มงคลตฺถปิณี ปญฺโหม ภาค เป็นหลักสูตร

ประโยค ป.ธ. ๕ ได้แก่ วิชาแปลไทยเป็นมคธ และแปลมคธเป็นไทย วิชาแปลไทย เป็นมคธ ใช้คัมภีร์มมุขปาฐกฏา ทฺติโย ภาค – จตุตฺโต ภาค เป็นหลักสูตร ส่วนวิชาแปลมคธ เป็นไทย ใช้คัมภีร์มงคลตฺถปิณี ทฺติโย ภาค เป็นหลักสูตร

ประโยค ป.ธ. ๖ ได้แก่ วิชาแปลไทยเป็นมคธ และแปลมคธเป็นไทย วิชาแปลไทยเป็น มคธ ใช้คัมภีร์มมุขปาฐกฏา ปญฺโหม ภาค – อฏฺฐโม ภาค เป็นหลักสูตร ส่วนวิชาแปลมคธ เป็นไทย ใช้คัมภีร์สมนฺตปาสาทิกา ตฺติโย ภาค – ปญฺโหม ภาค เป็นหลักสูตร

ประโยค ป.ร. ๗ ได้แก่ วิชาแปลไทยเป็นมคธ และแปลมคธเป็นไทย วิชาแปลไทยเป็นมคธ ใช้คัมภีร์มณฑลตฤทนี ปฐโม ภาโค เป็นหลักสูตร ส่วนวิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้คัมภีร์สมนุตปาสาทิกา ปฐโม ภาโค – ทูติโย ภาโค เป็นหลักสูตร

ประโยค ป.ร. ๘ ได้แก่ วิชาแต่งฉันทภาษามคธ วิชาแปลไทยเป็นมคธ และแปลมคธเป็นไทย วิชาแต่งฉันทภาษามคธ แล้วแต่บาลีสนาทมหลวงจะนำมาออกให้แต่ง วิชาแปลไทยเป็นมคธ ใช้คัมภีร์สมนุตปาสาทิกา ปฐโม ภาโค เป็นหลักสูตร ส่วนวิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้คัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นหลักสูตร

ประโยค ป.ร. ๙ ได้แก่ วิชาแต่งไทยเป็นมคธ วิชาแปลไทยเป็นมคธ และแปลมคธเป็นไทย วิชาแต่งไทยเป็นมคธ ข้อความแล้วแต่กรรมการจะกำหนดให้ โดยความนิยม ได้แก่ มงคลวิเสสเถรา, วิชาแปลไทยเป็นมคธ ใช้คัมภีร์วิสุทธิมรรค ส่วนวิชาแปลมคธเป็นไทย ใช้คัมภีร์อภิธรรมมัตถกถาเป็นหลักสูตร

ซึ่งสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิรามมีความพร้อมในการจัดการเรียนการสอนภาษาบาลี เฉพาะชั้นประโยค ๑-๒ ถึง ป.ร.๔ เท่านั้น

๓) ครูและนักเรียน ครูสอนบาลีของสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม มีจำนวน ๘ รูป ส่วนนักเรียนในปีการศึกษานี้ มีจำนวน ๕๕ รูป

๔) งบประมาณ งบประมาณของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ได้รับจัดสรรงบประมาณ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ โดยอุดหนุนเป็นรายหัว ซึ่งประโยค ๑-๒, ๓ รูปละ ๒,๐๐๐ บาท ประโยค ๔-๕ รูปละ ๒,๓๐๐ บาท ประโยค ๖-๘ รูปละ ๒,๕๐๐ บาท ดังนี้

ประโยค ๑-๒, ๓		ประโยค ๔ – ๖		ประโยค ๗ – ๘		บาลีถึง สอบ	รวม
จำนวน	จำนวน	จำนวน	จำนวน	จำนวน	จำนวน	รวม	บาลี
ราย	เงิน	ราย	เงิน	ราย	เงิน		
๘๖	๑๗๒,๐๐๐	๓	๖,๕๐๐	๒	๕,๐๐๐	๘๑	๑๘๓,๕๐๐

ข้อมูล ณ วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๔, ผู้ให้ข้อมูล : ฝ่ายธุรการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดบูรพาภิราม

เจ้าสำนักเรียนได้นำเงินอุดหนุนส่วนนี้ไปบริหารดำเนินการในส่วนต่าง ๆ ดังนี้

๑. ซื่อวัสดุการเรียนการสอน ได้แก่ กระดาน ชอล์ค ไวท์บอร์ด ปากกาเขียนไวท์บอร์ด คอมพิวเตอร์ ไมโครโฟน เป็นต้น

๒. ค่าภัตตาหาร

๓. พูนการศึกษา

ภาพรวมการใช้จ่ายเงินอุดหนุนบาลีในรอบ ๑ ปี ถือว่ายังไม่เพียงพอต่อการใช้จ่าย เพราะทางวัดต้องจ่ายค่าภัตตาหารในขณะที่เรียนอยู่ทุกวัน เฉลี่ยปีการศึกษาไม่ต่ำกว่าสามแสนบาท ทางวัดต้องนำเงินบริจาคในส่วนอื่นมาเพิ่มเป็นค่าอาหาร จึงสามารถบริหารจัดการศึกษาได้

งบประมาณสนับสนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เมื่อเทียบกับงบประมาณในส่วนอื่น เช่น แผนกสามัญศึกษา เป็นต้น จะเห็นว่าได้รับการสนับสนุนน้อยกว่า ซึ่งมีสาเหตุที่สำคัญคือ จัดการศึกษายังไม่ได้มาตรฐานตามเกณฑ์ประกันคุณภาพการศึกษา และส่วนหนึ่งก็มีญาติโยมอุปถัมภ์ปัจจัย ๕ อยู่แล้ว ซึ่งบาลีสนามหลวงและสำนักเรียนบาลีทั้งหลายควรได้หาแนวทางปรับปรุงการจัดการศึกษาให้ดีขึ้นกว่านี้

งบประมาณในการจัดการศึกษา ที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดให้ตามจำนวนผู้เข้าสอบ โดยให้เป็นรายปีนี้ เลขาธิการเจ้าคณะจังหวัดจะจัดให้แก่สำนักเรียนต่าง ๆ แต่ก็ไม่มีความแน่นอนเสมอไป เพราะบางปีคณะสงฆ์อาจตกลงกันนำงบประมาณในส่วนนี้ไปใช้ประโยชน์ในส่วนอื่นที่จำเป็น สำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิรามก็ได้นำงบประมาณดังกล่าวนี้มาเป็นนิยภัตของครูสอน และใช้ดำเนินการในส่วนอื่นที่จำเป็น ซึ่งเกี่ยวกับการเรียนการสอน นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากผู้มีศรัทธาทั่วไปในการบริจาคปัจจัยเป็นค่าภัตตาหารแก่นักเรียนอีกด้วย

๕) อาคารสถานที่ อาคารสถานที่ก็มีส่วนสำคัญในการทำให้ผู้เรียนต้องการเรียน เพราะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้มีบรรยากาศการเรียนการสอน อาคารเรียนหรือห้องเรียนที่ดีควรตั้งอยู่ในที่ ๆ มีความเหมาะสม อากาศถ่ายเทดี มีความกว้าง โล่ง มีอุปกรณ์การเรียนพร้อม เช่น มีเก้าอี้เรียนที่มั่งคั่งแข็งแรง ได้มาตรฐาน มีพัดลม เป็นต้น ซึ่งสำนักเรียนใหญ่ ๆ จะมีความพร้อมในเรื่องนี้มากกว่าสำนักเรียนเล็ก ๆ อย่างไรก็ตาม สิ่งเหล่านี้ไม่ได้จำเป็นมากถึงกับขาดไม่ได้เสียทีเดียว แม้สำนักเรียนเล็ก ๆ แต่ถ้ามีบรรยากาศสงบเงียบดี ไม่มีผู้คนพลุกพล่าน ก็ปรากฏว่าจัด

การศึกษาได้ดี เพราะผู้เรียนมีสมาธิในการเรียน

สถานที่เรียน ใช้อาคารเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาซึ่งเป็นอาคารเรียนสามชั้น จึงเพียงพอแก่การใช้เล่าเรียน

๖) **วิธีการจัดการเรียนรู้** เจ้าหน้าที่นักเรียนหรืออาจารย์ใหญ่ควรจัดเวลาในการเรียนให้เหมาะสม ไม่มากหรือน้อยจนเกินไป เพราะหากมากเกินไป นักเรียนก็จะรู้สึกเบื่อและท้อ หากน้อยไป ก็จะทำให้นักเรียนเกียจคร้าน และอาจเรียนไม่จบหลักสูตรทันสอบสนามหลวงได้ แม้การเรียนบาลีจะเป็นวิชาที่มีบรรยากาศการเรียนน้อยมากเมื่อเทียบกับการเรียนวิชาอื่น แต่ก็สามารถสร้างบรรยากาศได้เหมือนกัน หากผู้สอนมีประสบการณ์สูง รู้จักผ่อนคลายบรรยากาศ เช่น เล่าเรื่องที่มีสาระและสนุกสนานสอดแทรกขณะเรียน ซึ่งเรื่องนั้น ๆ อาจเกี่ยวกับบาลีหรือไม่เกี่ยวข้องก็ได้ จะทำให้นักเรียนรู้สึกไม่เครียดกับการเรียนจนเกินไป นอกจากนี้ควรวิเคราะห์ศัพท์และเนื้อหาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างลุ่มลึก

สำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม จัดการศึกษาบาลีตามที่บาลีสนาทมหลวงกำหนดให้ คือมีภาคการศึกษาเดียวเท่านั้น เริ่มเปิดเรียนหลังวันวิสาขบูชาของทุกปี และปิดภาคการเรียนก่อนสอบสนามหลวงประมาณ ๓๐ วัน เพื่ออบรมก่อนสอบ กำหนดให้เรียนในตอนเช้า คือตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐ น. ถึง ๑๑.๐๐ น. เพราะตอนบ่ายนักเรียนจะได้เรียนแผนกสามัญศึกษา

การเรียนประโยค ๑ - ๒ ในเบื้องต้น ครูสอนจะกำหนดให้นักเรียนท่องสูตรบาลี ไวยากรณ์ก่อน เพื่อความเข้าใจในการเรียนไวยากรณ์ เมื่อเริ่มเรียน ครูก็จะอธิบายหลักการใช้ไวยากรณ์ ซึ่งมีเนื้อหาประกอบด้วยนามศัพท์ อาขยาต (กริยาคุณพจน์ที่ประกอบด้วยวิภัติ กาล บท วจนะ บุรุษ ชาติ วาจก ปัจจัย) นามกิตก์ (ศัพท์นามที่สำเร็จมาจากกิตก์) กริยากิตก์ (กริยาในระหว่าง หรือบางปัจจัยก็ใช้เป็นคุณบทได้) สมาส (ศัพท์ที่สำเร็จมาจากการเชื่อมกัน) ตัทธิต (ศัพท์ที่สำเร็จมาจากการใช้ปัจจัยแทน) และอักษรวิธี (ชื่อสระพยัญชนะ และการต่ออักษร) เพื่อให้ นักเรียนได้เข้าใจ และสามารถนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ในการแปลมคธเป็นไทย ในขณะที่เรียนมีการออกปัญหาทดสอบความจำและความเข้าใจด้วย

เมื่อเรียนถึงกริยาอาขยาต ก็จะนำพานักเรียนแปลธรรมบท เพราะนักเรียนสามารถเข้าใจรูปประโยคในภาษาบาลีบ้างแล้ว ครูสอนจะกำหนดให้นักเรียนรูปใดรูปหนึ่งเป็นผู้แปลให้เพื่อน ๆ ฟัง หากแปลผิด ก็จะบอกให้แปลใหม่ หลังจากนั้นก็จะแปลทวนให้ ทำอย่างนี้ตลอด

ระยะเวลาที่แปล ในขณะที่เดียวกันก็กำหนดให้มีการตอบปัญหาวิชาแปลด้วย

ประโยค ป.ธ. ๓ วิชาบาลีไวยากรณ์ และวิชาแปลมคธเป็นไทย ก็สอนในลักษณะเดียวกันนี้ วิชาบุรพภาค จะหัดให้นักเรียนรู้หลักการเขียนหนังสือ เช่น จดหมายราชการ การย่อหน้า การเว้นวรรคตอน เป็นต้น ซึ่งมีเนื้อหาไม่ค่อยยากนักเมื่อเทียบกับวิชาอื่น ๆ ส่วนวิชาสัมพันธไทย ในเบื้องต้น ครูจะสอนหลักการสัมพันธ หลังจากนั้นก็จะพานักเรียนสัมพันธ ซึ่งวิชานี้มีความสัมพันธ์กับวิชาแปลมคธเป็นไทย คือ หากนักเรียนสามารถแปลธรรมบทได้ และเข้าใจหลักสัมพันธ ก็จะสามารถสัมพันธได้ นักเรียนส่วนมากมักกังวลวิชานี้ เพราะสนามหลวงนิยมออกกาถามและแก้อรรด ซึ่งมีเนื้อหาที่ยาก

ป.ธ. ๔ วิชาแปลมคธเป็นไทยก็มีรูปแบบการเรียนการสอนเหมือนกับประโยค ๑ – ๒ และประโยค ป. ธ. ๓ แตกต่างกันเพียงหลักสูตรเท่านั้น ส่วนวิชาแปลไทยเป็นมคธเป็นวิชาใหม่ ยากกว่าวิชาแปลมคธเป็นไทย เพราะนักเรียนต้องเข้าใจบาลีไวยากรณ์ดีพอสมควร จึงจะสามารถแต่งได้ ในเบื้องต้นจะเรียนหลักการแต่งก่อน หลังจากนั้นก็แต่งประโยคง่าย ๆ สั้น ๆ เมื่อสามารถแต่งได้แล้วจึงจะนำแต่งธรรมบท ภาค ๑

๓) การประเมินผล การประเมินผล คือการทดสอบความรู้นักเรียน หลังจากที่ได้เรียนไปแล้ว การประเมินอาจทำได้ทั้งขณะเรียน และหลังเรียนจบหลักสูตรแล้ว ส่วนประกอบของการประเมินที่นิยมกันในปัจจุบัน ได้แก่ จิตพิสัย พุทธิพิสัย และทักษะพิสัย จิตพิสัย เช่น ความสนใจเรียน ความร่วมมือ เป็นต้น พุทธิพิสัย คือความเข้าใจ ทักษะพิสัย เช่น การทำแบบฝึกหัดที่ครูสอนกำหนดให้ นำเสนองานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นต้น ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการประเมินผลการเรียนบาลีได้

การประเมินผลการเรียนบาลีมักจะถูกตำหนิว่ามีความลำห้ล้ง ไม่ทันสมัย และไม่ได้มาตรฐาน ซึ่งเป็นผลมาจากการที่มีผู้สอบได้น้อยกว่าผู้สอบตก และวิธีประเมินก็แตกต่างกับการประเมินของโรงเรียนรัฐและเอกชนทั้งหลาย เช่น ผู้สอนไม่ได้ออกข้อสอบ ผู้ออกข้อสอบไม่ได้สอน, มีการประเมินผลครั้งเดียว ไม่มีคะแนนเก็บให้ เป็นต้น จึงปรากฏว่ามีผู้สอบตกมากทุกปี อย่างไรก็ตาม สนามหลวงแผนกบาลีพิจารณาเห็นสาเหตุนี้ จึงได้มีการปรับปรุงวิธีการประเมินผลใหม่ โดยให้มีการสอบซ่อมภายในปีนั้น ๆ ทำให้ผู้สอบตกได้มีโอกาสดแก้ตัวใหม่ และบางรูปก็สอบผ่านในการสอบรอบที่สองนี้

มีการสอบระหว่างภาคเหมือนกัน เพื่อทดสอบภูมิความรู้และก่อนสอบบาลีสนามหลวงก็จะมีกรอบรมบาลีก่อนสอบ ประมาณ ๑๕ วัน เน้นการเขียนปัญหา และเฉลยปัญหาตามประโยคเก็ง ซึ่งการเขียนจะทำให้นักเรียนจำได้ดี หากสนามหลวงออกตรงกับที่เคยเขียนปัญหา นักเรียนก็สามารถทำได้ง่ายขึ้น มีโอกาสสอบผ่านได้สูง

การประเมินปลายภาคของการเรียนบาลีคือการได้สอบบาลีสนามหลวง ซึ่งเป็นไปตามกฎระเบียบของบาลีสนามหลวง กล่าวคือ ตั้งแต่ประโยค ๑ – ๒ ถึงประโยค ป.ธ.๔ สอบพร้อมกันในวันแรม ๑๐ – ๑๒ ค่ำ เดือน ๓ ซึ่งสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิรามก็เป็นหนึ่งในสถานที่สอบของนักเรียนคณะจังหวัดร้อยเอ็ด

เวลาสอบคือ ๑๓.๐๐ – ๑๓.๐๐ น. เมื่อการสอบเสร็จสิ้นแล้วแม่กองบาลีสนามหลวง ก็จะนำข้อไปตรวจพร้อมกันทุกประโยค ในวันแรม ๒ – ๖ ค่ำ เดือน ๔ และประกาศผลสอบวันแรม ๖ ค่ำ เดือน ๔, มีการสอบครั้งที่ ๒ ในวันแรม ๑๐ – ๑๒ ค่ำ เดือน ๕ ตรวจข้อสอบวันขึ้น ๑๐ – ๑๑ ค่ำ เดือน ๖ และประกาศผลการสอบซ่อมวันขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๖

เกณฑ์การให้คะแนน เพื่อประเมินว่ารูปใดสอบผ่านหรือสอบไม่ผ่านนั้น ดังนี้คือ

วิชาบาลีไวยากรณ์ ให้คะแนนข้อละ ๑๐

ผิด ๑ ถึง ๑๕ ให้ ๓ ให้

ผิด ๑๖ ถึง ๒๐ ให้ ๒ ให้

ผิด ๒๑ ถึง ๒๕ ให้ ๑ ให้

ผิดเกิน ๒๕ ลงศูนย์ คือตก, ตอบสับข้อ แม้ข้อเดียวหรือทั้งหมด ให้หัก ๒ คะแนน

วิชาแปลมคธเป็นไทย แปลไทยเป็นมคธ และสัมพันธ มีเกณฑ์การให้คะแนนดังนี้

๑. แปลผิดศัพท์ หรือเรียกชื่อสัมพันธผิดในวิภัติเดียวกัน เช่น สัตตมิวิภัติ มิชื่อเรียกอาหาร หลายอย่าง ศัพท์ที่สัมพันธที่ถูกเป็น อุปสเลสิกอาหาร แต่เรียกผิดเป็น วิสยาหาร ดังนี้ ชื่อว่าผิดศัพท์

๒. แปลเสียสัมพันธ หรือเรียกชื่อสัมพันธผิดต่างวิภัติ เช่น เรียก อาหาร เป็นสัมพันธะ หรือสัมพันธเข้าผิดที่ในประโยคเดียวกัน ชื่อว่าผิดสัมพันธ

๓. แปลสับประโยค หรือสัมพันธสับประโยค เช่น เอาประโยคเลขนอกกับเลขในปนกันก็ดี ใช้ประธานกับกริยาผิดบุรุษกันก็ดี แปลหรือสัมพันธผิดจนไม่เป็นรูปก็ดี เหล่านี้ชื่อว่าผิดประโยค

การเก็บคะแนน	ผิด ๑ ศัพท์	เก็บ ๑ คะแนน
	ผิดสัมผัส ๑ แห่ง	เก็บ ๒ คะแนน
	ผิดประโยค ๑ ประโยค	เก็บ ๖ คะแนน
การปรับ	นับคะแนนที่เก็บแล้วนั้น ๆ มารวมกันเข้า	

ผิด ๑ ถึง ๖ ให้ ๓ ให้

ผิด ๗ ถึง ๑๒ ให้ ๒ ให้

ผิด ๑๓ ถึง ๑๘ ให้ ๑ ให้

ผิดเกิน ๑๘ ลง ๐ ทั้งหมด

ที่ว่าแปลหรือสัมผัสผิดจนไม่เป็นรูปนั้น ท่านมีเกณฑ์ ดังนี้

ถ้าประโยคยาวกว่า ๓ บรรทัด นับเป็นผิดเกิน ๑๘

ถ้าประโยคยาวไม่เกิน ๓ บรรทัด นับเป็นผิด ๑๘

ถ้าประโยคยาวไม่เกิน ๒ บรรทัด นับเป็นผิด ๑๒

ถ้าประโยคยาวไม่เกิน ๑ บรรทัด นับเป็นผิด ๖

แต่สำหรับประโยค ป.ร. ๖ ขึ้นไป แม้จะผิดไม่ถึงเกณฑ์ ก็สามารถปรับตกได้ เพราะถือว่ามีความรู้ไม่สมบูรณ์

เกณฑ์การตรวจวิชาบูรพาคณัน ดังนี้

การปรับและการเก็บคะแนน วางรูปจดหมายราชการผิดหมด เป็นตก

ผิดย่อหน้า ๑ แห่ง เก็บ ๒ คะแนน

ผิดวรรคตอนถึงเสียรูปหรือเสียความ ๑ แห่ง เก็บ ๑ คะแนน

ผิดอักษร ๑ ตัว เก็บ ๑ คะแนน

เมื่อรวมกันเข้า ได้เกิน ๑๒ เป็นตก^๔

โดยสรุป นักเรียนต้องได้คะแนนวิชาละ ๒ ให้ขึ้นไป (เสียคะแนนไม่เกินวิชาละ ๑๒

ยกเว้นวิชาไวยากรณ์ที่เสียได้ไม่เกิน ๒๐) จึงจะถือว่าสอบผ่าน

ส่วนเกณฑ์ในการสอบซ่อมนั้นคือ นักเรียนจะต้องสอบผ่านวิชาใดวิชาหนึ่งที่บาลี

^๔ คูรายละเอียดยกใน สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง และกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, การประชุมสัมมนา ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ประจำปี ๒๕๕๓, (อัคราณา).

สนามหลวงกำหนดให้ จึงมีสิทธิ์สอบซ่อม เช่น ประโยค ๑ – ๒ ต้องสอบผ่านวิชาบาลีไวยากรณ์, ประโยคป.ธ. ๓ ต้องสอบผ่านวิชาบูรพภาคได้ เป็นต้น

ส่วนเกณฑ์การวัดผลและประเมินผลของโรงเรียนพระปริยัติธรรมนั้นดังนี้คือ คะแนนเก็บกับคะแนนสอบปลายภาค แล้วแต่อาจารย์ผู้สอนจะกำหนด แต่เดิมนิยามตัดคะแนน ๕๐/๖๐ (๕๐% / ๑๐๐%) แต่ปัจจุบันนิยามตัดคะแนน ๒๐/๘๐ (๒๐% / ๑๐๐%) ก็ให้คะแนนเก็บ ๒๐ สอบปลายภาค ๘๐

ส่วนการตัดเกรดนั้นดังนี้คือ

๕๐ – ๕๔	ได้เกรด	๑
๕๕ – ๕๙	ได้เกรด	๑.๕
๖๐ – ๖๔	ได้เกรด	๒
๖๕ – ๖๙	ได้เกรด	๒.๕
๗๐ – ๗๔	ได้เกรด	๓
๗๕ – ๗๙	ได้เกรด	๓.๕
๘๐ – ๑๐๐	ได้เกรด	๔

หากสอบได้คะแนนต่ำกว่า ๕๐ คือสอบได้ต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ ถือว่าไม่ผ่านเกณฑ์การประเมิน

เมื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์การวัดผลและประเมินผลของบาลีสสนามหลวงแล้ว ถือว่านักเรียนมีโอกาสสอบผ่านมากกว่า ไม่ค่อยมีผู้สอบตก เพราะหากทำคะแนนสอบปลายภาคได้ตั้งแต่ร้อยละ ๓๐ ขึ้นไป ก็สอบผ่านแล้ว ส่วนเกณฑ์ของบาลีสสนามหลวงนั้นไม่อาจคิดเป็นร้อยละได้ เพราะไม่มีคะแนนเต็ม นับเฉพาะคะแนนเสียเท่านั้น (สมมติว่าบาลีสสนามหลวงตั้งกำหนดคะแนนเต็มของวิชาแปลมคธเป็นไทยไว้ ๑๐๐ คะแนน หากนักเรียนทำข้อสอบเสียคะแนน ๑๓ คะแนน ก็คิดเป็นร้อยละ ๑๓ ซึ่งถือว่าสอบตก เมื่อเทียบกับเกณฑ์ ต่ำกว่าร้อยละ ๕๐ ของฝ่ายสามัญศึกษาแล้ว ถือว่าตั้งเกณฑ์การสอบผ่านไว้สูงต่ำกว่ากันมาก ซึ่งไม่มีสถาบันการศึกษาใดตั้งเกณฑ์แบบบาลีสสนามหลวงนี้) ดังนั้น เกณฑ์การวัดผลและประเมินผลของบาลีสสนามหลวงจึงไม่มี

มาตรฐานเหมือนกับเกณฑ์ของฝ่ายสามัญศึกษา^๕

๘) **ผลกระทบ** ผลกระทบนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ปัญหาการจัดการศึกษาเป็นปัจจัยที่ทำให้การจัดการศึกษาล้มเหลว หรือไม่มีความก้าวหน้า แต่ละสำนักเรียนอาจมีผลกระทบที่แตกต่างกัน เช่น เกิดจากการบริหารจัดการ งบประมาณสนับสนุน เป็นต้น เป็นสิ่งที่ต้องรีบแก้ไขให้เร็วที่สุด ผลกระทบแบ่งออกเป็น ๒ ด้าน ดังนี้

๑. **ด้านการบริหารจัดการ** ซึ่งการศึกษาบาลีแต่ละสำนักขึ้นอยู่กับเจ้าอาวาสในฐานะเจ้าสำนักศาสนศึกษาว่าเป็นผู้ที่มีวิสัยทัศน์เห็นคุณค่าของการเรียนบาลีน้อยเพียงใดทุ้มเทเสียดละปัจจัย ๔ แก่ครูผู้สอนนักเรียนอย่างแท้จริงหรือไม่เพราะบางสำนักเจ้าอาวาสจะจัดการศึกษาบาลีมุ่งหมายเพียงเพื่อได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เมื่อได้รับสมณศักดิ์แล้วก็ไม่สานต่อก็มี แต่มีบางเจ้าสำนักที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ภิกษุสามเณรได้ศึกษาเรียนรู้บาลีนำความรู้ไปอ่านในพระไตรปิฎก และเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ยืนยาวสืบต่อไป

ในการจัดการเรียนการสอนบาลีนอกจากการบริหารจัดการที่ดีแล้วครูสอนจะต้องมีความรู้ความสามารถมีจิตวิทยา วิธีการสอนที่ดี การวัดผลและประเมินผล เป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ แม่กองบาลีสนามหลวงควรมีการวิจัยการวัดผลที่เหมาะสมแล้วนำมาปรับปรุง

๒. **ด้านนักเรียน** ปัจจุบันมีเด็กและเยาวชนเข้ามาบวชเรียนจำนวนน้อยลงทุกปี ตั้งแต่รัฐบาลขยายการศึกษาภาคบังคับถึงระดับมัธยมศึกษา ถ้าคณะสงฆ์ไม่จัดโรงเรียนพระปริยัติ โดยจัดเฉพาะนักธรรมบาลี คงจะมีผู้บวชเรียนมากกว่านี้อีกหลายเท่า

เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว จึงควรเน้นคุณภาพ ทั้งแผนกธรรม – บาลี และสามัญศึกษา รัฐบาลไม่ควรกำหนดค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษา ธรรม – บาลี หรือสามัญศึกษาเป็นรายหัว แต่ควรกำหนดเป็นนโยบายว่าจัดงบประมาณให้เพียงพอเพราะเป็นการศึกษาเพื่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาถ้าสามารถสร้างคุณภาพเป็นจุดขายเด็กก็อยากเข้ามาเรียน โดยอาศัยสื่อประชาสัมพันธ์

สำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิรามมีผลกระทบเกิดขึ้นจาก ๒ สาเหตุสำคัญ คือ (๑) ผลกระทบในส่วนของการได้เด็กมาบวชเรียนคือ เด็กต้องเรียนในโรงเรียนรัฐตามภาคบังคับ แม้

^๕ สัมภาษณ์ พระมหาสาธิต ปิยธัมโม, รองผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดบูรพาภิราม, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

เด็กประสงค์จะบวช แต่ครูไม่ยอมให้เข้ามาบวชเรียนก็มี หรือผู้ปกครองไม่กล้าให้เด็กบวชก็มี (๒) ผลกระทบในส่วนของการเรียนการสอนคือ สามเณรเกียจคร้านการท่องสูตร เมื่อไม่ได้สูตรก็เรียนไม่รู้เรื่อง ไม่สามารถแปลธรรมบทได้ จึงทำให้ไม่ค่อยมีผู้อยากเรียน หรือเรียนด้วยความจำใจ เพราะถูกบังคับ

๕) ผลผลิต ผลผลิต คือประสิทธิผลหรือผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษาก็คือ มีผู้สอบได้ หรือเรียนจบไปแล้วก็บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม หรือประสบความสำเร็จในการดำรงชีวิต ได้รับการยกย่องจากสังคม

มีผู้สอบได้ทุกปี ผู้ที่สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค หากต้องการจะเรียนต่อในประโยคที่สูงขึ้นไป ก็ย้ายไปเรียนต่อในสำนักเรียนอื่นได้หรือจะเรียนด้วยตนเองที่สำนักเดิมก็ได้ ซึ่งสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิรามมีศิษย์ที่สอบได้เปรียญเอกหลายรูป ศิษย์เก่าผู้ที่ยังดำรงสมณเพศอยู่ ที่ได้เป็นเจ้าคณะผู้ปกครองสงฆ์ก็มีหลายรูป หรือผู้ที่ลาสิกขาไปแล้ว ได้ทำงานเป็นข้าราชการ มีฐานะมั่นคงในทางสังคม ก็มีอยู่หลายท่าน

สำหรับสถิตินักเรียนผู้สอบผ่านประโยคบาลีสนามหลวง ๓ ปี ย้อนหลัง ของสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิรามนั้น ดังนี้

ปีการศึกษา	จำนวนนักเรียนแผนกบาลี					จำนวนครู	หมายเหตุ
	ชั้น	ส่งสอบ	สอบได้	สอบตก	คิดเป็น%		
๒๕๕๑	ป.๑-๒	๖๕	๘	๖๑	๑๑.๕๔	๒	
	ป.ร.๓	๔๔	๕	๓๙	๑๑.๓๖	๒	
	ป.ร.๔	๑๐	๑	๙	๑๐.๐๐	๒	
	ป.ร.๕	๑๑		๑๑	๐.๐๐	๑	
	ป.ร.๖						
	ป.ร.๗	๒		๒	๐.๐๐		
	ป.ร.๘	๑		๑	๐.๐๐		
	ป.ร.๙						
	รวม	๑๓๗	๑๔	๑๒๓	๑๐.๒๒	๗	

ปีการศึกษา	จำนวนนักเรียนแผนกบาลี					จำนวนครู	หมายเหตุ
	ชั้น	ส่งสอบ	สอบได้	สอบตก	คิดเป็น%		
๒๕๕๒	ป.๑-๒	๑๐๐	๒	๙๘	๒.๐๐	๒	
	ป.ร.๓	๓๘		๓๘	๐.๐๐	๒	
	ป.ร.๔	๑๐	๑	๙	๑๐.๐๐	๒	
	ป.ร.๕	๑๑		๑๑	๐.๐๐	๑	
	ป.ร.๖						
	ป.ร.๗	๑		๑	๐.๐๐		
	ป.ร.๘						
	ป.ร.๙						
	รวม	๑๖๐	๓	๑๕๗	๑.๘๘	๗	

ปีการศึกษา	จำนวนนักเรียนแผนกบาลี					จำนวนครู	หมายเหตุ
	ชั้น	ส่งสอบ	สอบได้	สอบตก	คิดเป็น%		
๒๕๕๓	ป.๑-๒	๑๓๘	๔	๑๓๔	๒.๙๐	๒	
	ป.ร.๓	๔๓	๐	๔๓	๐.๐๐	๒	
	ป.ร.๔	๙	๐	๙	๐.๐๐	๒	
	ป.ร.๕	๑๒	๐	๑๒	๐.๐๐	๑	
	ป.ร.๖						
	ป.ร.๗	๓	๐	๓	๐.๐๐		
	ป.ร.๘	๑	๐	๑	๐.๐๐		
	ป.ร.๙						
	รวม	๒๐๖	๔	๒๐๒	๑.๙๔	๗	

ข้อมูล ณ วันที่ ๒๒ ธันวาคม ๒๕๕๔, ผู้ให้ข้อมูล : ฝ่ายธุรการ โรงเรียนพระปริยัติ
ธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดบูรพาภิราม

๓.๒.๓ วิธีการส่งเสริมการศึกษาของเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม

๑) **สวัสดิการครูและนักเรียน** การได้รับสวัสดิการทำให้ครูและนักเรียนมีกำลังใจในการเรียนการสอน เพราะทำให้ได้รับความสะดวกสบาย ไม่ต้องกังวลในการดำรงชีพ นักเรียนที่มีชื่อเสียงมักจะเป็นนักเรียนที่มีสวัสดิการดี เพราะทำให้มีผู้สนใจไปเรียนมาก และตั้งใจเรียนตามกฎเกณฑ์หรือเงื่อนไขของสำนักเรียนนั้น ๆ กล่าวได้ว่าสวัสดิการเป็นแรงจูงใจให้ครูและนักเรียนทำหน้าที่ของตนให้ดี

ครูสอนบาลีได้นิตยภัตเป็นรายปี ๆ ละ ๑๘,๐๐๐ บาท ส่วนนักเรียน มีค่ารักษาพยาบาลสำหรับผู้อาพาธ หรือพาไปทัศนศึกษาในบางโอกาส เวลาไปรับประกาศนียบัตร ทางวัดจะเป็นเจ้าภาพค่ารถและค่าอาหารให้ นอกจากนี้ยังมีโคมอุปถัมภ์นักเรียนด้วย

๒) **โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนกับการสร้างศาสนทายาท** ทางโรงเรียนพระปริยัติธรรมจะเป็นเจ้าภาพหาทุนใช้ในการดำเนินการ พร้อมทั้งจัดส่งวิทยากรไปช่วยอบรมด้วย โดยผู้บวชจะไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อสิ้นโครงการแล้ว ก็จะมีผู้ขอบวชเรียนต่อ เฉพาะปีการศึกษา ๒๕๕๓ มอบให้โครงการละ ๒๐,๐๐๐ บาท ได้นักเรียนจากโครงการ ๆ ๒๕ รูป นอกจากนี้ยังมอบให้แก่ผู้ที่นำสามเณรมาเรียนต่อ รูปละ ๑,๐๐๐ บาท

๓) **ทุนการศึกษา** ทุนการศึกษาก็มีส่วนสำคัญในการทำให้นักเรียนตั้งใจเรียน เมื่อตั้งใจเรียน ก็ทำให้สอบได้ ซึ่งผู้สอบได้เท่านั้นที่จะได้รับทุน หรือบางสำนักอาจจัดทุนการศึกษาให้แก่ผู้ที่เรียนดีและตั้งใจเรียนก็ได้

นักเรียนรูปที่สอบได้จะได้ทุนการศึกษา ปีการศึกษา ๒๕๕๓ ผู้สอบประโยค ๑ – ๒ ได้ ได้รับทุนการศึกษารูปละ ๒,๐๐๐ บาท ผู้สอบประโยค ๓ ได้ ได้รับทุนการศึกษารูปละ ๓,๐๐๐ บาท ผู้สอบประโยค ๔ ได้ ได้รับทุนการศึกษารูปละ ๔,๐๐๐ บาท นอกจากจะได้ทุนการศึกษาแล้ว ผู้สอบได้ทุกประโยคชั้นยังได้รับการมอบไตรจีวร และหลักสูตรบาลีสำหรับประโยคที่ตนกำลังจะเรียนในปีการศึกษาต่อไปด้วย

ในปีการศึกษานี้ ทางสำนักศาสนศึกษาดังเป้าหมายไว้ว่า ผู้สอบได้ประโยค ๑ – ๒ จะได้ทุนการศึกษารูปละ ๕,๐๐๐ บาท ป.ธ. ๓ รูปละ ๑๐,๐๐๐ บาท แต่มีเงื่อนไขคือ ต้องเป็นผู้มาเรียนอย่างสม่ำเสมอ หากขาดเรียน จะหักวันละ ๑๐๐ บาท

๔) อุปถัมภ์ปัจจัย ๔ แก่พระภิกษุสามเณร ผู้ศึกษาภาษาบาลี เป็นการอำนวยความสะดวกให้กับผู้เรียนเช่นเดียวกันกับสวัสดิการ แต่ที่แตกต่างก็คือ ปัจจัย ๔ เป็นสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีพจริง ๆ ไม่ได้เกี่ยวกับเงิน หรือสิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม ได้มอบปัจจัย ๔ แก่นักเรียนบาลี เช่น ไตรจีวร มีเสนาสนะอยู่อย่างเพียงพอ มียารักษาโรคและค่ารักษาพยาบาลให้ และมีภัตตาหารให้อย่างเพียงพอ ดังนั้น นักเรียนจึงมีปัจจัย ๔ ที่เพียงพอ สำหรับรูปที่ขยัน ภิกษุมีความเอ็นดู ก็จะช่วยเหลือปัจจัยในด้านอื่น ๆ ด้วย

ปัจจัย ๔ ได้มาจากเงินอุดหนุนการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ การบริจาคของผู้มีจิตศรัทธาทั่วไป เช่น ปัจจัยที่ได้จากบูชาดอกไม้ ธูป เทียน เพื่อบำรุงวัด ของผู้มาทำบุญกับองค์พระเจ้าใหญ่ (หลวงพ่อดิ) และการบริจาคให้ของ ฌาปนสถาน วัดบูรพาภิราม พระอารามหลวง เป็นต้น ดังนั้น วิธีการได้ปัจจัย ๔ จึงมีความหลากหลายกว่าสถานศึกษาทั่วไป เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวนี้ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธโร ป.ธ. ๘) อดีตเจ้าอาวาสวัดสามพระยา อดีตแม่กองบาลีสนามหลวง กล่าวไว้น่าสนใจว่า

ตราบใดก็ตามที่พระภิกษุสามเณรยังเล่าเรียนศึกษาในวิชากร ซึ่งเป็นวิชาที่ลูกของชาวบ้านยังไม่มีโอกาสได้เรียน ตราบนั้น ชาวบ้านยังคงให้ความอุปถัมภ์ด้วยข้าวปลาอาหารอยู่ แต่เมื่อใดก็ตาม ที่พระภิกษุสามเณรเล่าเรียนในวิชาที่ลูกชาวบ้านเขาศึกษาเล่าเรียน เมื่อนั้น ชาวบ้านคงจะไม่นำข้าวปลาอาหารมาถวายให้ขบฉัน^๖

๓.๒.๔ แนวโน้มการพัฒนาการเรียนการสอนภาษาบาลีในอนาคต การจัดการศึกษาต้องมีการพัฒนา จึงจะทำให้งานประสบความสำเร็จสูงสุดได้ นอกจากจะพัฒนาการศึกษาตามนโยบายของบาลีสนามหลวงแล้ว สำนักเรียนต่าง ๆ ก็สามารถวางแผนพัฒนาการจัดการศึกษาบาลีของตนได้ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ และเพื่อความเจริญก้าวหน้าของสำนักเรียนตน สำนักเรียนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการศึกษาบาลีมักจะมีเจ้าสำนักเรียนหรือ

^๖ สำนักเรียนวัดปากน้ำ, ประวัติความเป็นมาของสำนักเรียนวัดปากน้ำ, (กรุงเทพมหานคร : หจก. สดาร์ กรุ๊ป (1994), ๒๕๔๕), หน้า ๒๕๐.

อาจารย์ใหญ่ที่มีอุดมการณ์สูง มีความพร้อมเรื่องปัจจัย ๔ มีครูสอนที่มีความรู้ความสามารถ มีความเสียสละสูง มีใจรักบาติจริง และมีผู้เรียนมาก สิ่งเหล่านี้จะเป็นปัจจัยให้ชวนช่วยพัฒนางาน และก็สามารถทำได้จริง เพราะมีความพร้อมในทุก ๆ ด้าน

สำนักศาสนศึกษา วัดบูรพาภิราม มองเห็นความสำคัญและความจำเป็นในการศึกษาเล่าเรียนบาลีสนามหลวง ดังนั้น จึงได้ส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนบาลีมาโดยตลอด คือมีการประชาสัมพันธ์หานักเรียน การจัดการเรียนการสอน จัดสวัสดิการให้ และอุปถัมภ์ปัจจัย ๔ แต่เนื่องจากการเรียนการสอนบาลีมีโครงสร้างที่ง่าย ไม่ซับซ้อนเหมือนกับพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ดังนั้น จึงไม่มีแผนงานที่ชัดเจน ที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้คือ ในปีการศึกษานี้จะเพิ่มทุนการศึกษาให้แก่ผู้ที่สอบได้ดังที่กล่าวมาแล้ว เพื่อเป็นกำลังใจแก่ผู้เรียน^๓

๓.๒.๕ แนวโน้มการจัดการศาสนศึกษาในทัศนะของพระนักวิชาการ

พระไพศาล วิสาโล ได้กล่าวถึงการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทยว่า ความล้มเหลวของการศึกษาสงฆ์ในปัจจุบันมีสาเหตุสำคัญได้แก่ การยึดติดอยู่กับของเดิม ไม่ยอมให้มีการปรับปรุงใด ๆ ไม่ว่าหลักสูตรแบบเรียน วิธีการสอน และการจัดการศึกษา เพื่อให้มีคุณค่าและความหมายต่อสังคมและชีวิตของผู้คนในปัจจุบัน...

การศึกษาด้านปริยัติธรรมทุกวันนี้ คณะสงฆ์ถือว่าไม่มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาหรือจัดให้มีการเล่าเรียน หากให้เป็นเรื่องของแต่ละวัดหรือท้องถิ่นจะดำเนินการกันเอง คณะสงฆ์จะรับผิดชอบเฉพาะการจัดสอบเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้การศึกษาด้านปริยัติธรรมจึงแทบจะถูกปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรมเพราะเมื่อออกมาถึงเจ้าอาวาส ส่วนใหญ่ก็หาได้ใส่ใจไม่ เนื่องจากไม่ถือว่าเป็นงานหลัก ยิ่งเกณฑ์การเลื่อนสมณศักดิ์ ไปให้น้ำหนักกับความสามารถในด้านการปกครองและการก่อสร้างยิ่งกว่าด้านการศึกษา เจ้าอาวาสก็ยิ่งไม่มีแรงจูงใจในการจัดการศึกษาด้านปริยัติธรรม จึงไม่น่าแปลกที่พบว่ารายชื่อของวัดที่ใช้ในด้านการศึกษานั้นมีน้อย

^๓ สัมภาษณ์ พระมหาสาธิต ปิยธมฺโม, รองผู้อำนวยการ โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดบูรพาภิราม, ๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๔.

^๔ พระไพศาล วิสาโล, พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกวิกฤติ, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๒), หน้า ๓๓๕.

มาก ตรงข้ามกับรายจ่ายด้านก่อสร้างอาทิวัดในกรุงเทพมหานครใช้จ่ายเพื่อการศึกษาเฉลี่ยเพียงร้อยละ ๗ ขณะที่รายจ่ายด้านการก่อสร้างสูงถึงร้อยละ ๔๒^๕

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ได้กล่าวถึงการช่วยเหลือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของรัฐไว้ว่า ที่ผ่านมาการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์เป็นไปแบบตามมีตามเกิด งบประมาณไม่เพียงพอ ต้องช่วยเหลือตัวเองมาก ผลจึงออกมาไม่ได้มากเท่าที่ควร แต่คิดว่าเมื่อมีการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ซึ่งกำหนดไว้ว่ารัฐต้องสนับสนุน งบประมาณ การจัดการศาสนศึกษาคงได้รับงบประมาณเต็มเม็ดเต็มหน่วย พระสงฆ์ที่ทำงานจัดการศึกษาและรักการศึกษาท่านก็หวังแลรอคอยตรงจุดนี้อยู่^๖

สรุปได้ว่า การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ยังมีรูปแบบที่ไม่ทันสมัย เช่น หลักสูตรยากจนเกินไปและเน้นการท่องจำมาก การประเมินผลแบบสอบผ่านไม่ผ่าน ทำให้เสียเวลาและนักเรียนเกิดความท้อใจ เป็นต้น และเจ้าสำนักเรียนก็ไม่มีแรงจูงใจในการจัดการศึกษา เพราะคณะสงฆ์ยังไม่ให้ความสำคัญต่องานศาสนศึกษาเท่าที่ควร เช่น งบประมาณสนับสนุนน้อยเกินไป เป็นต้น

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๕.

^๖ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗.

บทที่ ๔

ผลทัศนคติของเจ้าสำนักศาสนศึกษา ครูสอนบาลี และสามเณร ผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ที่มีต่อการศึกษบาลี

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลทัศนคติของสามเณรผู้เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีต่อการศึกษบาลี แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ ผลทัศนคติต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ตอนที่ ๓ ผลความคิดเห็นและเสนอแนะต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

แบบสอบถามทั้งหมด ๓๖ ฉบับ มีผู้ตอบทั้งหมด ๓๖ ฉบับ คิดเป็นร้อยละ ๑๐๐ มีผลการวิเคราะห์ข้อมูลในแต่ละด้าน ดังนี้

๔.๑ ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ ๑ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามอายุ

อายุ	จำนวน	ร้อยละ
๑๐ – ๑๕ ปี	๑๔	๓๘.๕
๑๖ – ๒๐ ปี	๑๖	๔๔.๔
เกิน ๒๐ ปีขึ้นไป	๖	๑๖.๗

จากตารางที่ ๑ พบว่า อายุของผู้ตอบแบบสอบถาม มากที่สุด ได้แก่ อายุ ๑๖ – ๒๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๔ รองลงมา ได้แก่ อายุ ๑๐ – ๑๕ ปี คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๕ น้อยที่สุด ได้แก่ อายุ เกิน ๒๐ ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๗

ตารางที่ ๒ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกวุฒิทางการศึกษาทางธรรม

วุฒิการศึกษาทางธรรม	จำนวน	ร้อยละ
นักธรรมตรี	๕	๒๕
นักธรรมโท	๘	๒๒.๒
นักธรรมเอก	๑๕	๕๒.๘
ประโยค ๑-๒	๒๓	๖๓.๕
ป.ธ. ๓	๖	๑๖.๗
ป.ธ. ๔ (อื่น ๆ)	๔	๑๑.๑
ป.ธ. ๖ (อื่น ๆ)	๒	๕.๖

จากตารางที่ ๒ พบว่า วุฒิการศึกษาทางธรรมของผู้ตอบแบบสอบถาม มากที่สุด ได้แก่ ประโยค ๑ - ๒ คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๕ รองลงมา ได้แก่ นักธรรมเอก คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๘ นักธรรมตรี คิดเป็นร้อยละ ๒๕ นักธรรมโท คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๒ ป.ธ. ๓ คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๗ ป.ธ. ๔ คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๑ น้อยที่สุด ได้แก่ ป.ธ. ๖ คิดเป็นร้อยละ ๕.๖

ตารางที่ ๓ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามวุฒิการศึกษาทางโลก

วุฒิการศึกษาทางโลก	จำนวน	ร้อยละ
ป.๖	๑	๒.๘
มัธยมศึกษาตอนต้น	๓๐	๘๓.๓
ปริญญาตรี	๑	๒.๘
ปริญญาโท	๓	๘.๓
ปริญญาเอก	๑	๒.๘

จากตารางที่ ๓ พบว่า วุฒิการศึกษาทางโลกของผู้ตอบแบบสอบถามมากที่สุด ได้แก่ มัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ ๘๓.๓ ปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ ๘.๓ ป.๖ คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ ปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ ปริญญาเอก คิดเป็นร้อยละ ๒.๘

๔.๒ ผลทัศนคติที่มีต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี จำแนกตามรายด้าน

ตารางที่ ๔ ทัศนคติต่อการจัดการศึกษาด้านหลักสูตร

ที่	คำถาม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑	หลักสูตรมีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอน	๑๕ (๔๑.๓)	๑๒ (๓๓.๓)	๘ (๒๒.๒)	๑ (๒.๘)	๐
๒	หลักสูตรในปัจจุบันมีความเหมาะสมดีทั้งเนื้อหาและระยะเวลาที่เรียน	๕ (๒๕)	๑๔ (๓๘.๕)	๑๓ (๓๖.๑)	๐	๐
๓	หลักสูตรควรได้รับการปรับปรุง	๕ (๒๕)	๑๐ (๒๗.๘)	๑๓ (๓๖.๑)	๔ (๑๑.๑)	๐
๔	สามารถนำองค์ความรู้จากหลักสูตรไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต	๑๔ (๓๘.๕)	๕ (๒๕)	๑๐ (๒๗.๘)	๒ (๕.๖)	๑ (๒.๘)

จากตารางที่ ๔ พบว่า ทัศนคติต่อการจัดการศึกษาด้านหลักสูตรนั้น ดังนี้

หลักสูตรมีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอน แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๓ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๒ ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ โดยลำดับ

หลักสูตรในปัจจุบันมีความเหมาะสมดีทั้งเนื้อหาและระยะเวลาที่เรียน แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๕ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๕ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๑ โดยลำดับ

หลักสูตรควรได้รับการปรับปรุง แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๕ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๘ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๑ ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๑ โดยลำดับ

สามารถนำองค์ความรู้จากหลักสูตรไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๕ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๕ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๘ ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๕.๖ ระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ โดยลำดับ

ตารางที่ ๕ ทักษะที่มีต่อการจัดการศึกษาด้านครูสอน

ที่	คำถาม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑	ครูสอนมีความกระตือรือร้นในการสอน	๑๒ (๓๓.๓)	๑๔ (๓๘.๕)	๘ (๒๒.๒)	๒ (๕.๖)	๐
๒	ตรงต่อเวลาสอน	๕ (๑๓.๕)	๑๘ (๕๐.๐)	๑๒ (๓๓.๓)	๑ (๒.๘)	๐
๓	สามารถอธิบายพร้อมยกตัวอย่างให้ผู้เรียนเข้าใจง่าย	๑๐ (๒๓.๘)	๑๖ (๔๔.๔)	๕ (๑๓.๕)	๑ (๒.๘)	๐
๔	มีการนำเข้าสู่บทเรียนที่เหมาะสม	๓ (๗.๕)	๑๖ (๔๔.๔)	๕ (๑๓.๕)	๓ (๘.๓)	๑ (๒.๘)
๕	เปิดโอกาสให้ถามข้อสงสัย	๕ (๑๓.๕)	๑๓ (๓๖.๑)	๑๔ (๓๘.๕)	๐	๐
๖	ควรมีโครงการพัฒนาครูสอนบาลี	๑๖ (๔๔.๔)	๑๕ (๔๑.๓)	๔ (๑๑.๑)	๑ (๒.๘)	๐

จากตารางที่ ๕ พบว่า ทักษะต่อการจัดการศึกษาด้านครูสอนนั้น ดังนี้

ครูสอนมีความกระตือรือร้นในการสอน แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๕ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๒ ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๕.๖ โดยลำดับ

ตรงต่อเวลาสอน แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑๓.๕ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ โดยลำดับ

สามารถอธิบายพร้อมยกตัวอย่างให้ผู้เรียนเข้าใจง่าย แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๘ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๔ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๐ ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ โดยลำดับ

มีการนำเข้าสู่บทเรียนที่เหมาะสม แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๔ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๔ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๐ ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๘.๓ ระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ โดยลำดับ

เปิดโอกาสให้ถามข้อสงสัย แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๐ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๑ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๕ โดยลำดับ

ควรมีโครงการพัฒนาครูสอนบาลี แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๔ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๓ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๑ ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ โดยลำดับ

ตารางที่ ๖ ทักษะที่มีต่อการจัดการศึกษาด้านการจัดการเรียนรู้

ที่	คำถาม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑	ความเหมาะสมของอาคารสถานที่ การจัดการเรียนรู้	๕ (๒๕.๐)	๑๘ (๕๐.๐)	๕ (๒๕.๐)	๐	๐
๒	การเรียนรู้แต่ละหัวข้อมีการแจ้ง จุดประสงค์การเรียนรู้ทุกครั้ง	๑๑ (๓๐.๖)	๑๒ (๓๓.๓)	๘ (๒๒.๒)	๒ (๕.๖)	๓ (๘.๓)

จากตารางที่ ๖ พบว่า ทักษะการจัดการศึกษาด้านการจัดการเรียนรู้ ดังนี้

ความเหมาะสมของอาคารสถานที่การจัดการเรียนรู้ แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๐ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๐ โดยลำดับ

การเรียนแต่ละหัวข้อมีการแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ทุกครั้ง แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๖ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๒ ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๕.๖ ระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘.๓ โดยลำดับ

ตารางที่ ๗ ทักษะที่มีต่อการจัดการศึกษาด้านกิจกรรมการเรียนรู้

ที่	คำถาม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑	ควรจัดการเรียนโดยแบ่งเป็น ๒ ภาคการศึกษา	๘ (๒๒.๒)	๑๕ (๔๑.๓)	๑๒ (๓๓.๓)	๑ (๒.๘)	๐
๒	นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม	๘ (๒๒.๒)	๑๖ (๔๔.๔)	๘ (๒๒.๒)	๓ (๘.๓)	๑ (๒.๘)
๓	กิจกรรมน่าสนใจและเป็นในการประโยชน์ในการพัฒนาการเรียน	๑๑ (๓๐.๖)	๑๐ (๒๗.๘)	๑๐ (๒๗.๘)	๔ (๑๑.๑)	๑ (๒.๘)

จากตารางที่ ๗ พบว่า ทักษะที่มีต่อการจัดการศึกษาด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

ควรจัดการเรียนโดยแบ่งเป็น ๒ ภาคการศึกษา แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๒ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๓ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ โดยลำดับ

นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๒ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๔ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๒ ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๘.๓ ระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ โดยลำดับ

กิจกรรมน่าสนใจและเป็นในการประโยชน์ในการพัฒนาการเรียน แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๖ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๘ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๘ ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๑ ระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ โดยลำดับ

ตารางที่ ๘ ทรรศนคติที่มีต่อการจัดการศึกษาด้านการวัดผลและประเมินผล

ที่	คำถาม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑	มีการทดสอบพื้นฐานความรู้ก่อนเรียน	๓ (๑๕.๔)	๑๘ (๕๐.๐)	๔ (๑๑.๑)	๔ (๑๑.๑)	๓ (๘.๓)
๒	การประเมินผลมีความเหมาะสมดี	๑๒ (๓๓.๓)	๑๐ (๒๗.๘)	๑๓ (๓๖.๑)	๑ (๒.๘)	๐
๓	ข้อสอบควรเป็นแบบปรนัย	๓ (๑๕.๔)	๑๔ (๓๘.๕)	๕ (๑๓.๖)	๓ (๘.๓)	๓ (๘.๓)
๔	การประเมินผลไม่ทันสมัยเน้นความจำมากเกินไปไม่เน้นการคิดวิเคราะห์	๑๐ (๒๗.๘)	๑๓ (๓๕.๖)	๕ (๑๓.๖)	๐	๐
๕	วิธีการวัดผลและประเมินผลควรปรับให้สอดคล้องกับวิธีการวัดผลสมัยใหม่	๑๐ (๒๗.๘)	๑๘ (๕๐.๐)	๘ (๒๑.๒)	๐	๐
๖	ควรนำคะแนนกิจกรรมไปเป็นส่วนหนึ่งของคะแนนการสอบบาลีสนามหลวง	๑๑ (๓๐.๖)	๑๖ (๔๔.๔)	๘ (๒๑.๒)	๑ (๒.๘)	๐

จากตารางที่ ๘ พบว่า ทรรศนคติต่อการจัดการศึกษาด้านการวัดผลและประเมินนั้น ดังนี้ มีการทดสอบพื้นฐานความรู้ก่อนเรียน แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๔ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๑ ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๑ ระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘.๓ โดยลำดับ

การประเมินผลมีความเหมาะสมดี แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๓ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๘ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๑ ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ โดยลำดับ

ข้อสอบควรเป็นแบบปรนัย แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๔ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๕ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๐ ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๘.๓ ระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๘.๓ โดยลำดับ

การประเมินผลไม่ทันสมัยเน้นความจำมากเกินไปไม่เน้นการคิดวิเคราะห์ แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๘ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๒ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๐ โดยลำดับ

วิธีการวัดผลและประเมินผลควรปรับให้สอดคล้องกับวิธีการวัดผลสมัยใหม่ แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๘ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๒ โดยลำดับ

ควรนำคะแนนกิจกรรมไปเป็นส่วนหนึ่งของคะแนนการสอบบาลีสนามหลวง แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๖ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๔ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๒ ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ โดยลำดับ

ตารางที่ ๕ ทักษะที่ีมีต่อการจัดการศึกษาด้านสื่อการเรียนการสอน

ที่	คำถาม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑	สื่อการเรียนมีความสำคัญต่อการเรียนการสอน	๑๒ (๓๓.๓)	๑๘ (๕๐.๐)	๖ (๑๖.๗)	๐	๐
๒	สื่อทำให้มองเห็นภาพชัดเจนและเกิดความเพลิดเพลินในการเรียน	๑๐ (๒๗.๘)	๑๕ (๔๑.๗)	๕ (๑๓.๖)	๒ (๕.๖)	๐
๓	สื่อที่ใช้ไม่มีความทันสมัยและสอดคล้องกับเรื่องที่สอน	๗ (๑๘.๔)	๑๗ (๔๗.๒)	๑๑ (๓๐.๖)	๑ (๒.๘)	๐
๔	การเรียนบาลีไม่เหมาะกับการใช้สื่อ	๕ (๑๓.๕)	๑๓ (๓๖.๑)	๑๕ (๔๑.๗)	๒ (๕.๖)	๑ (๒.๘)

จากตารางที่ ๙ พบว่า ทักษะคิดต่อการจัดการศึกษาด้านสื่อการเรียนการสอนนั้น ดังนี้
สื่อการเรียนมีความสำคัญต่อการเรียนการสอน แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิด
เป็นร้อยละ ๓๓.๓ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๗ โดย
ลำดับ

สื่อทำให้มองเห็นภาพชัดขึ้นและเกิดความเพลิดเพลินในการเรียน แสดงความคิดเห็น
ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๘ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๗ ระดับปานกลาง คิดเป็น
ร้อยละ ๒๕.๐ ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๕.๖ โดยลำดับ

สื่อที่ใช้ไม่มีความทันสมัยและสอดคล้องกับเรื่องที่สอน แสดงความคิดเห็น ระดับมาก
ที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๔ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๒ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๖
ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ โดยลำดับ

การเรียนบาลีไม่เหมาะกับการใช้สื่อ แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ
๑๓.๕ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๑ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๗ ระดับน้อย คิดเป็น
ร้อยละ ๕.๖ ระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ โดยลำดับ

ตารางที่ ๑๐ ทักษะคิดที่มีต่อการจัดการศึกษาด้านคุณค่าของการศึกษาภาษาบาลี

ที่	คำถาม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑	การศึกษาวาฬทำให้มีความรู้ แตกฉานในหลักธรรม	๑๗ (๔๗.๒)	๑๖ (๔๔.๔)	๓ (๘.๓)	๐	๐
๒	การศึกษาวาฬทำให้รักษา พระพุทธศาสนาได้ถาวรมั่นคง	๒๑ (๕๘.๓)	๑๑ (๓๐.๖)	๔ (๑๑.๑)	๐	๐
๓	การศึกษาวาฬทำให้มีความรู้ใน หลักภาษาไทยได้	๑๘ (๕๐.๐)	๘ (๒๒.๒)	๕ (๒๕.๐)	๑ (๒.๘)	๐
๔	การศึกษาวาฬทำให้มีความ รอบคอบสุขุมเยือกเย็น	๑๔ (๓๘.๕)	๑๓ (๓๖.๑)	๓ (๘.๔)	๑ (๒.๘)	๑ (๒.๘)
๕	มีการสอนและส่งเสริมให้เห็น คุณค่าของการเรียนบาลี	๑๘ (๕๐.๐)	๑๑ (๓๐.๖)	๖ (๑๖.๗)	๑ (๒.๘)	๐

จากตารางที่ ๑๐ ผลทัศนคติที่มีต่อการจัดการศึกษาด้านคุณค่าของการศึกษาภาษาบาลี ดังนี้

การศึกษาบาลีทำให้มีความรู้แตกฉานในหลักธรรม แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๒ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๔ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๘.๓ โดยลำดับ

การศึกษาบาลีทำให้รักษาพระพุทธศาสนาได้ถาวรมั่นคง แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๓ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๖ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๑ โดยลำดับ

การศึกษาบาลีทำให้มีความรู้ในหลักภาษาไทยได้ แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๒๒.๒ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๒๕.๐ ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ โดยลำดับ

การศึกษาบาลีทำให้มีความรอบคอบสุขุมเยือกเย็น แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๕ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๖.๑ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๑๕.๔ ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ ระดับน้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ โดยลำดับ

มีการสอนและส่งเสริมให้เห็นคุณค่าของการเรียนบาลี แสดงความคิดเห็น ระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ ระดับมาก คิดเป็นร้อยละ ๓๐.๖ ระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๗ ระดับน้อย คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ โดยลำดับ

๔.๓ ผลความคิดเห็นและเสนอแนะต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

๔.๓.๑ ด้านหลักสูตร

จากการสอบถามเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม และอาจารย์ใหญ่โรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ใน ๒ ประเด็น คือ (๑) หลักสูตรมีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอนอย่างไร ? และ (๒) ท่านคิดว่าหลักสูตรบาลีในปัจจุบันมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนหรือไม่ เพราะเหตุใด ? กลุ่มผู้บริหารจัดการเรียนบาลีได้ให้ทัศนคติ ดังนี้

ต้องการให้ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรเป็นภาษาอังกฤษด้วย เพราะต้องการให้เป็นภาษาสากล ดังนั้นจึงควรแทรกภาษาอังกฤษด้วย เพื่อจะได้เป็นพื้นฐานภาษาอังกฤษแก่นักเรียน หลักสูตรบาลีในปัจจุบันยากเกินไป ไม่เหมาะสมกับอุปนิสัยของผู้เรียน ควรสร้างหลักสูตรให้สนุกน่าเรียน เพื่อให้ให้นักเรียนได้เกิดความสนใจ มีทักษะ ทำให้อยากรู้อยากเห็น^๑ หลักสูตรในปัจจุบันมีความเหมาะสมดีแล้ว มีความยืดหยุ่นในการเรียนการสอน ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องแก้ไข^๒

จากการสอบถามครูสอนบาลีใน ๒ ประเด็น คือ (๑) ท่านคิดว่าหลักสูตรบาลีในปัจจุบันมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนหรือไม่ เพราะเหตุใด ? และ (๒) หลักสูตรที่ดีตามที่สนคิดของท่าน ควรมีลักษณะอย่างไร ? และมีวิธีให้นักเรียนเข้าใจโดยไม่ต้องท่องมากเกินไปบ้าง ? ผลการสอบถาม พบว่า

ควรมีการปรับปรุงหลักสูตร หลักสูตรที่ดีควรมีลักษณะที่เอื้อต่อความเข้าใจ สร้างแรงจูงใจแก่นักเรียน^๓ หลักสูตรการเรียนการสอนควรสัมพันธ์กับหลักสูตรฝ่ายสามัญด้วย ควรมีลักษณะย่อ เน้นสาระที่จำเป็นมากที่สุด^๔ ให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน^๕ หลักสูตรปัจจุบันไม่มีความเหมาะสม เพราะเป็นหลักสูตรย่อ แม้แต่ ป.ร. ๕ ยังไม่มีความแตกต่างกันในไวยากรณ์ ควรใช้หลักสูตรเดียวกันกับหลักสูตรของพม่า หรือศรีลังกา เพื่อรักษาบาลีไว้

^๑ พระสุขุมวาทเวที (สถาพร โชติธรมโม), น.ร. เอก, ป.ร. ๔, พธ.บ., ศน.ม., Ph.D., เจ้าสำนัก ศาสนศึกษา วัดบูรพาภิราม, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^๒ พระครูศรีปริยัติวราร (วิรัตน์ ชินวโร), น.ร.เอก, ป.ร. ๖, ศน.บ., ผู้อำนวยการโรงเรียน พระปริยัติธรรมวัดบูรพาภิราม, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^๓ พระครูปริยัติเจติยาภิบาล, น.ร. เอก, ป.ร. ๔, ศน.บ., กศ.ม., อาจารย์สอนชั้น ป.ร. ๓, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^๔ พระมหาสมพร วรชยเมธี, น.ร. เอก, ป.ร. ๖, พธ.บ., ศน.ม., อาจารย์สอนชั้น ป.ร. ๓, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^๕ พระมหาสาธัญ ปิยธมโม, น.ร. เอก, ป.ร. ๔, ศน.บ., กศ.ม., อาจารย์สอนชั้น ป.ร. ๓, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

จากการสอบถามสามเณรผู้เรียนภาษาบาลีใน ๒ ประเด็น คือ (๑) ท่านคิดว่าหลักสูตรบาลีในปัจจุบันมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนหรือไม่ เพราะเหตุใด และ (๒) หลักสูตรที่ดีตามที่สนทนาคือของท่าน ควรมีลักษณะอย่างไร ? ซึ่งกลุ่มผู้ถูกสอบถามให้ความเห็นว่า

เหมาะสมกับสภาพนักเรียนปัจจุบัน เพราะเป็นหลักสูตรแบบย่อ^๖ หลักสูตรที่ดีควรมีลักษณะไม่ย่ำไม่ยากจนเกินไป^๗ ควรใช้ภาษาง่ายและอ่านเข้าใจง่าย^๘ ควรมีความเหมาะสมและสอดคล้องกับผู้เรียนและครูสอน^๙ ให้มีเนื้อหามากกว่านี้และมีรูปภาพประกอบศัพท์ของบาลี^{๑๐} ควรเป็นหนังสือบาลีไวยากรณ์อัดแผ่นเป็นเสียงภาษาบาลีและแปลมคธเป็นไทย^{๑๑}

๔.๓.๒ ด้านครูสอน

จากการสอบถามเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม และอาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ใน ๒ ประเด็น คือ (๑) มีโครงการพัฒนาครูสอนบาลีหรือไม่ อย่างไร ? และ (๒) ท่านคิดว่าครูสอนบาลีที่ดีควรมีคุณสมบัติเช่นไร ซึ่งกลุ่มเป้าหมายได้ให้ความเห็นว่า

ต้องการให้นักเรียนสนใจเรียนบาลี และการจัดการศึกษามีคุณภาพ ครูสอนต้องสอนด้วยใจรัก ไม่ใช่ทำเพียงแต่ได้รับมอบหมายเท่านั้น และต้องการให้ครูเป็นตัวอย่างที่ดีแก่

^๖ สามเณรจักรมนตรี ชนะพันธ์, น.ธ. เอก, ประโยค ๑-๒ กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^๗ สามเณรอินทร สอนสิทธิ์, น.ธ. เอก, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^๘ สามเณรปรัชญา โกกคำ, น.ธ. ครี, ประโยค ๑ - ๒, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^๙ สามเณรพรชัย ภู่งหมอก, น.ธ. โท, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๑๐} สามเณรชาคริต บุตรพรหม, กำลังศึกษา น.ธ. ครี, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๑๑} สามเณรวิสันต์ วิติศา, น.ธ. ครี, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

นักเรียน เป็นที่เคารพรักของนักเรียน^{๑๒} ควรมีโครงการอบรมครูสอนบาลี เพื่อเพิ่มประสบการณ์ในการเรียนการสอน ให้มีความรู้ในการสอนภาษาบาลี ครูสอนต้องมีความรู้ในเรื่องของภาษาบาลีอย่างแตกฉานและรอบรู้เรื่องต่าง ๆ ด้วย^{๑๓}

จากการสอบถามครูสอนบาลีใน ๒ ประเด็น คือ (๑) ปัญหาในการสอนบาลีของท่านคืออะไร และ (๒) ท่านคิดว่าต้องสอนอย่างไร จึงจะทำให้ผู้เรียนสนใจ และสามารถที่จะสอบสนามหลวงได้ผลดี” พบว่า

นักเรียนท่องสูตรไม่ได้ อ่านหนังสือไม่ค่อยออก ขาดแรงจูงใจในการเรียน ครูต้องรู้จักสร้างแรงจูงใจ สอนให้นักเรียนมีพื้นฐานที่ดี^{๑๔} นักเรียนไม่สนใจและไม่เห็นคุณค่าของการเรียนบาลี การเรียนการสอนบาลี ต้องเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ครูสอนต้องเอาใจใส่ให้มาก^{๑๕} ต้องหาวิธีการให้นักเรียนท่องสูตรให้ได้^{๑๖} บาลีเป็นวิชาที่ต้องอาศัยความสนใจเป็นพิเศษ การปรับปรุงเทคนิคการสอนก็มีส่วนบ้าง แต่ต้องให้นักเรียนรักในบาลี^{๑๗}

จากการสอบถามสามเณรผู้เรียนภาษาบาลีใน ๒ ประเด็น คือ (๑) ครูสอนบาลีมีความบกพร่องในการสอนอย่างไร และ (๒) ท่านต้องการครูสอนบาลีที่มีคุณสมบัติเช่นไร” กลุ่มผู้ถูกสอบถามได้ให้ความเห็นว่า

^{๑๒} พระสุเมวาทเวที (สถาพร โชติธมฺโม), น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔, พธ.บ.ศน.ม., Ph.D., เจ้าสำนักศาสนศึกษา วัดบูรพาภิราม, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๑๓} พระครูศรีปริยัติวราร (วิรัตน์ ชินวโร), น.ธ.เอก, ป.ธ. ๖, ศน.บ., ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดบูรพาภิราม, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๑๔} พระครูปริยัติเจติยาภิบาล, น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔, ศน.บ.กศ.ม., อาจารย์สอนชั้น ป.ธ. ๑, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๑๕} พระมหาสมพร วรชเมธี, น.ธ. เอก, ป.ธ. ๖, พธ.บ., ศน.ม., อาจารย์สอนชั้น ป.ธ. ๑, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๑๖} พระมหาสาธัญ ปิยธมฺโม, น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔, ศน.บ., กศ.ม., อาจารย์สอนชั้น ป.ธ. ๑, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๑๗} พระมหาทองพิพัฒน์ อานนฺโท, น.ธ.เอก, ป.ธ. ๔, อาจารย์สอนชั้นประโยค ๑ – ๒, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

สิ่งที่นักเรียนต้องการ ได้แก่ ต้องการให้ครูสอนหาวิธีการสอนที่ทำให้สามเณรเข้าใจได้มากขึ้น^{๑๘} ครูสอนต้องมีการอธิบายให้นักเรียนฟังหลังจากที่นักเรียนทำงานเสร็จแล้ว^{๑๙} ควรจะมีศาสตร์สมัยใหม่มาประยุกต์กับนักเรียนบาลี ควรมีประสบการณ์สูง^{๒๐} ถ้าเรียน ป.ร. ๓ ก็ต้องเอา ป.ร. ๖ มาสอน เพราะถ้าเอา ป.ร. ๔ มาสอน อาจจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจได้ยาก^{๒๑} ครูควรเป็นคนดีมีคุณธรรม สุจริต ซื่อสัตย์^{๒๒} พูดเป็นกันเอง นิยัตติ ไม่ละเลยหน้าที่ ไม่โอ้อวดตนเอง^{๒๓} ส่วนดีของครูสอน เช่น ใจดี สอนให้เข้าใจง่าย และเข้าใจความรู้สึกของนักเรียน^{๒๔} ที่เป็นคนบกร่อง เช่น ครูไม่ค่อยเข้าสอนและปล่อยให้ นักเรียนแปลตามหนังสือหลักสูตร โดยไม่ทบทวนไปด้วย

^{๑๘} สามเณรสัทธิคุณ จรูญรุ่ง, น.ร. เอก, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๑๙} สามเณรบุญสม สีลาดเลา, น.ร. เอก, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๒๐} สามเณรอินทร สอนสิทธิ์, น.ร. โท, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๒๑} สามเณรรัตนะ ลำโรงแสง, น.ร. โท, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๒๒} สามเณรวรรณาชาติ วิเศษ, กำลังศึกษา น.ร. ศรี, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๒๓} สามเณรสงกรานต์ ไวสูงเนิน, น.ร. เอก, ประโยค ๑-๒, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๒๔} สามเณรพิศณุ เทียงแก้ว, น.ร. เอก, ประโยค ๑-๒, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

อย่างซ้ำ ๆ^{๒๕} นักเรียนกับครูไม่ค่อยได้พบกัน^{๒๖} มีความบกพร่องเรื่องการเปลี่ยนเวลาเรียน และ
เสียงของอาจารย์ค่อย ๆ ค่อย ๆ เลือนหายไป^{๒๗}

๔.๓.๓ ด้านการจัดการเรียนรู้

จากการสอบถามเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม และอาจารย์ใหญ่โรงเรียน พระ
ปริยัติธรรมแผนกบาลี ใน ๒ ประเด็น คือ (๑) การจัดการเรียนรู้ที่ดีควรมีลักษณะเช่นใด ? และ
(๒) การศึกษาบาลี ควรได้รับการจัดการเรียนรู้ในลักษณะใดการศึกษาบาลี ควรได้รับการจัดการ
เรียนรู้ในลักษณะใด ? กลุ่มผู้บริหารได้ให้ความเห็นไว้ว่า

ไม่ต้องการขัดเยียดความรู้ให้นักเรียน ควรเลือกผู้มาเรียนบาลี คือควรเป็นคนหนุ่มอยู่
ในวัยที่เขามีมันสมองดี สามารถรับรู้ได้เร็ว^{๒๘} ทั้งครูและนักเรียนต้องมีความรู้และท่องหลักสูตร
ได้ จึงจะเรียนดีและมีประสิทธิภาพ เมื่อเรียนแล้วต้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์
ในชีวิตประจำวันได้^{๒๙}

จากการสอบถามครูสอนบาลี ใน ๒ ประเด็น คือ (๑) ในการเรียนบาลี ท่านคิดว่า
สามารถสร้างบรรยากาศการเรียนได้หรือไม่ อย่างไร ? และ (๒) ท่านมีแผนการสอนบาลี
(เช่น สอนวันละกี่คาบหรือกี่ชั่วโมง ตอนละกี่คาบ เป็นต้น) หรือไม่ อย่างไร ? พบว่า

^{๒๕} สามเณรภกพงษ์ อะทาโส, น.ธ. ตริ, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒,
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๒๖} สามเณรบุญสม สีลาดเลา, น.ธ. เอก, ประโยค ๑-๒, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๒๗} สามเณรอินทร สอนสิทธิ์, น.ธ. โท, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้น
มัธยมศึกษาปีที่ ๓, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๒๘} พระสุภูมวาทเวที (สถาพร โชติธมฺโม), น.ธ. เอก, ป.ธ.๔, พธ.บ., ศน.ม., Ph.D., เจ้าสำนักศาสนศึกษา
วัดบูรพาภิราม, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๒๙} พระครูศรีปริยัติวราทร (วิรัตน์ ชินวโร), น.ธ.เอก, ป.ธ.๖, ศน.บ., ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติ
ธรรมวัดบูรพาภิราม, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

ควรเรียนแบบสร้างสรรค์, ไม่เน้นการจำหลักสูตรมากเกินไป ควรสอนจากง่ายไปหายาก^{๓๐} สามารถสร้างบรรยากาศได้โดยให้นักเรียนแสดงความรู้ของตน ในการสอน แบ่งสอนเป็นช่วง ๆ และสอนเป็นคาบชั่วโมงบ้าง^{๓๑}

จากการสอบถามสามเณรผู้เรียนบาลี ใน ๒ ประเด็น คือ (๑) และ (๒) พบว่า

การเรียนการสอนมีบรรยากาศดี ครูสอนก็ดี เรียนไม่เครียด เวลาที่เรียนไม่มากและไม่น้อยจนเกินไป เหมาะสมกับการเรียนการสอน^{๓๒} มีบรรยากาศการเรียน เพราะครูไม่เข้ม เรียนประมาณ ๑ – ๒ ชั่วโมง^{๓๓} บรรยากาศน่าเรียนน่าศึกษา นักเรียนมีความสนใจมาก อาจารย์เป็นกันเอง ทำให้ไม่เครียด

ส่วนน้อยมีความเห็นว่าเรียนยาก ต้องใช้ความคิดอย่างมาก^{๓๔} อาจารย์สอน นักเรียนส่งเสียงดังและไม่ฟังบาลี ส่วนน้อยมากภาษาบาลีไม่คล่อง^{๓๕}

๔.๓.๔ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้

จากการสอบถามเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม และอาจารย์ใหญ่โรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในประเด็นการเรียนการสอนบาลีไม่เหมาะแก่การจัดกิจกรรม ท่านเห็นด้วยหรือไม่อย่างไร ? พบว่า

^{๓๐} พระครูปริยัติเจติยาภิบาล, น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔, สน.บ., กศ.ม., อาจารย์สอนชั้น ป.ธ. ๓, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๓๑} พระมหาคำจันทร์ วรรณโม, น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔, พธ.บ., อาจารย์สอนชั้นประโยค ๑ – ๒, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๓๒} สามเณรสัทธวิคุณ จรุงรุ่ง, น.ธ. เอก, ประโยค ๑-๒ กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๓๓} สัมภาษณ์ สามเณรทนต์ศักดิ์ ไคนุ่นภา, น.ธ. โท, ประโยค ๑ – ๒, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๓๔} สามเณรภคพงษ์ อะทาโส, น.ธ. ดรี, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๓๕} สามเณรชาคริต บุตรพรหม กำลังศึกษา น.ธ. ดรี, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

ไม่เห็นด้วยกับการมีกิจกรรมต่าง ๆ เหมือนกับโรงเรียนภายนอก เนื่องจากภาษาบาลีเป็นภาษาตำรา และเป็นภาษาโบราณ^{๓๖}

จากการสอบถามครูสอนบาลี ในประเด็นการเรียนบาลีสามารถทำกิจกรรมการเรียนได้หรือไม่ อย่างไร ? พบว่า

สามารถทำได้ เช่น การเล่าเรื่องประกอบ, ยกอุทาหรณ์^{๓๗} ให้นักเรียนเขียน แจกลงในสมุด, ให้ตอบปัญหาในแต่ละบท^{๓๘} ให้นักเรียนท่องบาลีไวยากรณ์ก่อนเริ่มการแปลธรรมบท^{๓๙} ใช้ภาษาบาลีพูดคุยกัน หรือวิเคราะห์ศัพท์ เช่น ชื่อคน เป็นต้น^{๔๐} ให้ การมีกิจกรรมจะทำให้สามเณรหรือผู้เรียนไม่เบื่อในการเรียน^{๔๑}

จากการสอบถามสามเณรผู้เรียนบาลี ใน ๒ ประเด็น คือ (๑) มีกิจกรรมในการเรียนหรือไม่ อย่างไร และ (๒) ท่านต้องการให้มีกิจกรรมการเรียนอย่างไร ? พบว่า

กิจกรรมการเรียนรู้อย่างอื่น เช่น การทัศนศึกษาภายนอกโรงเรียน, การถามตอบปัญหากันในห้องเรียน^{๔๒} การอ่านบาลีหน้าห้องเรียนเป็นรายบุคคล^{๔๓} มีการตอบปัญหาทุกสิ้นเดือน^{๔๔} ทบทวนแต่ละบท ให้มีความจำมากยิ่งขึ้น^{๔๕} มีการให้การบ้านไปทำ^{๔๖} มีกิจกรรมให้ท่องก่อนเรียน^{๔๗}

^{๓๖} พระสุชุมวาทเวที (สถาพร โชติธมฺโม), น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔, พธ.บ., ศน.ม., Ph.D., เจ้าสำนักศาสนศึกษา วัดบูรพาภิราม, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๓๗} พระครูปริยัติเจติยาภิบาล, น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔, ศน.บ., กศ.ม., อาจารย์สอนชั้น ป.ธ. ๓, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๓๘} พระมหาสาธัญ ปิยธมฺโม, น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔, ศน.บ., กศ.ม., อาจารย์สอนชั้น ป.ธ. ๓, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๓๙} พระมหาคำจันทร วรธมฺโม, น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔, พธ.บ., อาจารย์สอนชั้นประโยค ๑ – ๒, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๔๐} พระมหาทองพิพัฒน์ อานนฺโท, น.ธ.เอก, ป.ธ. ๔, อาจารย์สอนชั้นประโยค ๑ – ๒, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๔๑} พระมหาสมพร วรชเมธี, น.ธ. เอก, ป.ธ. ๖, พธ.บ., ศน.ม., อาจารย์สอนชั้น ป.ธ. ๓, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๔๒} สามเณรสุทธิคุณ จรูญรุ่ง, น.ธ. เอก, ประโยค ๑-๒ กำลังศึกษา ม.๔, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

ควรจะมีคณาจารย์หลาย ๆ ท่านมาให้ความรู้ทำให้นักเรียนเกิดความสนใจในภาษาบาลีมากยิ่งขึ้น^{๔๘} ควรออกกำลังกายที่เหมาะสมหลังชั่วโมงสุดท้าย^{๔๙} มีกิจกรรมอ่านบาลีร่วมกันเป็นกลุ่ม^{๕๐} การมีกิจกรรม จะทำให้นักเรียนมีความจำและกล้าแสดงออก^{๕๑} จะได้กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ สนุกกับการเรียน^{๕๒} อยากให้มีกิจกรรมที่สร้างสรรค์มีประโยชน์แก่การเรียนการสอนของนักเรียน^{๕๓} เช่น การหัดอ่านหัดเขียน^{๕๔} การท่องศัพท์ก่อนเรียน หลังเรียนวิชาบาลี และ

^{๔๘} สามเณรอินทร สอนสิทธิ์, น.ธ. โท, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๔๙} สามเณรสงกรานต์ ไวกูณ, น.ธ. เอก, ประโยค ๑-๒, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๐} สามเณรณัฐณี สีเหลือง, น.ธ. ศรี, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๑} สามเณรปรัชญา โคกคำ, น.ธ. ศรี, ประโยค ๑-๒, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๒} สามเณรจิรพงศ์ สาขี, น.ธ. ศรี, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๓} สัมภาษณ์ สามเณรจกรมนตรี ชนะพันธ์, น.ธ. เอก, ประโยค ๑-๒ กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๔} สามเณรทนต์ศักดิ์ ไคนุ่นภา, น.ธ. โท, ประโยค ๑-๒, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๐} สามเณรอินทร สอนสิทธิ์, น.ธ. โท, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๑} สามเณรบุญสม สีลาดเลา, น.ธ. เอก, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๒} สามเณรดารงศักดิ์ สดาสสิงห์, น.ธ. โท, ประโยค ๑-๒, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๓} สามเณรสุนทรคุณ จรุงรุ่ง, น.ธ. เอก, ประโยค ๑-๒ กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

ตอบปัญหาไวยากรณ์หลังชั่วโมงเรียนในวันศุกร์^{๕๕} กิจกรรมที่พระอาจารย์กำหนดขึ้นให้นักเรียนทำทีละรูปหรือเป็นกลุ่ม^{๕๖} ส่วนน้อยมีความเห็นว่าไม่ค่อยมีกิจกรรม มีเป็นบางครั้งเท่านั้น ก็ตอบว่าไม่มีเลย เพราะครูไม่เคยให้ทำ

๔.๓.๕ ด้านการวัดผลและประเมินผล

จากการสอบถามเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม และอาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ใน ๒ ประเด็น คือ (๑) ท่านคิดว่าวิธีการประเมินผลของบาลีสนามหลวงในปัจจุบันมีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร ? และ (๒) วิธีการประเมินผลที่ดีตามทัศนะของท่าน ควรมีลักษณะอย่างไร ? พบว่า

ไม่เหมาะสม ต้องสร้างพื้นฐานที่ดีตั้งแต่บาลีไวยากรณ์ไปจนถึงสอบบาลีประโยค ๑ - ๒ ถึง ป.ธ. ๔ ก็ใช้ได้^{๕๗} มีความเหมาะสมอยู่แล้วไม่จำเป็นต้องปรับปรุงในการวัดประเมินผลครอบคลุมเนื้อหาที่เรียน แต่ควรปรับปรุงวิธีการประเมินผลอยู่เสมอเช่นมีคะแนนระหว่างเรียนนำมาบวกกับคะแนนสอบสนามหลวง^{๕๘}

จากการสอบถามครูสอนบาลี ใน ๒ ประเด็น คือ (๑) ท่านคิดว่าวิธีการประเมินผลของบาลีสนามหลวงในปัจจุบันมีความเหมาะสมหรือไม่อย่างไร ? และ (๒) วิธีการประเมินผลที่ดีตามทัศนะของท่าน ควรมีลักษณะอย่างไร ? พบว่า

^{๕๕} สามเณรทศพล วรรณสิงห์, กำลังศึกษา น.ธ. ตี, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๕} สามเณรเสกสรรค์ ปิ่นประดับ, น.ธ. โท, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๖} สามเณรอภิสิทธิ์ บุตรพรหม, กำลังศึกษา น.ธ. ตี, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๗} พระสุภูมวาทเวที (สถาพร โชติธมฺโม), น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔, พธ.บ., ศน.ม., Ph.D., เจ้าสำนักศาสนศึกษา วัดบูรพาภิราม, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๘} พระครูศรีปริยัติวราทร (วิรัตน์ ชินวโร), น.ธ.เอก, ป.ธ. ๖, ศน.บ., ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดบูรพาภิราม, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

ไม่เหมาะสม เพราะมีการประเมินปีละ ๑ ครั้ง โอกาสสอบตกมีมาก ทำให้นักเรียนเสียเวลา ควรมีการประเมินตามช่วงและเวลา และมีการเก็บคะแนน^{๕๙} ถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ดี แต่ก็ น่าจะมีการปรับปรุงบ้าง^{๖๐}

จากการสอบถามสามเณรผู้เรียนบาลี ใน ๒ ประเด็น คือ (๑) ท่านคิดว่าวิธีการประเมินผล (การสอบ) ของบาลีสถาบันหลวงในปัจจุบันมีความเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร และ (๒) วิธีการประเมินผลที่ดีตามทัศนะของท่าน ควรมีลักษณะอย่างไร ? พบว่า

เหมาะสม มีความยุติธรรมดี^{๖๑} ไม่ยากหรือง่ายจนเกินไป แต่ ควรมีการทดสอบ ความรู้ก่อนการสอบสนามหลวง^{๖๒} ควรมีคะแนนเก็บนำไปรวมกับคะแนนสอบของบาลีสถาบันหลวง มีการเปิดโอกาสให้สอบซ่อมได้ตั้งแต่ประโยค ๑ – ๒ ถึง ป.ธ. ๕^{๖๓}

ควรให้มีการทำข้อสอบ บอกแนวข้อสอบ ตัวข้อสอบ เพราะจะทำให้จำได้ดีขึ้น^{๖๔} ข้อสอบควรเป็นแบบอัตนัย^{๖๕} ควรให้นักเรียนทำกิจกรรมและทำแฟ้มงานส่งครู^{๖๖} ให้มีการสอบ

^{๕๙} พระครูปริยัติเจติยาภิบาล, น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔,ศน.บ., กศ.ม., อาจารย์สอนชั้น ป.ธ. ๑, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๖๐} พระมหาคำจันทร์ วรรณโม, น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔, พธ.บ., อาจารย์สอนชั้นประโยค ๑ – ๒, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๖๑} สามเณรสุทธวิคุณ จรูญรุ่ง, น.ธ. เอก, ประโยค ๑-๒ กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๖๒} สามเณรจักรมนตรี ชนะพันธ์, น.ธ. เอก, ประโยค ๑-๒ กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๖๓} สามเณรศุภชัย จันสินะ, น.ธ. โท, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๖๔} สามเณรประเสริฐ ฤทธิแสง, น.ธ. เอก, ประโยค ๑-๒, กำลังศึกษา ป. ตรี, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๖๕} สามเณรวสันต์ อำศรี, น.ธ. เอก, ประโยค ๑ – ๒, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๖๖} สามเณรทณศักดิ์ ไคนุ่นภา, น.ธ. โท, ประโยค ๑ – ๒, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

บาลีปีละ ๒ ครั้ง^{๖๓} ให้จัดกิจกรรมก่อนการสอบ และให้อาจารย์ทบทวนการสอนก่อนสอบ^{๖๔} ส่วนน้อยมีความเห็นว่า มีการทุจริตข้อสอบ

๔.๓.๖ ด้านสื่อการเรียนการสอน

จากการสอบถามเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม และอาจารย์ใหญ่โรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ใน ๒ ประเด็น คือ (๑) ท่านคิดว่าสื่อการสอนมีความสำคัญต่อการเรียนอย่างไร และ (๒) การเรียนการสอนบาลีไม่เหมาะแก่การใช้สื่อประกอบ ท่านเห็นด้วยหรือไม่อย่างไร ? หากใช้สื่อประกอบการสอน สามารถใช้ในลักษณะใดได้บ้าง ? พบว่า

สื่อการสอนมีความสำคัญมาก เพราะหากสื่อการสอนดี นักเรียนก็มีความรู้ ใช้สื่อในการเรียนการสอนเป็นประจำ เช่น หนังสือบาลีไวยากรณ์ แปลธรรมบท ชีตธรรม หลัการท่องและแปลของแต่ละอาจารย์หรือสำนักบาลีแม่กองบาลีควรจัดทำสื่อการสอนให้เหมาะสม^{๖๕}

จากการสอบถามครูสอนบาลี ใน ๒ ประเด็น คือ (๑) ท่านได้ใช้สื่อประกอบการสอนหรือไม่ อย่างไร ? และ (๒) ท่านได้ใช้สื่อประกอบการสอนหรือไม่ อย่างไร ? พบว่า

สื่อมีความสำคัญมาก เพราะทำให้นักเรียนเข้าใจได้ง่าย สื่อที่ใช้ได้แก่ หนังสือ วิชิต^{๖๖} ในปัจจุบันสังคมโลกเจริญด้วยวัตถุจำเป็นต้องใช้สื่อประกอบการสอนเพื่อให้ทันสมัยเป็นอุปกรณ์แก่นักเรียน แต่ไม่ควรใช้เป็นบางครั้งเท่านั้น เพราะภาษาบาลีไม่จำเป็นต้องใช้สื่อมาก ใช้

^{๖๓} สามเณรรัตนะ ตำราโรงแสง, น.ร.โท, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๖๔} สามเณรเจนวิทย์ งามนาศรี, น.ร.ตรี, ประโยค ๑ – ๒, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๖๕} พระสุขุมวาทเวที (สถาพร โชติธมฺโม), น.ร. เอก, ป.ร.๔, พธ.บ., สน.ม., Ph.D., เจ้าสำนัก ศาสนศึกษา วัดบูรพาภิราม, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๖๖} พระครูปริยัติเจติยาภิบาล, น.ร. เอก, ป.ร. ๔, สน.บ., กศ.ม., อาจารย์สอนชั้น ป.ร. ๓, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

ความจำมากกว่าสื่อ^{๑๑} สื่อเป็นส่วนหนึ่งในการให้นักเรียนมองภาพออกได้ในการเรียน^{๑๒} ทำให้เด็กนักเรียนมีองค์ความรู้มากขึ้นแม่กองบาลีศธ.ควรจัดงบประมาณผลิตสื่อการสอน^{๑๓}

จากการสอบถามสามเณรผู้เรียนบาลี ใน ๒ ประเด็น คือ (๑) ท่านคิดว่าสื่อการสอนมีความสำคัญต่อการเรียนอย่างไร ? และ (๒) การเรียนการสอนบาลีไม่เหมาะแก่การใช้สื่อประกอบท่านเห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร ? หากใช้สื่อประกอบการสอน สามารถใช้ในลักษณะใดได้บ้างพบว่า

สื่อการเรียนการสอนจะทำให้เด็กเข้าใจและมีความรู้ทันยุคและสมัยมากขึ้น การเรียนบาลีไม่ค่อยมีสื่อประกอบการเรียนการสอน^{๑๔} สื่อมีความสำคัญกับการเรียน เพราะนักเรียนจะได้เข้าใจมากขึ้น^{๑๕} มีการฉายภาพโปรเจกเตอร์ เป็นต้น^{๑๖} สื่อทำให้การสอนมีความกระชับ มีการใช้สื่อเป็นบางครั้ง แต่ยังไม่ทันสมัย^{๑๗} สื่อการสอนควรใช้คอมพิวเตอร์^{๑๘} สื่อทำให้ได้เห็น

^{๑๑} พระมหาสมพร วรชเมธี, น.ธ. เอก, ป.ธ. ๖, พธ.บ., ศน.ม., อาจารย์สอนชั้น ป.ธ. ๓, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๑๒} พระมหาสาธัญ ปิยธมโม, น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔, ศน.บ., ศศ.ม., อาจารย์สอนชั้น ป.ธ. ๓, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๑๓} พระมหาคำจันท์ วรธมโม, น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔, พธ.บ., อาจารย์สอนชั้นประโยค ๑ – ๒, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๑๔} สามเณรสัทธวิฑูรณ์ จรูญรุ่ง, น.ธ. เอก, ประโยค ๑-๒ กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๑๕} สามเณรบุญสม สีลาดเลา, น.ธ. เอก, ประโยค ๑-๒ กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๑๖} สามเณรจักรมนตรี ชนะพันธ์, น.ธ. เอก, ประโยค ๑-๒ กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๑๗} สามเณรดารงศักดิ์ สดงสิงห์, น.ธ. โท, ประโยค ๑ – ๒, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๑๘} สามเณรทนต์ศักดิ์ ไคนุ่นภา, น.ธ. โท, ประโยค ๑ – ๒, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

สิ่งใหม่ ๆ ^{๗๕} ทำให้เข้าใจง่าย ^{๗๖} ทำให้จดจำได้ง่าย ^{๗๗} ส่วนน้อยมีความเห็นว่า ไม่ควรใช้เพราะจะทำให้นักเรียนไม่สนใจคู่มือ ^{๗๘}

๔.๓.๓ ด้านคุณค่าของการศึกษาภาษาบาลี

จากการสอบถามเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม และอาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ใน ๒ ประเด็น คือ (๑) ท่านคิดว่าการเรียนบาลีมีคุณค่าในด้านใดบ้าง ? และ (๒) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม มีวิธีส่งเสริมให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของการศึกษาบาลีอย่างไรบ้าง ? พบว่า

มีคุณค่าในการรักษาคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่ให้เสื่อม พระเพณีที่สืบทอดได้ควรจะมีการมอบรางวัลเป็นทุน ให้มีกำลังใจศึกษาต่อไป ^{๗๙} มีคุณค่าด้านภาษาและวัฒนธรรมด้านความรู้ และวิชาการต่าง ๆ นักเรียนเกิดความรู้ในเรื่องราวของภาษาบาลีและได้สืบทอดพระพุทธศาสนา ผู้เรียนควรได้ตระหนักถึงคุณค่าการเรียนบาลีและประโยชน์ที่ได้รับจากการเรียนบาลี ^{๘๐}

จากการสอบถามครูสอนบาลี ใน ๓ ประเด็น คือ (๑) ท่านคิดว่าการเรียนบาลีมีคุณค่าหรือประโยชน์ต่อผู้เรียนและสังคมอย่างไรบ้าง (๒) ท่านคิดว่างบประมาณสนับสนุนการเรียนการสอนบาลีสามารถทำให้การศึกษามีคุณค่าได้หรือไม่ อย่างไร ? และ (๓) เพื่อให้การเรียนบาลี

^{๗๕} สามเณรอินทร สอนสิทธิ, น.ธ. โท, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๗๖} สามเณรจิรพงศ์ สาขี, น.ธ. ศรี, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๗๗} สามเณรเกียรติศักดิ์ นมนาน, กำลังศึกษา น.ธ. ศรี, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๗๘} สามเณรณัฐนที สีเหลือง, น.ธ. ศรี, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๗๙} พระสุภูมวาทเวที (สถาพร โชติธมฺโม), น.ธ. เอก, ป.ธ.๔, พธ.บ.,ศน.ม., Ph.D., เจ้าสำนัก ศาสนศึกษา วัดบูรพาภิราม, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๘๐} พระครูศรีปริยัติวราทร (วิรัตน์ ชินวโร), น.ธ.เอก, ป.ธ.๖, ศน.บ., ผู้อำนวยการโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดบูรพาภิราม, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

เกิดประโยชน์สูงสุด การจัดการเรียนการสอนบาลีควรได้รับการส่งเสริมอย่างไร พบว่า

มีคุณค่ามาก เพราะทำให้รู้หลักธรรมคำสั่งสอนที่ปรากฏในคัมภีร์บาลี สถานศึกษาควรเอาใจใส่ครูและนักเรียนให้มาก ๆ ในด้านการเรียนการสอน และงบประมาณ^{๘๕} ทำให้นักเรียนรู้หลักภาษา ได้ตระหนักถึงปัญหาของสังคม สามารถนำไปสอนผู้อื่นได้^{๘๖} ผู้เรียนบาลีส่วนมากมีจิตใจใฝ่ในความถูกต้องดีงาม^{๘๗}

งบประมาณทำให้ครูและนักเรียนมีกำลังใจทำหน้าที่ของตน^{๘๘} ทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากขึ้น เป็นสิ่งกระตุ้นให้ผู้บริหารเห็นความสำคัญ และตระหนักถึงสื่อการเรียนบาลี ควรส่งเสริมด้านงบประมาณ โดยการจัดหนังสือแบบเรียนให้เพียงพอ^{๘๙} ควรให้สิทธิผู้สอบได้ ป.ธ. ๔ ขึ้นไปในการเข้ารับราชการ^{๙๐}

จากการสอบถามนักเรียนผู้เรียนบาลี ใน ๒ ประเด็น คือ (๑) ท่านคิดว่าการเรียนบาลีมีคุณค่าหรือประโยชน์ต่อผู้เรียนและสังคมอย่างไรบ้าง และ (๒) เพื่อให้การเรียนบาลีเกิดประโยชน์สูงสุด การจัดการเรียนการสอนบาลีควรได้รับการส่งเสริมอย่างไร พบว่า

มีคุณค่า เพราะการเรียนบาลีเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนเอง สามารถนำความรู้ที่เรียนมาสอนบุคคลอื่นได้ เป็นประโยชน์ต่อสังคมมาก ภาครัฐและเอกชนควรได้ช่วยกันสนับสนุนสื่อการ

^{๘๕} พระครูปริยัติเจติยาภิบาล, น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔, ศน.บ., กศ.ม., อาจารย์สอนชั้น ป.ธ. ๓, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๘๖} พระมหาสาธัญ ปิยธมฺโม, น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔, ศน.บ., กศ.ม., อาจารย์สอนชั้น ป.ธ. ๓, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๘๗} พระมหาทองพิพัฒน์ อานนฺโท, น.ธ.เอก, ป.ธ. ๔, อาจารย์สอนชั้นประโยค ๑ – ๒, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

^{๘๘} พระครูปริยัติเจติยาภิบาล, น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔, ศน.บ., กศ.ม., อาจารย์สอนชั้น ป.ธ. ๓, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๘๙} พระมหาสาธัญ ปิยธมฺโม, น.ธ. เอก, ป.ธ. ๔, ศน.บ., กศ.ม., อาจารย์สอนชั้น ป.ธ. ๓, ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๙๐} พระมหาทองพิพัฒน์ อานนฺโท, น.ธ.เอก, ป.ธ. ๔, อาจารย์สอนชั้นประโยค ๑ – ๒, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๔.

เรียนการสอนให้แก่โรงเรียนหรือวัดมากขึ้นกว่านี้ จะได้เป็นประโยชน์แก่สังคมต่อไป^{๕๑} ภาษานี้มีความสำคัญต่อภิกษุ – สามเณร และพุทธศาสนิกชนมาก เพราะเป็นภาษาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ควรจัดหานักเรียนผู้สนใจมาศึกษา เพราะจะได้รับประโยชน์สูงสุด^{๕๒} ทำให้ดำรงคำสั่งสอนพระพุทธศาสนา เมื่อมีพิธีกรรมทางศาสนา ก็สามารถนำพาผู้อื่นประกอบศาสนพิธีได้^{๕๓} ภาษาของพระพุทธเจ้าทำให้มีจิตใจมั่นคงเข้มแข็ง มั่นคงในพระพุทธศาสนา^{๕๔} ทำให้เกิดความซาบซึ้งในหลักธรรม^{๕๕} เราควรทำบาปให้เป็นภาษาที่เรียนแล้วเกิดความสุข ไม่เคร่งเครียดและไม่ยุ่งยาก^{๕๖} มีคุณค่าต่อตนเองในอนาคต ประหยัดค่าใช้จ่ายของโยมพ่อแม่โรงเรียนควรได้จัดหาพระที่มีความรู้มาสอนสามเณร^{๕๗} เมื่อลาสิกขาไปแล้ว ทำให้มีงานดี^{๕๘} ทำให้เราสามารถอ่านใบ-

^{๕๑} สามเณรสุทธวิฑูญ จรูญรุ่ง, น.ธ. เอก, ประโยค ๑-๒, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๒} สามเณรจักรมนตรี ชนะพันธ์, น.ธ. เอก, ประโยค ๑-๒, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๓} สามเณรประเสริฐ ฤทธิแสง, น.ธ. เอก, ประโยค ๑-๒ กำลังศึกษา ป. ตี, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๔} สามเณรอินทร สอนสิทธิ์, น.ธ. โท, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๕} สามเณรภคพงษ์ อะทาโส, น.ธ. ตี, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๖} สามเณรพรชัย ภูแข่งหมอก, น.ธ. โท, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๗} สามเณรเกียรติศักดิ์ นมมาน, กำลังศึกษา น.ธ. ตี, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๘} สามเณรจรัสชัย นาวิวรรณ, น.ธ. ตี, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

ลานภาษาบาลีได้อย่างถูกต้อง เป็นการได้อนุรักษ์ภาษาบาลีได้อย่างเหมาะสม^{๕๕} ส่วนน้อยมีความเห็นว่า มีคุณค่าเฉพาะเพศบรรพชิต แต่ไม่มีคุณค่าต่อเพศฆราวาส^{๕๖}

การจัดการศึกษาบาลีทั้ง ๗ ด้านที่กล่าวมานี้ สรุปทัศนคติของผู้บริหาร ครูสอน และผู้เรียนได้ดังนี้คือ

๑. ด้านครูสอน ผู้บริหารคือเจ้าสำนักศาสนศึกษาและอาจารย์ใหญ่มีความเห็นว่า ครูสอนควรมีใจรักในงานของตน ไม่ใช่เพียงทำตามหน้าที่เท่านั้น เพราะผู้มีจิตวิญญานในการสอนจะสามารถทำหน้าที่ของตนได้ดี เกิดประสิทธิผลในการเรียนการสอน นอกจากนี้ควรมีการอบรมครูสอนให้มีประสิทธิภาพในงานสอนด้วย ครูสอนควรมีความชำนาญในงานสอนของตนและมีความรู้ด้านอื่น ๆ ประกอบด้วย

ครูสอนบาลีมีความเห็นว่า นักเรียนเกียจคร้านท่องสูตร จึงเรียนไม่รู้เรื่อง ควรได้ปลูกจิตสำนึกให้นักเรียนเห็นคุณค่าของบาลี เพราะจะทำให้สนใจเรียนมากกว่านี้

ส่วนนักเรียนมีความเห็นว่า ครูสอนควรหาวิธีการที่จะทำให้ให้นักเรียนเข้าใจมากกว่านี้ ควรมีการประยุกต์ใช้กับศาสตร์สมัยใหม่ด้วย ครูสอนต้องมีความรู้ดีในภาษาบาลี และสามารถสอนให้นักเรียนเข้าใจง่ายได้ด้วย สิ่งที่ยกพร่อง เช่น การเปลี่ยนเวลาเรียน ควบคุมนักเรียนไม่ได้ เป็นต้น

๒. ด้านหลักสูตร ผู้บริหารมีความเห็นว่า อยากปรับปรุงหลักสูตรเป็นภาษาอังกฤษ ด้วย ควรปรับปรุงให้มีความกะทัดรัด เหมาะกับคนรุ่นใหม่

ครูสอนบาลีมีความเห็นว่า ควรมีการมอบรางวัลให้แก่คนที่ท่องหลักสูตรจบ หลักสูตรไวยากรณ์ควรมีภาพประกอบด้วย ควรมีความยืดหยุ่น เชื่อมโยงกับกลุ่มสาระชั้นพื้นฐานเหมาะสมกับสมณภาวะ และเป็นประโยชน์ในการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาด้วย

^{๕๕} สามเณรเสกสรรค์ ปิ่นประดับ, น.ธ. โท, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

^{๕๖} สามเณรณัฐณี สีเหลือง, น.ธ. ศรี, กำลังศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี-สามัญ ประโยค ๑-๒, ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔.

ส่วนนักเรียนมีความเห็นว่า หลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบันมีความเหมาะสมดีแล้ว บางรูปก็เห็นว่า หลักสูตรควรมีเนื้อหาสาระมากกว่านี้ และมีภาพประกอบศัพท์, ควรมีหลักสูตรในรูปแบบของสื่อวีซีดี

๓. ด้านการจัดการเรียนรู้ ผู้บริหารมีความเห็นว่า ควรเลือกคนมาเรียน เพราะจะทำให้ได้ผู้ต้องการเรียนจริง ๆ สามารถสอนให้เข้าใจได้ง่าย นักเรียนที่มาเรียนต้องท่องสูตรได้ จึงจะสามารถเรียนรู้ได้

ครูสอนบาลีมีความเห็นว่า ควรเรียนแบบสร้างสรรค์ ไม่ต้องเน้นการท่องจำมากเกินไป เพราะเป็นวิธีการที่ยาก เมื่อไม่ได้ นักเรียนจะท้อและเบื่อ ไม่อยากเรียน นอกจากนี้ควรมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้มีสิทธิ์เข้าสอบบาลีสนามหลวง เช่น จำนวนเวลาเรียน เป็นต้น

ส่วนนักเรียนมีความเห็นว่า การเรียนการสอนมีบรรยากาศดี ส่วนน้อยไม่เข้าใจเรื่องของบรรยากาศการเรียน เห็นว่าเป็นเรื่องของอากาศดีก็มี

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้บริหารมีความเห็นว่า การเรียนบาลีไม่ค่อยมีกิจกรรม ควรได้มีกิจกรรมอย่างเหมาะสม

ครูสอนบาลีมีความเห็นว่า สามารถทำกิจกรรมได้ เช่น เล่าเรื่อง ยกอุทาหรณ์ประกอบ เป็นต้น การแจกศัพท์ ทำแบบฝึกหัดท้ายบทก็เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งอยู่แล้ว หากเป็นไปได้ ให้นักเรียนบาลีสันทนาเป็นภาษาบาลี

ส่วนนักเรียนมีความเห็นว่า กิจกรรมการเรียน เช่น ถามตอบในห้องเรียน เป็นต้น อยากให้มีกิจกรรมที่สร้างสรรค์, ให้มีการบ้านทำ, ต้องการให้มีการคัดอ่านและเขียนบาลี, ก่อนเรียนควรให้นักเรียนอ่านไวยากรณ์ทุกครั้ง, อยากให้มีกิจกรรมที่ให้นักเรียนทำทีละรูปหรือเป็นกลุ่ม, ควรออกกำลังกายที่เหมาะสมในช่วงโม่งสุดท้าย, ส่วนน้อยเห็นว่า ไม่ค่อยมีกิจกรรม

๕. ด้านการประเมินผล ผู้บริหารมีความเห็นว่า การประเมินในปัจจุบันมีความเหมาะสมดีแล้ว ครูสอนบาลีมีความเห็นว่า การประเมินยังไม่ได้พอ เพราะประเมินปีละครั้ง ควรประเมินตามช่วงเวลา มีการเก็บคะแนนด้วย

ส่วนนักเรียนมีความเห็นว่า การประเมินมีความเหมาะสมดีแล้ว อาจารย์ควรได้ทบทวนการเรียนการสอนก่อนสอบ อยากให้เป็นข้อสอบแบบอัตนัยมากกว่า ส่วนน้อยมีความเห็นว่า ไม่มีการทวนข้อสอบ

๖. ด้านสื่อการเรียนการสอน ผู้บริหารมีความเห็นว่า สื่อการสอนมีความสำคัญมาก ถ้าสื่อการสอนดี นักเรียนก็จะมีความรู้ ควรได้มีสื่อวีซีดีธรรมดา

ครูสอนบาลีมีความเห็นว่า สามารถใช้สื่อได้เป็นบางครั้ง เพราะบาลีไม่ต้องการใช้สื่อมาก ใช้ความจำมากกว่า, ควรมีสื่อประกอบ เพราะจะทำให้นักเรียนมองภาพออก, สื่อการเรียนทำให้นักเรียนมีองค์ความรู้มากขึ้น

ส่วนนักเรียนมีความเห็นว่า สื่อทำให้นักเรียนเข้าใจและมีความรู้ทันยุคสมัย ควรใช้สื่อประกอบการสอน เพราะทำให้นักเรียนเกิดความจำ สื่อทำให้ได้เห็นสิ่งใหม่ ๆ การเรียนบาลีมีใช้สื่อบ้างเหมือนกัน แต่ไม่ทันสมัย เห็นว่า ควรใช้หนังสือมากกว่า เพราะสื่ออาจเกิดความผิดพลาด

๗. ด้านคุณค่าของการศึกษาบาลี ผู้บริหารมีความเห็นว่า การเรียนบาลีช่วยรักษาคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่ให้เสื่อม มีคุณค่าด้านภาษา วัฒนธรรม และความรู้เชิงวิชาการ

ครูสอนบาลีมีความเห็นว่า งบประมาณเป็นสิ่งจำเป็น เพราะจะทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เมื่อได้งบประมาณ ควรจัดหาหนังสือให้เพียงพอ รัฐควรจัดสรรงบประมาณให้ใกล้เคียงกับแผนกสามัญ ควรมีระบบดำเนินการด้านบัญชีและระบบการตรวจสอบให้เป็นรูปธรรม

ส่วนนักเรียนมีความเห็นว่า การเรียนบาลีทำให้รักษาพระพุทธศาสนาไว้ยาวนาน และสามารถประกอบพิธีกรรมได้ดี ภาษาพระพุทธเจ้าทำให้มีจิตใจมั่นคงในพระพุทธศาสนา การเรียนบาลีทำให้มีความรู้สูง ทำให้เกิดความซาบซึ้งในหลักธรรม

บทที่ ๕

สรุป และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาพระปริยัติธรรมสมัยกรุงสุโขทัย เป็นการศึกษาจากพระไตรปิฎก เบื้องต้นศึกษาพระสูตรตันตปิฎก หลังจากนั้นก็ศึกษาพระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก มีวัดและวังเป็นศูนย์กลางการศึกษา มีพระภิกษุเป็นครูสอนและจัดการศึกษา การวัดผลการศึกษายังไม่มีระบบหรือวิธีการที่แน่นอน วัดจากความจำและความสามารถเป็นพื้น โดยครูสอนจะเป็นผู้พิจารณาผู้เรียนว่ามีความรู้สมบูรณ์ในแต่ละชั้นหรือไม่

สมัยอยุธยา สมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา โดยโปรดให้มีการฟื้นฟูการจัดการเล่าเรียนศึกษาพระปริยัติธรรมใหม่ และจัดให้มีการสอบพระปริยัติธรรม ซึ่งถือว่าเป็นการสอบไล่พระปริยัติธรรมเป็นครั้งแรก พระองค์ทรงให้กำหนดหลักสูตร เวลาเรียน การประเมินผล และฐานะของผู้สอบได้ไว้เป็นการแน่นอน กล่าวคือใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลีจำนวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์เป็นผูกใบลานเป็นหลักสูตรในการกำหนดชั้นเรียน

พระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์ทรงโปรดให้จัดการเรียน การสอนพระปริยัติธรรมอยู่ในบริเวณพระบรมมหาราชวังเป็นหลัก ส่วนตามวัดต่าง ๆ ก็มีการเรียน การสอนบ้างเป็นแห่งย่อย สำหรับครูผู้สอนนั้น ได้แก่ ราชบัณฑิต และพระเถระผู้ทรงความรู้ทั้งหลาย ส่วนการประเมินผล มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้น โดยมีพระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นประธาน ใช้การแปลปากเปล่าต่อหน้าคณะกรรมการอย่างน้อย ๓ ท่าน

สมัยล้านนา การศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยนี้มีวัดเป็นสถานที่ศึกษา มีพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นผู้บริหารจัดการศึกษา ครูสอนมี ๓ ประเภท คือ เจ้าอาวาสทำหน้าที่เป็นครูใหญ่ พระที่มีพรรษาสูงกว่า ๕ พรรษาขึ้นไปสอนพระภิกษุ และพระที่มีพรรษาน้อยสอนเด็กวัด ผู้ที่จะเข้ามาบวชต้องศึกษาอักษรวิธี ท่องสวดมนต์ เช่น วันทาเครื่องบวช, ศีล ๑๐ เป็นต้น ให้คล่องเสียก่อนจึงจะบวชได้ผลงานที่โดดเด่นของการศึกษาภาษาบาลียุคนี้ ได้แก่ การที่พระสงฆ์ไปศึกษาภาษาบาลีที่ประเทศลังกาจนมีความเชี่ยวชาญสามารถแต่งวรรณคดีบาลีที่สำคัญไว้จำนวนมาก เช่น

พระสิริมั่งคณาจารย์แต่งอธิบายคัมภีร์มั่งคัลลตที่ปนี

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ไทยมีพัฒนาการมาโดยลำดับ มีการจัดระบบการจัดการศึกษาใหม่ คือตั้งแต่รัชกาลที่ ๒ เป็นต้นมา มีการปรับเปลี่ยนระบบการเรียนมาเป็นเปรียญ ๑ ประโยค ถึง ๙ ประโยค ส่วนหลักสูตรมีการเปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อย ลำดับชั้นการศึกษานั้นดังนี้คือ บาเรียน ๓ ประโยค จัดเป็น บาเรียนตรี, บาเรียน ๔ – ๖ ประโยค จัดเป็น บาเรียนโท, บาเรียน ๗ – ๙ ประโยค จัดเป็น บาเรียนเอก

การเรียน ได้อาศัยวัดต่าง ๆ เป็นสถานที่เรียน ส่วนการสอบนั้น สอบที่วัดมหาธาตุบ้าง สอบในพระอุโบสถวัดพระแก้วบ้าง วันเวลาไม่แน่นอน แล้วแต่กรรมการจะกำหนด บางปีก็ไม่มีสอบ สมเด็จพระสังฆราชจะทรงเป็นประธานในการสอบทุกครั้ง วิธีสอบพระปริยัติธรรมนั้น ให้นักเรียนเข้าไปแปลต่อหน้าคณะกรรมการที่ละรูป

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง (ร.๖ – ร.๘) การสอบบาลีในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้เปลี่ยนมาเป็นสอบแบบข้อเขียนในบางประโยค คือ ประโยค ๑ และ ๒ ให้สอบเขียน ส่วนประโยค ๓ – ๔ คงสอบด้วยวิธีเดิม จนกระทั่งปี พ.ศ. ๒๔๕๕ จึงให้สอบด้วยวิธีเขียนทุกประโยค การสอบบาลีนั้น เมื่อก่อนไม่มีการกำหนดเวลาแน่นอน เมื่อถึงปี พ.ศ. ๒๔๖๖ จึงกำหนดให้สอบเป็นปีละครั้งตลอดมา เพิ่งเปลี่ยนมาเป็นสอบ ๒ ครั้ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ เป็นต้นมา

รัชกาลที่ ๙ สาระสำคัญที่ควรกล่าวถึงคือ การปรับเปลี่ยนการวัดผลประเมินผลใหม่ โดยให้ประโยค ๑ – ๒ ถึงประโยค ๕ มีการสอบซ่อมภายในปีนั้นได้ ตามเงื่อนไขที่กำหนด เช่น ประโยค ๓ ต้องผ่านวิชาบูรพภาค จึงจะมีสิทธิ์สอบซ่อม เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการขยายโอกาสทางการศึกษาแก่นักเรียน ทำให้ผู้สอบไม่ผ่านมีโอกาสสอบแก้ตัวใหม่ ทำให้มีกำลังใจในการสอบ

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิรามนั้น ดังนี้คือ สำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม ได้ประชาสัมพันธ์โดยสื่อต่าง ๆ รับสมัครนักเรียนเข้าเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา การจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน เป็นต้น ครูสอนบาลีของสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม มีจำนวน ๘ รูป ส่วนนักเรียนในปีการศึกษา ๒๕๕๔ นี้ มีจำนวน ๕๕ รูป

งบประมาณในการจัดการศึกษา ได้จากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งจัดให้ตามจำนวนผู้เข้าสอบ โดยให้เป็นรายปี งบประมาณดังกล่าวนี้ใช้เป็นเป็นนิตยภัตของครูสอน และ

ใช้ดำเนินการในส่วนอื่นที่จำเป็น นอกจากนี้ยังได้รับการสนับสนุนจากผู้มีศรัทธาทั่วไปด้วย สถานที่เรียน ใช้อาคารเรียนของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นอาคารเรียนสามชั้น ซึ่งเพียงพอแก่การใช้ศึกษาเล่าเรียน

สำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม จัดการศึกษาบาลีตามที่บาลีสนาทหลวงกำหนดให้ คือมีภาคการศึกษาเดียวเท่านั้น เริ่มเปิดเรียนหลังวันวิสาขบูชาของทุกปี และปิดภาคการเรียนก่อนสอบสนามหลวงประมาณ ๓๐ วัน เพื่ออบรมก่อนสอบ กำหนดให้เรียนในตอนเช้า คือตั้งแต่เวลา ๐๘.๐๐ น. ถึง ๑๑.๐๐ น. การประเมินผลการเรียน มีการสอบระหว่างภาค เพื่อทดสอบภูมิความรู้ และก่อนสอบบาลีสนาทหลวงก็จะมีกรอบรมบาลีก่อนสอบ ประมาณ ๑๕ วัน เน้นการเขียนปัญหา และเฉลยปัญหา ตามประ โยคเก็ง

ปัญหาในการจัดการเรียนการสอนบาลีเกิดขึ้นจาก ๒ สาเหตุสำคัญ คือ (๑) หาเด็กมา บวชเรียนได้ยาก (๒) ในด้านการเรียนการสอน สามเณรไม่ขยันท่องสูตร เมื่อไม่ได้สูตรก็เรียนไม่ รู้เรื่องซึ่งครูสอนต้องมีจิตวิทยาในการชักจูงให้นักเรียนใฝ่เรียน

ครูสอนบาลีจะได้เงินเดือนหรือเงินเดือน ๑,๐๐๐ บาท และได้เบี้ยหวัดเป็นรายปี ๑,๐๐๐ บาท ส่วนนักเรียน มีค่ารักษาพยาบาลสำหรับผู้อาพาธ หรือพาไปทัศนศึกษาในบาง โอกาส เวลาไปรับประกาศนียบัตร ทางวัดจะเป็นเจ้าภาพค่ารถและค่าอาหารให้ นอกจากนี้ยังมี โยมอุปถัมภ์นักเรียนด้วย

โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดบูรพาภิราม ได้จัดให้มีการบวชสามเณรภาคฤดูร้อน โดยจะ เป็นเจ้าภาพหาทุนให้ พร้อมทั้งจัดส่งวิทยากรไปช่วยอบรมด้วย โดยผู้บวชจะไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น เมื่อสิ้นโครงการแล้ว ก็จะมีผู้ขอบวชเรียนต่อนักเรียนรูปที่สอบได้จะได้ทุนการศึกษา ไตร จีวร และหลักสูตรบาลีสำหรับประโยชน์ที่ตนกำลังจะเรียนในปีการศึกษาต่อไป นอกจากนี้ยังได้ มอบปัจจัย ๔ แก่นักเรียนบาลี เช่น ไตรจีวร มีเสนาสนะอยู่อย่างเพียงพอ มียารักษาโรคและ ค่ารักษาพยาบาลให้ และมีภัตตาหารให้อย่างเพียงพอปัจจัย ๔ ได้มาจากเงินอุดหนุนการศึกษา พระปริยัติธรรมแผนกบาลี ของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และการบริจาคของผู้มีจิต ศรัทธาทั่วไป

ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาบาลีมีทัศนคติต่อการเรียนการสอนบาลี ดังนี้

ความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยต้องอาศัยการศึกษาเล่าเรียน การจัดการศึกษาพระปริยัติแผนกธรรม เป้าหมายสำคัญคือต้องการให้ผู้เรียนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า การประเมิณผลต้องมีความสุจริต จึงจะถือว่ามีความรู้จริง และสมควรสอนผู้อื่น

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมเป็นภาระอันหนักของเจ้าคณะพระสังฆาธิการ การจัดการศึกษาจะประสบความสำเร็จได้ต้องมีเจ้าสำนักเรียนที่เอาใจใส่ต่อการจัดการศึกษา สามารถจัดหาครูสอน นักเรียน และผู้อุปถัมภ์ ต้องมีอาจารย์ใหญ่ที่มีวิสัยทัศน์ มีครูสอนที่มีความรู้ความสามารถ และนักเรียนให้ความสนใจเรียน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับทัศนคติที่มีต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติแผนกบาลีของสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๑. ด้านหลักสูตร พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นในระดับมากที่สุดคือ หลักสูตรมีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๗ ในระดับน้อยคือสามารถนำองค์ความรู้จากหลักสูตรไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต และหลักสูตรมีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอน คิดเป็นร้อยละ ๒.๘

๒. ด้านครูสอน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นในระดับมากที่สุดคือ ตรงต่อเวลาสอน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ ในระดับน้อยและน้อยที่สุดคือ ตรงต่อเวลาสอน สามารถอธิบายพร้อมยกตัวอย่างให้ผู้เรียนเข้าใจง่าย ควรมีโครงการพัฒนาครูสอนบาลี และมีการนำเข้าสู่บทเรียนที่เหมาะสม คิดเป็นร้อยละ ๒.๘

๓. ด้านการจัดการเรียนรู้ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นในระดับมากที่สุดคือ ความเหมาะสมของอาคารสถานที่การจัดการเรียนรู้ คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ ในระดับน้อยคือ การเรียนแต่ละหัวข้อมีการแจ้จุดประสงค์การเรียนรู้ทุกครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๕.๖

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นในระดับมากที่สุดคือ นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๔ ในระดับน้อยและน้อยที่สุดทั้ง ๓ ประเด็นคำถาม คิดเป็นร้อยละ ๒.๘

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นในระดับมากที่สุด มีการทดสอบพื้นฐานความรู้ก่อนเรียน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ ในระดับน้อยคือการประเมินผลมีความเหมาะสมดี คิดเป็นร้อยละ ๒.๘

๖. ด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นในระดับมากที่สุด สื่อการเรียนมีความสำคัญต่อการเรียนการสอน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ ในระดับน้อยและน้อยที่สุดคือ สื่อที่ใช้ไม่มีความทันสมัยและสอดคล้องกับเรื่องที่สอน และการเรียนบาลีไม่เหมาะสมกับการใช้สื่อ คิดเป็นร้อยละ ๒.๘

๗. ด้านคุณค่าของการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นในระดับมากที่สุดคือ การศึกษาบาลีทำให้รักษาพระพุทธศาสนาได้ถาวรมั่นคง คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๓ ในระดับน้อยและน้อยที่สุดคือ การศึกษาบาลีทำให้มีความรู้ในหลักภาษาไทยได้ มีการสอนและส่งเสริมให้เห็นคุณค่าของการเรียนบาลี และการศึกษาบาลีทำให้มีความรอบคอบสุขุมเยือกเย็น คิดเป็นร้อยละ ๒.๘

ส่วนผลความคิดเห็นและเสนอแนะต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกของบาลีนั้น ดังนี้

๑. ด้านหลักสูตร พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นในระดับมากที่สุดคือ หลักสูตรมีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอน คิดเป็นร้อยละ ๔๑.๓ ในระดับน้อยคือสามารถนำองค์ความรู้จากหลักสูตรไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต และหลักสูตรมีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอน คิดเป็นร้อยละ ๒.๘

๒. ด้านครูสอน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นในระดับมากที่สุด ตรงต่อเวลาสอน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ ในระดับน้อยและน้อยที่สุดคือ ตรงต่อเวลาสอน สามารถอธิบายพร้อมยกตัวอย่างให้ผู้เรียนเข้าใจง่าย ควรมีโครงการพัฒนาครูสอนบาลี และมีการนำเข้าสู่บทเรียนที่เหมาะสม คิดเป็นร้อยละ ๒.๘

๓. ด้านการจัดการเรียนรู้ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นในระดับมากที่สุดคือ ความเหมาะสมของอาคารสถานที่การจัดการเรียนรู้ คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ ในระดับน้อยคือ การเรียนแต่ละหัวข้อมีการแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ทุกครั้ง คิดเป็นร้อยละ ๕.๖

๔. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นในระดับมากที่สุดคือ นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๔ ในระดับน้อยและน้อยที่สุดทั้ง ๓ ประเด็นคำถาม คิดเป็นร้อยละ ๒.๘

๕. ด้านการวัดผลและประเมินผล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นในระดับมากที่สุดคือ มีการทดสอบพื้นฐานความรู้ก่อนเรียน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ ในระดับน้อยคือการประเมินผลมีความเหมาะสม คิดเป็นร้อยละ ๒.๘

๖. ด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นในระดับมากที่สุดคือ สื่อการเรียนมีความสำคัญต่อการเรียนการสอน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐ ในระดับน้อยและน้อยที่สุดคือ สื่อที่ใช้ไม่มีความทันสมัยและสอดคล้องกับเรื่องที่สอน และการเรียนบาลีไม่เหมาะสมกับการใช้สื่อ คิดเป็นร้อยละ ๒.๘

๗. ด้านคุณค่าของการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นในระดับมากที่สุดคือ การศึกษาบาลีทำให้รักษาพระพุทธศาสนาได้ถาวรมั่นคง คิดเป็นร้อยละ ๕๘.๓ ในระดับน้อยและน้อยที่สุดคือ การศึกษาบาลีทำให้มีความรู้ในหลักภาษาไทยได้ มีการสอนและส่งเสริมให้เห็นคุณค่าของการเรียนบาลี และการศึกษาบาลีทำให้มีความรอบคอบ คิดเป็นร้อยละ ๒.๘

ผลความคิดเห็นและเสนอแนะต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกของบาลีพบว่า

ด้านหลักสูตร หลักสูตรที่ใช้อยู่ในปัจจุบันควรปรับปรุงบางอย่างเช่น เนื้อหาควรปรับปรุงให้กระชับ มีภาพประกอบ มีสื่อที่เหมาะสม

ด้านครูสอน ครูต้องมีความรู้ดีในภาษาบาลี ควรหาวิธีการที่จะทำให้นักเรียนเข้าใจมากกว่านี้ ควรมีการประยุกต์ใช้กับศาสตร์สมัยใหม่ และสามารถสอนให้นักเรียนเข้าใจได้ง่ายได้ด้วย

ด้านการจัดการเรียนรู้ การเรียนการสอนมีบรรยากาศดี ครูเป็นกัลยาณมิตร

ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ต้องการให้มีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ เช่น ให้นักเรียนมีการหัดอ่านและเขียนบาลี, ก่อนเรียน ทุกครั้ง, ควรให้มีกิจกรรมที่ให้นักเรียนทำทีละรูปหรือเป็นกลุ่ม, ควรออกกำลังกายที่เหมาะสมในช่วงโม่งสุดท้าย

ด้านการประเมินผล สามเณรส่วนมากเห็นว่า การประเมินควรมีการปรับปรุงในบางประเด็น เช่น ข้อสอบเป็นแบบอัตนัยมากกว่าควรมีคะแนนเก็บนำไปรวมกับคะแนนสอบสนามหลวง

ด้านสื่อการเรียนการสอน สามเณรส่วนใหญ่เห็นว่า สื่อทำให้นักเรียนเข้าใจและมีความรู้ทันยุคสมัย ควรใช้สื่อประกอบการสอนโดยแม่กองบาลีของรัฐบาลมาผลิตสื่อการเรียนบาลี

ด้านคุณค่าของการศึกษาลี การเรียนบาลีทำให้รักษาพระพุทธศาสนาไว้ยืนนาน ภาษาพระพุทธเจ้าทำให้มีจิตใจมั่นคงในพระพุทธศาสนา ทำให้มีความรู้ในพระไตรปิฎกเป็นอย่างดี และเกิดความซาบซึ้งในหลักธรรม

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. แม่กองบาลีสนามหลวงควรจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ในทุกจังหวัด

๒. ครูสอนบาลีทุกรูปจะต้องผ่านการฝึกอบรมวิธีการสอนแบบต่าง ๆ การใช้สื่อประกอบตลอดจนการใช้จิตวิทยาเพื่อจูงใจนักเรียนในการเรียนบาลี

๓. เจ้าสำนักศาสนศึกษาที่จัดการศาสนศึกษาตามคณะสงฆ์ควรได้รับการส่งเสริมให้ก้าวหน้าในด้านการปกครองและสมณศักดิ์อย่างแท้จริง

๔. ควรฟื้นฟูตำแหน่งพระปริยัตินิเทศที่เคยมีให้ออกนิเทศติดตามผลการเรียนการสอนบาลีในแต่ละสำนักนำเสนอปัญหาและแนวทางแก้ไขแก่แม่กองบาลีสนามหลวงทุกปี

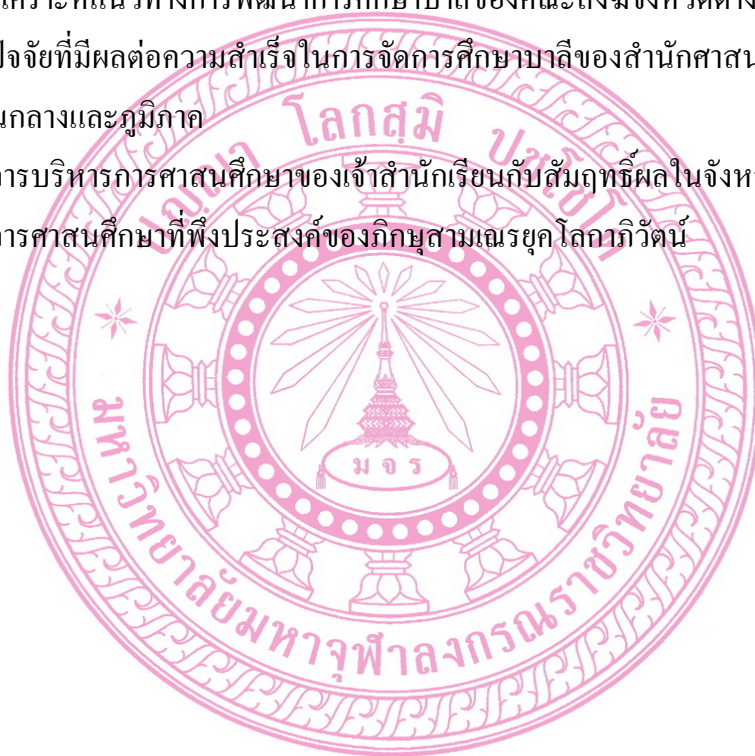
๕. ควรจัดงบประมาณสนับสนุนการจัดการศึกษาลีให้แก่เจ้าสำนักศาสนศึกษาและครูสอนบาลีให้เพียงพอและสอดคล้องกับเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง

๖. ควรปรับวิธีการวัดผลประเมินผลให้เหมาะสมกับยุคสมัย และให้มีคะแนนเก็บจากกิจกรรมการเรียนการสอนที่แต่ละสำนักดำเนินการในสัดส่วน ๔๐/๖๐ นั่นคือ จากกิจกรรมการเรียนการสอนโดยสำนักศาสนศึกษาร้อยละ ๔๐ จากข้อสอบสนามหลวงแผนกบาลีร้อยละ ๖๐

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวิจัยทัศนคติต่อการเรียนบาลีของสามเณรผู้เรียนบาลีสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิรามเท่านั้น ยังมีประเด็นอื่นน่าสนใจที่สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้ ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะต่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

๑. ศึกษาวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาการศึกษาบาลีของคณะสงฆ์จังหวัดต่าง ๆ
๒. ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดการศึกษาบาลีของสำนักศาสนศึกษาต่าง ๆ ทั้งส่วนกลางและภูมิภาค
๓. ศึกษาการบริหารการศาสนาของเจ้าสำนักเรียนกับสัมฤทธิ์ผลในจังหวัดต่าง ๆ
๔. ศึกษาการศาสนาที่พึงประสงค์ของภิกษุสามเณรยุคโลกาภิวัตน์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับ มหาจุฬาเตปิฎก, ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือทั่วไป :

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วรรณคดีบาลี. พิมพ์ครั้งที่ ๒.

กรุงเทพมหานคร : ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๓.

_____. สารนิพนธ์พุทธศาสน์บัณฑิต ประจำปี ๒๕๕๒. กรุงเทพมหานคร : นวสาน์การพิมพ์, ๒๕๕๒.

คณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ด. วิทยาทรมโสภณ. ร้อยเอ็ด : หจก. โรงพิมพ์และทำปกเจริญผล, ๒๕๕๔.

เฉลิมพล โสมอินทร์. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และการปกครองคณะสงฆ์ไทย.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุตรไพศาล, ๒๕๔๖.

พรณทิพย์ ศิริวรรณบุษย์. ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พระพุทธศาสนากับการศึกษาในอดีต. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๖.

พระธรรมปัญญาภรณ์ (สุชาติ ฐมมรตโน). การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี.

กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘.

พระปริยัติวัตรคุณ (ถนอม ชินวโธ). จริยธรรมของครูและสัมฤทธิ์ผลของการบริหาร

การศึกษา. กรุงเทพมหานคร : พีพีเน็ตการพิมพ์, ๒๕๔๗.

พระไพศาล วิสาโล. พุทธศาสนาไทยในอนาคต แนวโน้มและทางออกจากวิกฤต.

กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, ๒๕๔๖.

พระราชวรมุณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). การศึกษาของคณะสงฆ์ปัญหาที่รอทางออก.

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๒๗.

พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ. บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการปฏิรูปการศึกษา.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา, ๒๕๔๖.

พระมหาทองดี ปญญาวชิโร. เปิดตำราเรียนบาลี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาสังเวช ฐมมเนตติโก. ภาษาบาลีและวิธีใช้ศัพท์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์

ประติพัทธ์, ๒๕๓๕.

พรพิมล วรวิฑูพิทุทรวงศ์. ทศนคติและการเปลี่ยนทศนคติในจิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร

: สำนักพิมพ์สยามศึกษา, ๒๕๒๘.

พิณสุดา วิธธีรังศรี. การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม - บาลี. กรุงเทพมหานคร :

บริษัทพิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๘.

พรพิมล เข็มนาครินทร์. พัฒนาการวัยรุ่น. กรุงเทพมหานคร : คอบฟอर्ड, ๒๕๓๕.

พันธุ์ ป. (ประยุทธ์) หลงสมบุญ. พจนานุกรมมคธ-ไทย ฉบับสำนักเรียนวัดปากน้ำ.

กรุงเทพมหานคร : อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๕.

โพน พิมเสน. (นามแฝงพระมหานิพนธ์ พิมเสน). บันทึกชีวิตและน้ำตาเพชร.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๒.

มานพ พลไพรินทร์. คู่มือการบริหารกิจการคณะสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : หจก. ชุติมาการ

พิมพ์, มปป.

วิโรจน์ อินทนนท์. ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร :

ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕.

_____. สามเณรศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย,
๒๕๓๘.

สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า. เปิดตำราเรียนบาลี. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

สนามหลวงแผนกบาลี. เรื่องสอบบาลี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕.

_____. เรื่องสอบบาลี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๗.

_____. เรื่องสอบบาลี. กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘.

_____. เรื่องสอบบาลี. กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๙.

สนามหลวงแผนกธรรม. เรื่องสอบธรรมสนามหลวง ของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.

๒๕๓๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๕.

_____. เรื่องสอบธรรมสนามหลวง ของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๕.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ,

๒๕๔๕.

_____. เรื่องสอบธรรมสนามหลวง ของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๒.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๒.

สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง และกองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนา

แห่งชาติ. การประชุมสัมมนา ครูสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ประจำปี

๒๕๕๓. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการแม่กองบาลีสนามหลวง,

๒๕๕๓.

สำนักเรียนวัดปากน้ำ. ประวัติความเป็นมาของสำนักเรียนวัดปากน้ำ. กรุงเทพมหานคร :

หจก. สตาร์กรุ๊ป (1994), ๒๕๔๕.

สุภาวศ์ จันทวานิช. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์

จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

สุชา จันทรเฒ. จิตวิทยาวัยรุ่น . พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓.

_____. สามเณร เหล่าก่อแห่งสมณะ. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์ พรินต์ติ้งเอนด์พับ

ลิชชิ่ง, ๒๕๔๐.

แสง จันทรังม. พุทธศาสนวิทยา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, ๒๕๓๕.

โสวิทย์ บำรุงศักดิ์. แนวคิดการวิจัยทางพุทธศาสนาและปรัชญา. ขอนแก่น : บริษัท เพ็ญ
พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๓.

(๒) วิทยานิพนธ์และงานวิจัย :

กรมการศาสนา. “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี”. รายงาน
การวิจัย. (กรมการศาสนา), ๒๕๔๒.

ฉกาจ ช่วยโต และ ดวงเดือน พันธุมนาวิน. “ลักษณะทางจิตสังคมที่เกี่ยวกับการบวชในพุทธ
ศาสนาของชาวไทยภาคใต้”. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศึกษาศาสตร์ :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๓.

ธนู ศรีทอง และคณะ. “การศึกษาแนวทางการพัฒนาสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม
และแผนกบาลี ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๑๑”. รายงานการวิจัย.

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระครูสุตวิสุทธิคุณ. “ปัจจัยที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ใน
สำนักเรียนวัดโมลีโลกยาราม กรุงเทพมหานคร”. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตร
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๔๕.

พระมหาใจ สอนไผ่. “ปัจจัยเชิงเหตุแบบบูรณาการของบ้าน วัด โรงเรียนและจิตลักษณะที่
เกี่ยวข้องับลักษณะทางพุทธศาสนาของสามเณรผู้เรียนบาลี”. วิทยานิพนธ์
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร
ศาสตร์, ๒๕๔๗.

พระมหาทะเปียน ชีร์รสี (ภูมิประเสริฐ). “ความศรัทธาและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาของ
สามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสำนักเรียนวัดหนองกุง
จังหวัดขอนแก่น”. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๒.

พระมหาเทวัญ เอกจันทร์. “ปัจจัยที่มีผลต่อการสำเร็จการศึกษาบาลีระดับเปรียญตรี”.

วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาธีรพงษ์ มีไชย. “แรงจูงใจในการตัดสินใจบรรพชาเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนา ศึกษาเปรียบเทียบแรงจูงใจในการตัดสินใจบรรพชาของสามเณรในจังหวัด นครศรีธรรมราชกับจังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑.

พระมหาพนมมกร มีราภา. “การดำรงสมณเพศของสามเณร โรงเรียนมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอลำดวน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๕.

พระมหาสุข สุวีโร (มีนุช). “ความสนใจต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ ศึกษากรณีพระนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๕.

พระมหาหรรษา นิธิบุญยากร. “วิกฤติพุทธศาสนา : ศึกษากรณีการบรรพชาเป็นสามเณรในประเทศไทย” (๒๕๒๓-๒๕๔๓). **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

พระสวัสด์ เณดิม. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของสามเณรในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๘.

สุนทร บุญสถิต. “สถานภาพบทบาทและปัญหาของสามเณรในสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓.

สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง. **การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์. รายงานการวิจัย**. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒.

สุริยะ พันธุ์ดี. “ความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดทางพุทธศาสนาในโรงเรียนกับจิตลักษณะและพฤติกรรมก้าวร้าวในระดับมัธยมศึกษา”. **วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๓๖.

๒. ภาษาอังกฤษ

Barrera M, Ainley SL. **The Structure of Social Support: a conceptual and empirical analysis.** Palo Alto, CA: Community Psychologist Press,1983.

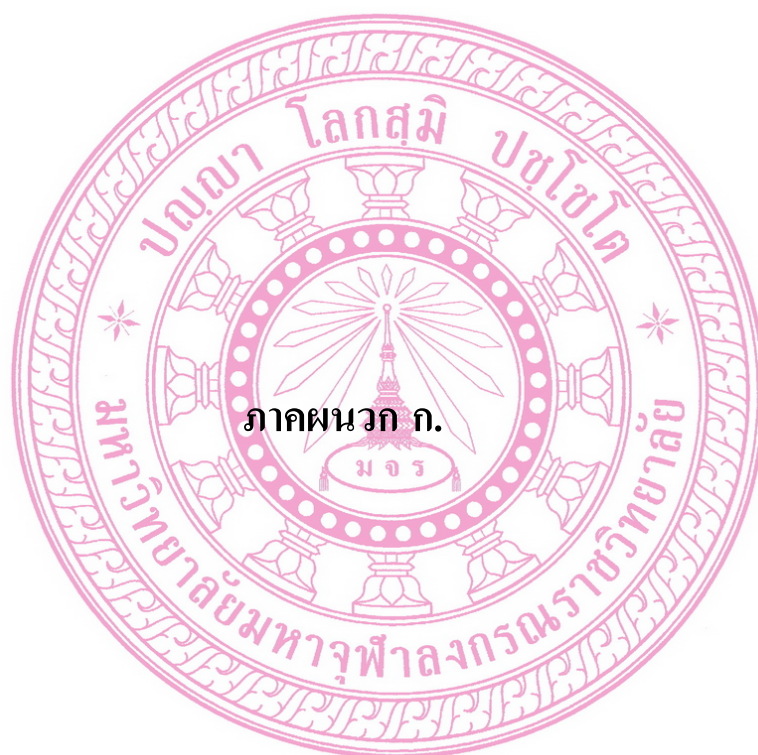
Cornwall, Marie. **The Determinants of Religious Behavior: A Theoretical Model and Empirical Test.** [n.p].: Social Forces. December,1980.

Fishhbein & Ajze. **Understanding attitudes and predicting social behavior.** Englewood Cliff. New Jersey: Prentice-Hal.Inc,1980.

Marsh, Herbert W., and Bailey, Multidimensional Students Evaluation of Teaching Effectiveness, A Profile Analysis, Journal of Higher Education, (September – October,1994).

Norbeck, J.S. **The use of Social support in clinical practice.** [n.p].: Journal of Psychiatric Nursing and Mental Health, 1982.

Smith, Dwight L., Validity of Faculty Judgment of Student Performance: Relationship between Grades and Credits Eamed and External Criterion Measure, Journal of Higher Education, (May-June, 1992).

ภาคผนวก ก.

ที่ ศธ ๖๑๒๓.๔/๐๘๕

ศูนย์บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ต.โคกสี

อ.เมือง จ.ขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๑ สิงหาคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุญาตแจกแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

กราบเรียน เจ้าสำนักศาสนศึกษา วัดบูรพาภิราม พระอารามหลวง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

ด้วยพระมหาทองเต็ม อาจารย์สุโก/สายคำ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น กำลังทำวิทยานิพนธ์
เรื่อง “ทัศนคติของสามเณรผู้เรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม อำเภอ
เมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีต่อการศึกษบาลี” ซึ่งจะต้องได้สอบถามเจ้าสำนักเรียน อาจารย์ใหญ่ ครูสอน
บาลี และนักเรียนบาลีด้วย ดังนั้น เพื่อความสมบูรณ์แห่งการทำงานวิทยานิพนธ์ จึงขออนุญาตพระเดช
พระคุณ เพื่อแจกแบบสอบถามและสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องตามที่ได้กล่าวมาแล้วนี้

จึงกราบเรียนมาเพื่อทราบและพิจารณาต่อไป

กราบเรียนมาด้วยความเคารพ

(พระครูสุวิธานพัฒน์บัณฑิต)

ประธานศูนย์บัณฑิตศึกษา

รองอธิการบดีวิทยาเขตขอนแก่น

ศูนย์บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

โทรศัพท์ ๐-๔๓๒๘-๓๕๔๖ ภายใน ๑๐๖

แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์

เรื่อง “ทัศนคติของสามเณรผู้เรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษา
วัดบูรพาภิราม อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีต่อการศึกษบาลี”

คำชี้แจง

- ก. แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยเพื่อการศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
คำตอบที่ได้จากท่านเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่องานวิจัย ดังนั้น จึงขอความร่วมมือจากท่าน
ให้ตอบตามความเป็นจริง ขออนุโมทนาขอบคุณล่วงหน้ามา ณ โอกาสนี้
- ข. แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น ๕ ตอนด้วยกัน
- ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม
- ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี
- ตอนที่ ๓ คำถามแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อการจัดการศึกษาพระ
ปริยัติธรรมแผนกบาลีของเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม และอาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระ
ปริยัติธรรมแผนกบาลี
- ตอนที่ ๔ คำถามแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อการจัดการศึกษาพระ
ปริยัติธรรมแผนกบาลีของครูสอนบาลี
- ตอนที่ ๕ คำถามแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อการจัดการศึกษาพระ
ปริยัติธรรมแผนกบาลีของสามเณรผู้เรียนบาลี

โปรดกาเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างตามความเป็นจริง

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. อายุ

☐ ๑๐ – ๑๕

☐ ๑๖ – ๒๐

☐ เกิน ๒๐ ปี ขึ้นไป

๒. วุฒิการศึกษาทางธรรม

☐ นักธรรมตรี

☐ นักธรรมโท

☐ นักธรรมเอก☐ ประโยค ๑-๒☐ ป.ธ. ๓☐ อื่น ๆ.....

๓. วุฒิการศึกษาทางโลก

☐ ป. ๖☐ มัธยมศึกษาตอนต้น☐ กำลังศึกษาอยู่ชั้นมัธยมศึกษาปีที่.....☐ ปริญญาตรี☐ ปริญญาโท☐ ปริญญาเอก☐ อื่น ๆ.....

ตอนที่ ๒ คำถามเกี่ยวกับการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

ที่	คำถาม	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
	ด้านหลักสูตร					
๑	หลักสูตรมีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอน					
๒	หลักสูตรในปัจจุบันมีความเหมาะสมดีทั้งเนื้อหาและระยะเวลาที่เรียน					
๓	หลักสูตรควรได้รับการปรับปรุง					
๔	สามารถนำองค์ความรู้จากหลักสูตรไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต					
	ด้านครูสอน					
๕	ครูสอนมีความกระตือรือร้นในการสอน					
๖	ตรงต่อเวลาสอน					

๓	สามารถอธิบายพร้อมยกตัวอย่างให้ผู้เรียนเข้าใจง่าย					
๔	มีการนำเข้าสู่บทเรียนที่เหมาะสม					
๕	เปิดโอกาสให้ถามข้อสงสัย					
๑๐	ควรมีโครงการพัฒนาครูสอนบาลี					
ด้านการจัดการเรียนรู้						
๑๑	ความเหมาะสมของอาคารสถานที่ในการจัดการเรียนรู้					
๑๒	การเรียนรู้แต่ละหัวข้อมีการแจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ทุกครั้ง					
ด้านกิจกรรมการเรียนรู้						
๑๓	ควรจัดการเรียนโดยแบ่งเป็น ๒ ภาคการศึกษา					
๑๔	นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม					
๑๕	กิจกรรมน่าสนใจและเป็นในการประโยชน์ในการพัฒนาการเรียน					
ด้านการวัดผลและประเมินผล						
๑๖	มีการทดสอบพื้นฐานความรู้ก่อนเรียน					
๑๗	การประเมินผลมีความเหมาะสมดี					
๑๘	ข้อสอบควรเป็นแบบปรนัย					
๑๙	การประเมินผลไม่ทันสมัยเน้นความจำมากเกินไปไม่เน้นการคิดวิเคราะห์					
๒๐	วิธีการวัดผลและประเมินผลควร					

	ปรับให้สอดคล้องกับวิธีการวัดผล สมัยใหม่					
๒๑	ควรนำคะแนนกิจกรรมไปเป็น ส่วนหนึ่งของคะแนนการสอบ บาลีสนามหลวง					
	ด้านสื่อการเรียนการสอน					
๒๒	สื่อการเรียนมีความสำคัญต่อการ เรียนการสอน					
๒๓	สื่อทำให้มองเห็นภาพชัดขึ้นและ เกิดความเพลิดเพลินในการเรียน					
๒๔	สื่อที่ใช้ไม่มีความทันสมัยและ สอดคล้องกับเรื่องที่สอน					
๒๕	การเรียนบาลีไม่เหมาะกับการใช้ สื่อ					
	ด้านคุณค่าของการศึกษาภาษาบาลี					
๒๖	การศึกษามีสื่อทำให้มีความรู้ แตกฉานในหลักธรรม					
๒๗	การศึกษามีสื่อทำให้รักษา พระพุทธศาสนาได้ถาวรมั่นคง					
๒๘	การศึกษามีสื่อทำให้มีความรู้ใน หลักภาษาไทยได้					
๒๙	การศึกษามีสื่อทำให้มีความ รอบคอบสุขุมเยือกเย็น					
๓๐	มีการสอนและส่งเสริมให้เห็น คุณค่าของการเรียนบาลี					

ตอนที่ ๓ คำถามแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของเจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม และอาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

๓.๑ ด้านหลักสูตร

๑) หลักสูตรมีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอนอย่างไร ?

.....

.....

๒) ท่านคิดว่าหลักสูตรบาลีในปัจจุบันมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

.....

.....

๓) หลักสูตรที่ดีตามทัศนคติของท่าน ควรมีลักษณะอย่างไร ? และหลักสูตรบาลีในปัจจุบันควรได้รับการปรับปรุงหรือไม่ อย่างไร ?

.....

.....

๓.๒ ด้านครูสอน

๔) มีโครงการพัฒนาครูสอนบาลีหรือไม่ อย่างไร ?

.....

.....

๕) ท่านคิดว่าครูสอนบาลีที่ดีควรมีคุณสมบัติเช่นไร ?

.....

.....

๓.๓ ด้านการจัดการเรียนรู้

๖) การจัดการเรียนรู้ที่ดีควรมีลักษณะเช่นใด ?

.....

.....

๗) การศึกษาบาลี ควรได้รับการจัดการเรียนรู้ในลักษณะใด ?

.....

.....

๓.๔ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้

๘) การเรียนการสอนบาลีไม่เหมาะแก่การจัดกิจกรรม ท่านเห็นด้วยหรือไม่
อย่างไร ?

.....

.....

๓.๕ ด้านการวัดผลและประเมินผล

๙) ท่านคิดว่าวิธีการประเมินผลของบาลีสถาบันหลวงในปัจจุบันมีความเหมาะสม
หรือไม่ อย่างไร ?

.....

.....

๑๐) วิธีการประเมินผลที่ดีตามทัศนะของท่าน ควรมีลักษณะอย่างไร ?

.....

.....

๓.๖ ด้านสื่อการเรียนการสอน

๑๑) ท่านคิดว่าสื่อการสอนมีความสำคัญต่อการเรียนอย่างไร ?

.....

.....

๑๒) การเรียนการสอนบาลีไม่เหมาะแก่การใช้สื่อประกอบ ท่านเห็นด้วยหรือไม่ อย่างไร ? หากใช้สื่อประกอบการสอน สามารถใช้ในลักษณะใดได้บ้าง

.....

.....

๓.๓ ด้านคุณค่าของการศึกษาภาษาบาลี

๑๓) ท่านคิดว่าการเรียนบาลีมีคุณค่าในด้านใดบ้าง ?

.....

.....

๑๔) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม มีวิธีส่งเสริมให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของการศึกษาบาลีอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

ตอนที่ ๔ คำถามแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของครูสอนบาลี

๔.๑ ด้านหลักสูตร

๑) ท่านคิดว่าหลักสูตรบาลีในปัจจุบันมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนหรือไม่ เพราะเหตุใด ? และท่านมีวิธีการให้นักเรียนขยันท่องสูตรได้อย่างไร

.....

.....

๒) หลักสูตรที่ดีตามทัศนคติของท่าน ควรมีลักษณะอย่างไร ? และมีวิธีให้นักเรียนเข้าใจโดยไม่ต้องท่องมากได้อย่างไรบ้าง ?

.....

.....

๔.๒ ด้านการสอน

๓) ปัญหาในการสอนบาติของท่านคืออะไร ?

.....

.....

๔) ท่านคิดว่าต้องสอนอย่างไร จึงจะทำให้ผู้เรียนสนใจ และสามารถที่จะสอบ
สนามหลวงได้ผลดี ?

.....

.....

๔.๓ ด้านการจัดการเรียนรู้

๕) ในการเรียนบาติ ท่านคิดว่าสามารถสร้างบรรยากาศการเรียนได้หรือไม่
อย่างไร ?

.....

.....

๖) ท่านมีแผนการสอนบาติ (เช่น สอนวันละกี่คาบหรือกี่ชั่วโมง ตอนละกี่คาบ
เป็นต้น) หรือไม่ อย่างไร ?

.....

.....

๔.๔ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้

๗) ในการเรียนบาติ สามารถทำกิจกรรมการเรียนรู้ได้หรือไม่ อย่างไร ?

.....

.....

๔.๕ ด้านการวัดผลและประเมินผล

๘) ท่านคิดว่าวิธีการประเมินผลของบาลีสनाมหลวงในปัจจุบันมีความเหมาะสมหรือไม่ อย่างไร ?

.....

.....

๙) วิธีการประเมินผลที่ดีตามทัศนะของท่าน ควรจะมีลักษณะอย่างไร ?

.....

.....

๔.๖ ด้านสื่อการเรียนการสอน

๑๐) ท่านได้ใช้สื่อประกอบการสอนหรือไม่ อย่างไร ?

.....

.....

๑๑) ท่านคิดว่าสื่อการสอนมีความสำคัญต่อการเรียนบาลีอย่างไร ?

.....

.....

๔.๗ ด้านคุณค่าของการศึกษาภาษาบาลี

๑๒) ท่านคิดว่าการเรียนบาลีมีคุณค่าหรือประโยชน์ต่อผู้เรียนและสังคมอย่างไรบ้าง ?

.....

.....

๑๓) ท่านคิดว่างบประมาณสนับสนุนการเรียนการสอนบาลีสามารถทำให้การศึกษาลีมีคุณค่าได้หรือไม่ อย่างไร ?

.....

.....

๑๔) เพื่อให้การเรียนรู้บาเล่เกิดประโยชน์สูงสุด การจัดการเรียนการสอนบาเล่ควรได้รับการส่งเสริมอย่างไร ?

.....

.....

ตอนที่ ๕ คำถามแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะต่อการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนก
บาลีของเจ้าสามเณรผู้เรียนบาลี

๕.๑ ด้านหลักสูตร

๑) หลักสูตรมีความสำคัญต่อกระบวนการเรียนการสอนอย่างไร ?

.....

.....

๒) ท่านคิดว่าหลักสูตรบาลีในปัจจุบันมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนหรือไม่ เพราะเหตุใด ?

.....

.....

๓) หลักสูตรที่ดีตามทัศนคติของท่าน ควรมีลักษณะอย่างไร ? และหลักสูตรบาลีในปัจจุบันควรได้รับการปรับปรุงหรือไม่ อย่างไร ?

.....

.....

๕.๒ ด้านครูสอน

๔) มีโครงการพัฒนาครูสอนบาลีหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

.....

๕) ท่านคิดว่าครูสอนบาลีที่ดีควรมีคุณสมบัติเช่นไร ?

.....

.....

๕.๓ ด้านการจัดการเรียนรู้

๖) การจัดการเรียนรู้ที่ดีควรมีลักษณะเช่นใด ?

.....

.....

๗) การศึกษาบาลี ควรได้รับการจัดการเรียนรู้ในลักษณะใด ?

.....

.....

๕.๔ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้

๘) การเรียนการสอนบาลีไม่เหมาะแก่การจัดกิจกรรม ท่านเห็นด้วยหรือไม่
อย่างไร ?

.....

.....

๕.๕ ด้านการวัดผลและประเมินผล

๙) ท่านคิดว่าวิธีการประเมินผลของบาลีสนามหลวงในปัจจุบันมีความเหมาะสม
หรือไม่ อย่างไร ?

.....

.....

๑๐) วิธีการประเมินผลที่ดีตามทัศนะของท่าน ควรมีลักษณะอย่างไร ?

.....

.....

๕.๖ ด้านสื่อการเรียนการสอน

๑๑) ท่านคิดว่าสื่อการสอนมีความสำคัญต่อการเรียนอย่างไร ?

.....

.....

๑๒) การเรียนการสอนบาลีไม่เหมาะแก่การใช้สื่อประกอบ ท่านเห็นด้วยหรือไม่อย่างไร ? หากใช้สื่อประกอบการสอน สามารถใช้ในลักษณะใดได้บ้าง

.....

.....

๕.๗ ด้านคุณค่าของการศึกษาภาษาบาลี

๑๓) ท่านคิดว่าการเรียนบาลีมีคุณค่าในด้านใดบ้าง ?

.....

.....

๑๔) โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี สำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม มีวิธีส่งเสริมให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของการศึกษาบาลีอย่างไรบ้าง ?

.....

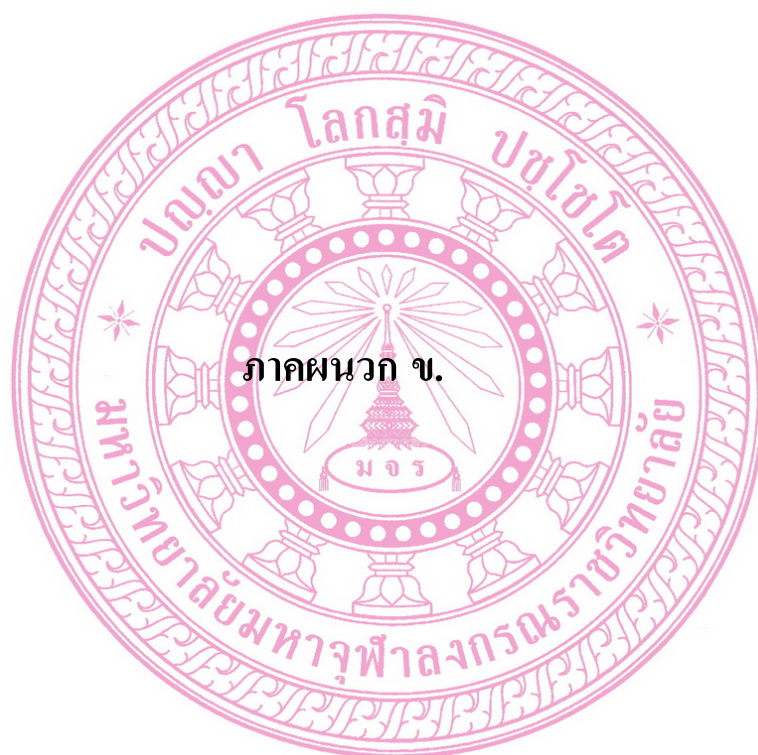
.....

พระมหาทองเต็ม อาจารย์สุโก (สายคำ)

นิสิตมหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

โทร. ๐๘ - ๙๒๒๕ - ๘๐๔๕

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.

ภาคผนวก ข.

ภาพการสอบถาม

ภาพที่ ๑) พระสุมวาทเวที เจ้าสำนักศาสนศึกษาวัดบูรพาภิราม
สัมภาษณ์ ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๒) พระครูศรีปรีชัตถวราทร (วิรัตน์ ชินวโร)
สัมภาษณ์ ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔

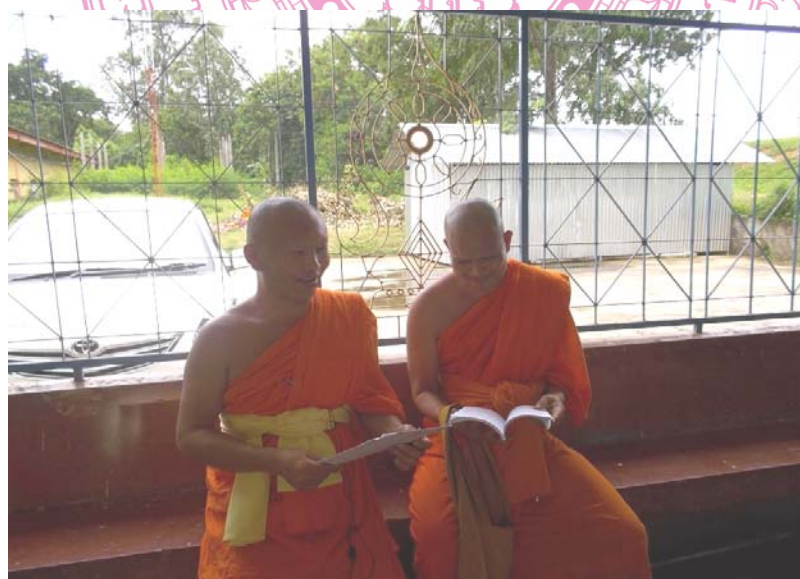
ภาพที่ ๓) พระครูปริยัติเจตยาภิบาล (สมพร อธิปญฺโญ)
สัมภาษณ์ ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๔) พระมหาสมพร วรชยเมธี
สัมภาษณ์ ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๕) พระมหาชัยนั้ ปิยธมฺโม
สัมภาษณ์ ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๖) พระมหาคำจันทร วรธมฺโม
สัมภาษณ์ ๖ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๗) พระมหาทองพัฒน อานนุโท
สัมภาษณ์ ๑๐ ตุลาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๘) สามเณรสัทธธิคุณ จรุงรุ่ง
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๙) สามเณรบุญสม สีลาดเลา
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๑๐) สามเณรจักรมนตรี ชนะพันธ์
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๑๑) สามเณรเสกสรร ปิ่นประดับ
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๑๒) สามเณรจิรพงศ์ สาขี
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๑๓) สามเณรอินทร บุตรพรหม
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๑๔) สามเณรชาคริต บุตรพรหม
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๑๕) สามเณรรัตน์ะ สำโรงแสง
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๑๖) สามเณรเจนวิทย์ งามนาศรี
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๑๗) สามเณรวสันต์ วิจิตา
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๑๘) สามเณรลงกรณ์ เกณฑ์สาธุ
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๑๙) สามเณรจรัลชัย นาวิวรรณ
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๒๐) สามเณรทศพล วรรณสิงห์
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๒๑) สามเณรเกียรติศักดิ์ นมนาน
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

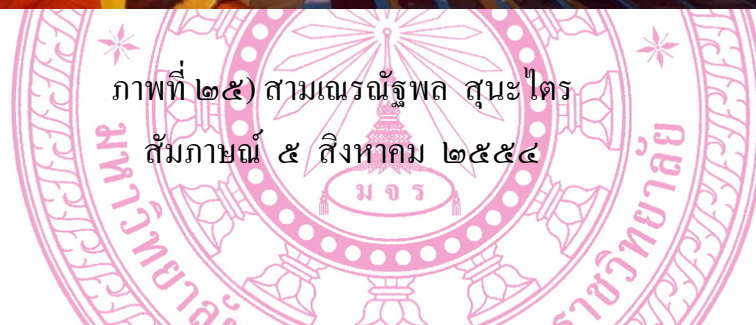
ภาพที่ ๒๒) สามเณรดำรงศักดิ์ สलगสิงห์
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๒๓) สามเณรพิษณุ เทียงแก้ว
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๒๔) สามเณรพรชัย ภูแข่งหมอก
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๒๕) สามเณรณัฐพล สุนะไตร
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

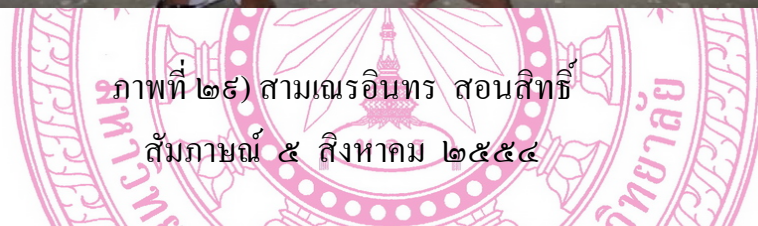
ภาพที่ ๒๖) สามเณรณัฐนที สีเหลือง
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๒๓) สามเณรภคพงษ์ อะทาโส
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๒๔) สามเณรสงกรานต์ ไวสูงเนิน
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๒๙) สามเณรอินทร สอนสิทธิ์
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๓๐) สามเณรพมรเทพ มีวัน
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๓๑) สามเณรอภิสิทธิ์ บุตรพรม
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๓๒) สามเณรวรรณชาติ วิเศษ
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๓๓) สามเณรศุภชัย จันสีนยะ
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๓๔) สามเณรทณงศักดิ์ ไข่มุนีภา
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

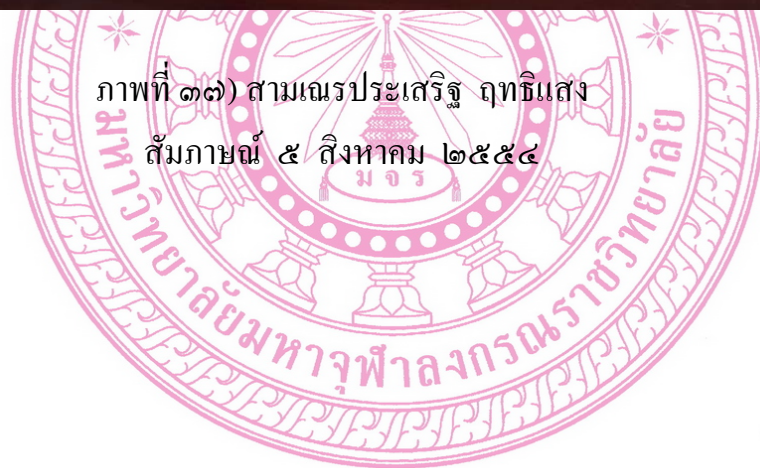
ภาพที่ ๓๕) สามเณรวสันต์ อัคริ
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม

ภาพที่ ๓๖) สามเณรปรัชญา โคกคำ
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ภาพที่ ๓๓) สามเณรประเสริฐ ฤทธิแสง
สัมภาษณ์ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๔

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	พระมหาทองเดิม อาจารย์สุโก (สายคำ)
วัน เดือน/ปีเกิด	วันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๓
สถานที่เกิด	๗๗ หมู่ที่ ๑๓ ตำบลโพธิ์ทอง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๑๑๐
การศึกษา	พ.ศ. ๒๕๓๖ สอบได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนวัดนิคมคณาราม ตำบลแวง อำเภอโพนทอง จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. ๒๕๔๓ สอบได้เปรียญธรรม ๔ ประโยค สำนักเรียนวัดบูรพาภิราม (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. ๒๕๔๘ สำเร็จการศึกษาหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) สาขาศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๔๙ สำเร็จการศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพครู (ป.วศ.) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๕๕๕ หมู่ที่ ๑๐ วัดบูรพาภิราม (พระอารามหลวง) ถนนผดุงพานิช ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด ๔๕๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๘-๓๒๒๔-๘๐๔๕
ที่อยู่ปัจจุบัน	
เข้าศึกษา	หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ปี พ.ศ. ๒๕๕๒